

P. 1
228

CONVORBIRI LITERARE

No. 6.

BUCUREȘTI, Iunie, 1912.

Anul XLVI.

DIRECTOR: S. MEHEDINȚI

CUPRINSUL

A. Naum. — În memoria lui Alexandru Ioan I-lu.

Ciutacu.

Duiliu Zamfirescu. — Lumină nouă (comedie în trei acte).

G. Lazăr. — Aforisme din Goethe.

Ion Al-George. — Sapho (comedie antică, 11 acte în versuri).

Vladimir I. Ghika. — Extracte și analize din cartea „În Moldova” a lui Eduard Grenier.

V. V. — În San-Marco (versuri).

E. Lovinescu. — Gheorghe Asachi. (Încercare biografică).

Însemnări privitoare la istoria culturii românești.

Cronica literară:

Fapte: Archeologie: Săpături arheologice la Antinopolis;

Istorie: Seminarul pentru studiile bizantine.

Recensii: S. Dragomir: Corespondența episcopului Gherasim Adamovici; Dumitru Furtună: Izvodiri din bătrâni; Arh. V. Pulu: Pregătirea clerului în țările române.

Reviste: Revue des deux Mondes; La Nature.

I. B. Bobescu. — *Cronica istorică:* Din corespondența particulară a lui Costachi Negri cu Vodă-Cuza.

— *Dela Academie:* Recepțiunea solemnă a Dr. Gr. Antipa în Academia Română.

E. Dragoș. — *Dela Românii de peste hotare:* O sărbătoare românească în Leipzig.

Iacob Negruzzi. — *Necrolog:* Caragiale.

Bibliografie.

P. 13. 813.

BUCUREȘTI

Instiit. de Arte Grafice CAROL GOBL S-sor I. St. Rasidescu

16, STRADA DOAMNEI, 16.

1912.

Din publicațiunile colaboratorilor mai vechi

Literatură, Filosofie, Istorie.

ALECSANDRI V. Poezii, teatru, proză. BOGDAN I. Vechile cronici moldovenești până la Urecheș, Buc. 1901. — Cronici inedite, Buc. 1895. — Vlad Tepeș, Buc. 1896. — Documente brașovene, Buc. 1905. — Album paleografic, Buc. 1905. CARAGIALE I. L. Teatru, romane, schițe. CONTA V. Încercări de Metafizică. — Teoria fatalismului. CREANGĂ I. Povești și amintiri din copilărie. EMINESCU M. Poezii și proză. MAIORESCU T. Discursuri parlamentare, 4 vol. — Critice, ed. II, 3 vol. — Logica, ed. V, 1 vol. 1898. — Einiges Philosophische in gemein-fasslicher Form, Berlin 1861, 1 vol. — Patru romane trad. 1 volum. — Precedente Constituționale, 1 broș. — Aforismele asupra înțelepciunii, în viață, de Schopenhauer, trad. din limba germană, ediția 4. 1 vol. 1902.	MAIORESCU T. Reforma Instrucțiunii publice volum, 1891. — „În contra Socialismului” trad. din H. Spencer, broșură, 1893. — Copilul Kyolf, traducere din Ibsen 1 vol. 1895. NAUM A. Traduceri, Iași, 1875. — Versuri, Iași, 1899. — Povestea vulpii, Buc. 1908. NEGRUZZI IACOB. Opere complete, 6 vol. ONCIUL D. Zur Rumänischen Streiffrage, Innsbruck 1887. — Geschichte der Bukowina, Wien, 1899. — Originile Principatelor române, București 1899. — Din Istoria Românilor, Buc. 1906. VOLENTI N. Poezii, Iași 1891. ZAMFIRESCU DULIU. Nuvele 1 volum, 1888. — Fără titlu, 1 volum, 1883. — Alte orizonturi, 1 volum, 1895. — Lume Nouă și lume veche trad. din Viața la țară românească.

ABONAMENTUL :

Pe jumătate de an, 10 lei; pe un an, 20.

Pentru institutele de cultură, ofițeri, profesori secundari și administrazatori de plasă:

Pe jumătate de an, 6 lei; pe un an, 12.

Pentru institutori, preoți, învățători și studenți:

Pe jumătate de an, 5 lei; pe un an, 10 lei.

Pentru Austro-Ungaria, 12 coroane.

Pentru străinătate, 25 lei.

Manuscrisurile pentru *Convorbirile Literare* se trimit D-lui **S. Mehedinți** profesor universitar, strada Racoviță 12. (Telefon, 17/34). Manuscrisurile ne-publicate nu se înapoiază.

Autorii, cari doresc să li se anunțe publicațiunile sau să li se facă dări de seamă în *Convorbiri Literare*, sânt rugați să trimeată câte un exemplar pe adresa D-lui **S. Mehedinți**. Tot D-sale vor fi adresate revistele, publicațiunile periodice sau ziarele care au schimb cu *Convorbirile Literare*.

Pentru abonamente și orice chestiuni de administrație să se adreseze „Institutului de Arte Grafice Carol Göbl S-sor I. St. Rasidescu”, Str. Doamnei No. 16, București.

Pentru numere eventual neprimite, administrația nu răspunde decât celor ce reclamă până într-o lună de la apariția numărului.

CONVORBIRI LITERARE

No. 6.

BUCUREȘTI, IUNIE, 1912.

Anul XLVI

IN MEMORIA LUI ALEXANDRU IOAN I-IU

CU OCAZIUNEA INAUGURĂRII STATUEI SALE
LA IAȘI, ÎN 28 MAIU 1912.

Delicta majorum immeritus Lucs.

(Horațiu).

*Din certiurile limpezi, pe o rază aurie,
Seninul dimineții se 'ntinde pe câmpie,
S'aud încet și tainic șoaptele izvoarelor,
Sub bolta stelelor zărești fuga norilor,
Răcoresc zefirii sprinteni înverzitele poene,
Printre crengile în freamăt legănându-le a lene.*

*Iar orchestra zburătoare
Cântă 'n lunca sunătoare
Și preludiul mierlelor,
Și-a privighetoarelor,
Și mirosul florilor,
Și mireazma brazilor,
Străbat umbra codrilor,
Și adâncul văilor.*

*Pe a râurilor unde sub frunzariul teilor
Lunecând se aud vesel doinile plutașilor,
Este Maiu fermecătorul, tinereța anului,
Frumuseța câmpului
Și podoaba pomului,
Dragostea plugarului.*

Este Maiu strălucitorul, — prin orașe sărbătore!
Tricolorile înfpte mândru fâlfâie la soare

Iar mulțimea se adună tot cu glasuri înălțate
Este domnitorul mare care intră în cetate!

E Theoria sacră a României noastre,
Iar, voi, bătrâni și tineri, sub boltele albastre
În cor vă adunați,

Bronzul glorios se 'nalță; mustrarea și căința
În inimile noastre aduc recunoștința

Sub anii strecurați!

Vină, Tu, mărite Doamne, din tăcuta Ruginoasă
Căci ți-am înălțat aice, în cetatea ta aleasă

Templu măndru 'mpodobit,
Unde, toți urmașii noștri totdeauna, 'n viitor
Vor veni să se închine marelui lor domnitor

Sub azurul aurit!

Te-am uitat, mărite Doamne, te-am uitat fără de milă,
Căci poporul lesne uită! Nouă înșine ne e silă

De păcatul de a uita!..

Dar venim cu toții astăzi, dela mic până la mare,
Din hotarele călcate, dela munți și dela mare,
Dela Olt și dela Nistru, dela Putna 'nstreinată,
Cei din vârfurile Vrancei, din Suceava cea uitată,
Dela Dunărea bătrână, martura vieții noastre,
Care a dus al nostru nume peste mările albastre,
Da! Venim de pretutindeni, așternându-ți flori în cale,
Năzuim cu frunți plecate la mila Măriei Tale!

Să ne ierți Măria Ta!

Ce 'ți răspunde, voi, atunce, generații viitoare?..
Când din conștiinși zbucni-vă fioroasa întrebare:
Ce ați făcut cu domnii voștri din epoca glorioasă
Cari v'au păstrat pe lume Țara mândră și frumoasă?...
Timp de secol, iarna, vara și în dulcea primăvară
Arma n'o lăsau din mână războind pe la hotară
Unul, între toți puternic, mare frunte suverană,
Singuratec stă 'n țărână străjuit de o catană;
Altul, iarăș, erou mare, îndrăzneț necumpătat,
Victima trădărei negre, a rămas nerăzbunat.

Ceilalți zac uitați prin cripte, ascunzând a lor mărire,
Peste ei se 'ntinde vâlul criminalelor uitări,
A lor umbre trec mahnite cu 'mpetrita lor privire,
Aruncându-ne în față meritatele muștrări!
Ce veți zice, voi, atunci, generații adormite,
Martorii nelegiuirii și a nopții pângărite,
Cari, pentru totdeauna a pătat trecutul nostru
De-o neștearsă întinare, iară jurământul vostru
Vă rămâne 'n negru cuget plin de spaimă și oroare
Vecinic veți avea blestemul veacurilor viitoare! ...

Veniți copii, veniți în grabă, cununi de roze împlețiți!
Aduceți flori, aduceți cânturi și treptele împodobiți,

Cununi neperitoare!

Voi! tinerele conștiințe, voi suflete curate,
Podoabele cetății noastre cu a voastre mâini nevinovate,

Voi tinere fecioare.

Căci n'aveți încă fruntea de rele încrețită
Nici încruntat e ochiul, nici buza pângărită,

De-un jurământ călcat.

E jalnică povară, tortura sufletească,
Vai! câți n'ascund sub zâmbet ș'o prefăcută mască

Un infernal păcat!

Să vie și aceia cari au greșit să vie,
O rază de speranță și pentru dânșii fie

În inimele rari

Pe cari zeii darnici le-au plăzmuț duios

Căci și iertarea este pedeapsa generoasă

A sufletelor mari!

*

După suferinți și rapturi, încălcată, rășluită
Tu ne-ai dat o Românie, una și nedespărțită

Vis de veacuri aurit!

Căci, prin tine avem astăzi cu a zeilor favoare,
Printre națiunile mândre locul nostru de onoare

Cu un rege mult iubit!

*

*Căci ai vrut c'o sfântă râvnă, rară desinteresare,
Tronul, sceptrul și coroana, cu domnia viitoare,*

Tu prea devotat ostaș.

*Ai voit ca România, mare și întemeiată
Pe o mândră dinastie, de tine să fie dată,*

Neînvinsului urmaș!

*Abnegație sublimă, jertfă nobilă de sine
Dar Istoria în secolii te va răzbună pe tine.*

•

*Veniți, copii, veniți în grabă, cununi de roze împlețiți,
Aduceți flori, aduceți cânturi, și treptele împodobiți*

Cununi neperitoare,

*Voi, tinerele conștiinți cu inime curate,
Podoabele cetăței noastre, cu a voastre mâini nevinovate,*

Voi, tinere fecioare!

A. NAUM

CIUTACU

Satul Runcu e ascuns departe, între munți. Spre apus, cale de o zi, nu mai este până în hotar nici o așzare omească, nici un cătun, nici o colibă.

Răslețiți de lume, Runcenii se întreabă câte o dată unul pe altul:

— Oar' ce zi-i azi?

În văile acelea dosnice și umbrite de codri, rânduiala sărbătorilor o ține numai paracliserul Gavrilă care toacă de sârg în toate Duminicile și la toate praznicele împărătești, doar s'o îndură părintele Natanail dela schitul Crăciuna, să se mai abată cu slujba și pe la biserița de lemn a Runcenilor. Și dacă cei din Runcu abiă țin rândul zilelor, pe al lunilor și mai puțin, iar pe-al anilor nici atât. De aceea, șirul vremii se socotește pe acolo mai mult după nașteri, după morți, după molime și alte urgii dumnezești.

— Știi... când cu holera d'întăiu...; când a murit Ne-delea lui Tihac...; când cu volintirii lui Șerban...

Părintele Voicu ăl bătrân însemnă unele ca acestea pe cărțile sfinției sale, și de aceea le știă pe toate. Cât despre cele ce se întâmplaseră înainte de „moș părintele“ prin meleagurile acelea, le mai știă doar Pasărea-maiastră și Verde-Impărat.

Celor ce nu cunosc Runcu trebuie să le spun însă că cei din partea locului mai au obiceiul să isvodească veleatul oamenilor ori rândul întâmplărilor și după vitele dimprejurul casei, în deosebi după boii de jug.

— Ce iarbă, oameni buni! O să fie ca 'n vara, când aveă dascălul pe Porâmb și pe Duman ăl bălțat...

Și astfel, muntenii din văile Procovului își ajută aducerea aminte, pomenind numele perechilor dela jug, după cum analele romane înșirau alături numele celor doi consuli.

Pe când țin eu minte, în vorbirea Runcenilor se făcea deseori pomenire de Ciutacu: Când cu potopul lui Ciutacu... Când păziă Ciutacu văcăria din Ciurbele... Când aveă vornicul pe Ciutacu.

Și, după cele spuse mai înainte, cetitorul nu se va miră, aflând că Ciutacu nu eră feciorul vornicului, nici ruđa, nici măcar sluga lui, ci un taur, dar a cărui faimă prisosisse cu mult peste a tuturor semenilor săi cu falnice coarne. Drept aceea, mi s'a părut o vădită nedreptate să nu se păstreze în cronica acelor ținuturi pomenirea isprăvilor lui Ciutacu, pe care vestea și povestea le dusesese mai departe decât pe ale multor stăpânitori fără slavă, înșirați zadarnic, leat după leat, în paginile istoriei.

I.

Ciutacu venise pe lume în vremuri grele.

Pe când cei de soiul lui se nasc mai toți primăvara, când începe a se ivi colțul ierbii, el văzuse lumina zilei într'o dimineață cu viscol, în ajunul Bobotezei. Cât pe ce să înghețe. Mutu, argatul vornicului (așa-i zic primarului și până azi prin văile acelea), îi ținuse o săptămână lângă cuptor, în bordeiu. O primejdie însă mai mare și decât frigul fusese osânda, pe care i-o trimisese vorniceasa, menindu-l să fie junghiat pentru praznicul de 40 de zile al fetei sale, moartă în postul Crăciunului.

Dar, după cum o lupoaică a scăpat pe Romul și pe Rem de peire, pe Ciutacu de asemenea s'a întâmplat să-l scape un haitic de lupi, care, abătându-se de ger prin țarul vornicului, a sfârticat atâtea oi, în cât a ajuns și pentru praznic, ba a mai fost și de prisos.

Astfel, izbăvit de pacoste, Ciutacu a rămas să sugă mai

departe și să împlinească zodia lui până la capăt, ca toți cei veniți pe lume cu osebă menire spre slavă.

Mama lui se chemă Bălaia — o vacă albă, purtând o cioae al cărui glas răsună până departe prin frunzișul codrilor. Despre tată, spița nu se știă bine. La unele soiuri de dobitoace, paternitatea e greu de urmărit. Cireada păscând în anii aceea în fundul Ciurbelor, logodna se întâmplase în desișul codrului, fără martori. Judecând însă după felul cum eșise prăsila, curteanul Bălaiei trebuie să fi fost de bună seamă vreun porâmb pe jumătate sălbatec, cu coarnele scurte, dar lat în umeri, — soiu vechiu, din vremea când la umbra fagilor rătăcia prin ținuturile acelea neamul falnic al zimbrilor.

În copilăria lui Ciutacu, nimica deosebit. Mama lui, nevând vițel în primăvara următoare, juncul cel desmierdat de soartă a putut suge doi ani de-a rândul. Crescuse aproape cât maică-sa. Abia se mai putea plecă la uger, ceea ce stârnea asupră-i râsul drumeților și chiar unele vorbe de ponos:

— Uite mă-ă-ă... Cătu-mi-ți măgădanul! Și suge...! Iară cei ce se minunau de mărimea juncului, râzând se făceau că scuipă în lături: Ti... să nu fie de deochiu!

Dar faima Ciutacului (poreclit astfel din pricina coarnelor sale încă prea puțin răsărite) a început abia după ce fusese întărcat.

Cam ce fel erau isprăvile sale, e greu de spus. Cetitorul însă nu va lua anume de rău, dacă-i vom mărturisi pe șleau, că tăurencul a făcut porneala vitejiilor, arătându-se un craiu fără pic de sfială, chibzuind în sine că împărăția lui trebuie să se întindă, cât răsbește puterea coarnelor și a grumazului său. Iar acestea se dovediseră a fi nepilduit de mari.

Tăureii de o seamă cu el, întărcați prea de vreme de laptele ce li se cuveneă (ba unii lipsiți chiar și de iarba de toate zilele) rămăseseră închirciți. După doi ani, nici nu erau încă năpârliți de-a binele, pe când Ciutacu lepădase

de mult părul roșcat al prunciei și se îmbrăcase cu altul porâmb și luciu, bătând în negru pe la gât și pe fruntea lui cea bășicată.

Nepătrunse ce sunt tainele soartei! Pe când între oameni toate merg cu rânduială și dreptate, ca unii ce știu să chibzuiască faptele lor după judecata dăruită de cel A-Tot-Puternic, în viața dobitoacelor se întâmplă și unele nedreptăți: celui ce are i se mai dă, iar celui ce n'are i se iea și ceea ce i se pare că are. Așa și cu Ciutacu. Osebit de lapte și hrană din belșug în curtea vornicului, el mai avusese norocul să scape și de o mare vătămare ce se întâmplă mai tuturor boncălăilor, după ce împlinesc doi ani

Umblând de colo până colo după treburi, cum e roștul slujbașilor, vornicul lăsase pe Ciutacu cu toate podobeale sale firești, iar el, drept mulțumire, îndată ce simțea că se apropie alte vite de cireada satului, ridică botul din iarbă, bufnea pe nări, flutură din urechi și începea a boncălui: bau-u-u-u, bau-u-u-u... Apoi își frecă fruntea și coarnele prin moșoroae, svârleă cu picioarele dinainte țărîna peste cap — cum e treaba luptei dintre tauri; și astfel, mănjit până la grebăn, cu ochiul fioros și sclipitor că păcura, pornea înainte: să vadă cine-i va stă împotriva...

Impotriva nu-i mai stă însă dela o vreme nimeni.

Se dusesse vestea până în șapte hotare de vârtutea buhaiului din Runcu.

Doar singur paznicul cirezii, dacă mai avea asupra-i vre-o stăpânire. Puterea Mutului era și ea foarte mare, ca a multora de seama lui: slabi cu duhul, dar cu atâta mai vârtoși la ciolan. Toată ziua, boarul stă în picioare în preajma cirezii, rezămat pe un ciomag lung cât un par și cam tot așa de grosior. Dar nu în băț era nădejdea lui față de Ciutacu, ci avea alte temeieri. Intinzându-i mereu câte o mână de iarbă sau de țărîțe, între taur și Mutu (al cărui graiu era tot un fel de mugire înădușită) se legase un soi de prietenie: unul scărpină fruntea dobitocului, iar namila cea greoaie, drept mulțumire, scotea limba sa aspră

cu care lingeà dintr'o dată tărițele, apoi își frecă grumazul de mâneca Mutului, urmându-l ascultător, ca în ziua când îl aplecase întâiași dată la ugerul Bălaii.

Erà o privilegiște, să vezi seara cireada satului venind dinspre islaz, — pe Mutu și pe Ciutacu, pășind alături, agale. Iar când umbrele serii se prefirau din întunecimea brazilor străjuiți de luceafărul singuratec, și clinchetul dômol al clopotelor și al telencelor abià se mai auzià ca 'n vis dela o curte spre alta, uriașul cu mândră înfățișare, pregetând să îngenuche la pământ, alături cu dobitoacele mărunte, aromià în picioare, ca strămoșii săi ce țineau veghea poenelor, pe vremea când codrii erau păziți numai de neamul zimbrilor a tot stăpânitori.

II.

Așa stând lucrurile, nu e nici o mirare, dacă Ciutacul ajunsese prin mărimea și puterea lui o fală nu numai pentru vornic, ci și pentru sat. Copiii, la școală, afară de bătăliile cu Turcii și Tătarii; afară de Amurad, Baiazid, Mircea și înjugarea Leșilor la Dumbrava-Roșie, nici n'aveau de povestit ceva mai falnic decât bătăliile și biruințele Ciutacului.

Cu nevinovata pornire a copilăriei de a spori numărul și înșușirile vitelor din ograda părintească, fiecare lăudă, se înțelege, mai mult pe ale sale. Dar toți se întâlneau într'o părere: cu toate pagubele aduse unuia și altuia dintre gospodari de taurul cel fără nici o îngrădire legiuită; cu toate gardurile făcute palancă la pământ și porțile luate în coarne, Ciutacu care acum aveà fii, nepoți, nepoate și strănepoate mai prin toate curțile, era obștește lăudat de toți școlarii. Ba unii, când auziseră că s'a svonit de rășboiu cu Turcii; că Rușii au adus cu ei și niște oameni cu spatele cât soba, își dau cu socoteala, dacă n'ar fi fost cu cale să-l ducă la bătălie și pe Ciutacu; să treacă

și el Dunărea, și să dea cum știe dânsul, o năvală printre rândurile Turcilor. — Să vedem atunci: care pe care...

Drept aceea, a fost o zi de mare grijă pentru copiii satului, când am aflat dela Mihai al lui Cristea, că la tamaslăcu dela Vădurăle sosise dela câmp cu cireada boerului doi tauri mari, ma-ari... pe care văcarul (văcar era chiar tata lui Mihăiță) nici nu-i poate băga noaptea în ocol de sălbateci ce sunt. Mândria noastră despre buhaiul satului era supusă acum la grea încercare.

Joi, după Paști, cădea Sf. Gheorghe, când cireada Runcenilor coboară toată din fânaș spre islaz. Întâlnirea cu cireada boerească trebuia să se întâmple fără doar și poate, iar cei mai temători ne așteptam par'că dela început, să vedem pe Ciutacu venind seara cu vreun corn rupt, ori cu coastele sângerate și borhăite de coarnele dușmanilor.

Muze! Cântărețe rășboinice ale munților silhului, unde Dragoș vână urși și zimbri în desișul codrilor, în largul poenelor, la izvorul apelor! Doar voi dacă ați putea cuvânta cu vrednicie despre vitejia Ciutacului, pe care ne-a povestit-o Mihăiță Luni după Dumineca Tomii, tuturor celor ce ne făcusem ciotcă deasupra băncilor, să ascultăm mai bine cum s'a purtat rășboiul dintre taurul Runcului și cei doi venetici. Cu ochii țintă la cel ce vorbea, uitând de repetiția ce ne dăse Domnul peste vacanță; uitând vergile de mestecăncă ce ne așteptau dela Florii, și abia ținându-ne răsuflarea, ascultam cuvânt după cuvânt:

— Alelei! Să fi văzut, măi vere, când s'au apropiat cirezile una de alta, spunea Mihai... Întăiu a început a boncăi Tălășman, taurul cel negru dela vacile boerești. Cum l-a simțit Ciutacu, a pornit și el, hăuind ca clopotul al mare dela mănăstire, încondorându-se și svârlind țărîna din moșoroae până în naltul cerului. Și când a fost la vre-o zece pași...

Zadarnic e însă cuvântul. Căci cine mai ține minte vorbele însuflețite ale lui Mihai al lui Christea boarul, po-

vestind grozava ciocnire dintre cei doi uriași și falnica biruință a Ciutacului asupra protivnicilor săi!

.
Plouă palmele peste capetele noastre, când în loc de rugăciune, Domnul ne-a găsit stând buluc cu picioarele pe scaune, că să fim mai aproape de Mihai... Ca potârnicile ne-am pitulat printre bănci, cu inima cât un purice, dar nespun de mulțumiți pentru isbânda Ciutacului care ținuse sus fala Runcenilor.

Pentru cinstea ce se cuvine adevărului, trebuie să mărturisesc totuși că povestitorul nu păstrase destulă nepărtinire. În neștiința noastră despre unele scăderi ale firii dobitoacelor, socotisem că amândoi taurii boerului, ca unii ce pășteau în aceeaș cireadă, tăbăriseră dintr'o dată asupra Ciutacului; — după cum, la Omer, Aheii dau năvală cu toții împrejurul falnicului Hector, apărătorul zidurilor troene.

Dar, spre deosebire de oameni care se ajută totdeauna unii pe alții, la boi și la alte dobitoace mai slabe cu duhul, zavistiile surpă puterea cirezilor și astfel, adevărul adevărat e că unul dintre taurii boerești, care păziă mai mult laturile de răul celui negru, nici nu se arătase la luptă. Iar când Tălășman, tarba cea neagră, cu coarnele cât săbjiile, a rupt-o la fugă prin lozii, cu pieptul sfâșiat de cornu Ciutacului, celălalt taur nici n'a mai cercat să stirbească biruința învingătorului care, mânjit de noroiu până la grebăn, se întoarceă acum la cireada lui, mănios ca un nour plin de tunete și de trăsnete.

Hei, dacă berzele care în fiecare primăvară se abat pe la munte să culeagă mărgелеle broaștei și alte bunătăți din lacurile abia desghețate, nu s'ar fi coborât repede în lunca Siretului, unde le așteptă cuibul, ar fi avut de povestit toată vara despre isprava Ciutacului la Vădurele. Iar cucoarele în cândurile lor legănate ar fi cântat prelung peste mări și peste țări faima viteazului, căruia nici o făptură pământescă nu i-ar fi stat în ziua aceea împotrivă,

de teama avântului său năpraznic și a coarnelor sale de moarte dătătoare.

După isprăvi ca acestea, ar fi de prisos să mai spun că Ciutacul nu duceă nici o grijă din partea sălbătăciunilor. Când vre-o ispită a inimei îl ademeneă prin păduri, de multe ori, seara, nici nu mai veneă la ograda stăpânului, ci mâneă noaptea unde îl apucă vremea, știind bine că nici haiturile de lupi, nici vre-o bală de urs nu s'ar bizui să se apropie de coarnele lui. — Intr'o dimineață, pe la Pobreajen, Mutu îl găsisese lângă curătura lui Neacșu, întărâtat foarte și ocolind cu ochii încrunțați stâr-vul unui urs, pe care îl spintecase cu coarnele.

Eră acum știut că nimeni nu s'ar fi încumetat să-i stea împotrivă.

III.

Isprava cea mare a Ciutacului a fost însă abiă la un an după aceea.

În anul acela, iarna fusese grea. La Blagoveștenii, zăpada eră până la briu; vadurile pieriseră sub troene, iar oamenii adăpau vitele, scoțând apa din puțuri, ceea ce nu se mai pomenise în ținutul Runcului. Cât a bătut dinspre miază-noapte Moroșanul, zăpada scârțâia sub tălpi. Pe neașteptate însă, vântul s'a întors dinspre baltă și streșinele au prins a picură. Negurile podiră dintr'o dată vârful munților, iar Sâmbătă spre Duminecă a început a plouă. Duminecă așa, Luni așa, Marți așa, Miercuri spre seara, zăpada se topise mai toată. Ploă deabinele, ca vara. Pâraele gâlgâiau de apă, valea huiă mânioasă, prăvălind stâncăria pământului, iar gospodarii, desculți și cu sapele în mână, umblau cum puteau să facă loc șivoaielor care năvăleau în beciuri.

Joi dimineața, podul dela Gogoane fusese măturat de valurile Procovului, care veneau otova din mal în mal. Dela moara din prund, nimeni numai putea trece îndărăt. Apele

năboiseră ; se mai vedeă doar albind păretele morii și boii lângă carele ce aveau să aducă măcinișul. Miercuri seara, ar fi putut ieși spre Dealul lui Lazăr, dar peste noapte Pro-covul năpădisese și în albiă veche, înconjurînd din toate păr-țile scruntarul morii.

— Să trimitem o luntre, să-i scape, zise vornicul care, în-călțat cu niște ciobote dintr'o piele de vacă, lipăia prin bălțile din marginea râului, ca și cum înfățișarea lui ar fi fost spre ajutorul celor primejduiți. Ridicându-și gluga ploată de pe frunte, omul stăpânirii căta împrejur la toți cei adunați pe mal. Dar cine eră să facă o luntre și cine s'ar fi bizuit să o ducă până la moară, când așa meșteșug nu văzuse încă nimeni pe locurile acelea.

Cei dela moară chibzuiau și ei ceva : să scape boii, măn-ându-i spre sat. Ii porniseră din dărăt spre adânc, iar un chip omenesc se vedeă pe coperiș, îndemnându-i cu vorba : punând palmele împrejurul gurei, ca să îndrepte glasul, se auză ca prin vis : hă-ăi, hă-ăi... Ca un cârd de păsări albe, boii înnotau domol. Dela un loc însă șirul se rupse, puhoiul îi împingeă la vale și se scufundau : se vedeau doar coarnele, ceea ce înseamnă că intraseră într'o știoală.

Cei de dincoace de mal au început a strigă din răsputeri : hăi, hă-ăi... iar dela moară se auzi pocnetul puștei mo-rarului, care îndemnă astfel dobitoacele primejduite.—Și în adevăr, unul câte unul, boii au prins a se arătă la malul dinspre sat. Numai unul mai șubred fusese tărît de valuri.

Mai rămăneau oamenii.

— Au ei mălaiu ? Au de mâncare ? Ce le mai trebue... ? aruncă unul vorba. Bine că nu s'au înecat boii ; cei din moară pot să aștepte și o săptămână.

— Numai de n'ar crește apele, adaugă altul, arătând la vârfurile încă pline de zăpadă ale munților.

— Să scoatem, mai bine Sfânta, să înceteze ploaia, — se auzi al treilea din grămadă.

Intr'un glas porniră a strigă cu toții : Sfânta... Sfânta... mirați că așa ceva nu le venise în gând mai de grabă.

— La părintele Voicu, să scoată Sfânta...

— Și la Gavril, să tragă clopotele...

Toți porunceau spre a grăbi isprava.

Porniră spre părintele care, de bătrân ce eră, nu mai făcea slujbă. De pe toate ulițele, bărbați și femei cu glugile pe cap, cu sumanele muiate de ploaie și desculți, se sprijineau de parii gardurilor, lunecau, coborînd spre drumul din vale, ca și pâraiele care se adunau în Procov. Din turnul clopotniței se auzi în curând glasul clopotului, străbătând negurile și codrii de brad până în cotloanele munților.

— Să scoatem Sfânta, moș părinte; se înneacă cei dela moară; i-a cuprins apa din toate părțile..... Și sute de mîni se înălțau, arătând spre moară.

Indată prapurele s'au ivit plecate prin ușa micuță a bisericii; cu mânele suflecate, doi butucari dela herăstrău, lăsând ciomegile, apucaseră steagurile cele cu chipuri sfinte, iar o seamă de vânători, care veniseră cu puștile, cum e treaba muntenilor de câte ori se aude de vre-o primedie, se alăturară împrejurul lor, ca și cum ar fi voit să arate că sunt și ei gata la orice. În sfârșit, părintele Voicu, gârbovit sub greutatea odăjdiilor, păși în ușa bisericii, ținând ridicată icoana făcătoare de minuni, pe care abia se mai osebiă chipul șters al sfintei cu capul înconjurat odinioară de un cearcăn de raze.

Mulțimea se porni, urmînd cîntarea dascălilor, care se înălță spre nori: A-ră-ta-tu-s'au ale adân-cu-lui isyoa-a-are...

După ce-au coborît priporul, fiind noroiul prea mare au scos din șopron căruța unui gospodar și, așezând curmeziș o scîndură, au suit deasupra pe părintele cu icoana cea izbăvitoare. Apoi bulucul se urni din nou: unii trăgeau de proțap, alții împingeau la leuci ori dinspre chilnă, ca să fie cu toții părtași la fapta cea vrednică...

— Ploaia o să înceteze, grăi cu mare încredere dascălul Marin, care pășea șchiop pe lângă car. Dacă Sfânta a ple-

cat, e semn că vreă. Când nu vreă se lasă greu. Poți să pui zece perechi de boi și tot n'o pornești din loc.

Norodul se adună în calea Sfintei, ca și apa pâraelor. Cântarea se avântă biruitoare asupra negurilor, iar vânătorii se opreau la fiecare ectenie și munții vuiiau, clocoțind prelung de pocnetul puștilor, care măriau și mai mult evlavia mulțimii.

De câte ori se opreau pe la răspântii, cei de aproape se întindeau peste carâmbii carului să sărute icoana, iar cei de departe ridicau copii uzi de ploaie, îi svârleau din mână în mână spre părintele care sta ca un sfânt pe jeț, întorcând icoana către fiecare, lipind-o de frunte, de nas, de barbă, după întâmplare. Femeile, și mai evlavioase, sărutau vestmintele preotului, le apăsau pe ochi și pe frunte, iar cele mai din urmă, neputând răsbî mai aproape, se țineau cu mâna de haina celor ce apucau să sărute pe izbăvitoarea din primejdii.

Hălăduind astfel cu greu până în capul satului, ceata se opri.

— Loc! să se coboare părintele, să atingă Sfânta apele... Cei cu prapurele intraseră în apă până la genuchi. Vânătorii pășiseră și mai înainte, iar pe coperișul morii se vedeau foindu-se cei ce văzuseră norodul și ghiceau minunea ce Sfânta avea să săvârșească pentru ei.

— Bum-m-m..... Pușca morarului.

Iar când icoana a atins valurile Procovului, toate puștile vânătorilor răspunseră, hăuind ca tunetul până în slava cerului, înțetind și mai mult glasurile cântăreților ca o înfruntare îndreptată negurii și norilor:

— O-pri-i-tu-s'au ale adân-cu-lui isvoa-a-re...

Și în adevăr, ca și cum ar fi fost trezit de pocnetul puștilor, vântul de apus clatină ușor cetinele, norii prinseră a se risipi și până să se întoarcă Sfânta la locașul ei, ploaia se ostoise, iar un ochiu de cer foarte albastru se arătă spre vârful Pusnicului. Pe la amiaz în de seară s'a ivit și soarele, — sfios ca după o lipsă atât de lungă.

Cu duligele goale, toți copii satului bălăceau prin noroiu, bucuroși de lumina caldă a primăverii ce se arătase.

Dar pâraele, în loc să scadă, creșteau mereu. Puntea dela Deaș, cea mai ridicată dintre toate, fusese copleșită și ea.

Apele Procovului, hrânite de zăpezile topite pe munți, făceau la mijlocul albiei armăsari, care săltau ca talazurile mării pe timp de furtună.

— Prăpădește Dumnezeu pământul, oameni buni! zise vorniceasa-bătrână mama vornicului, eșind gârbovă cu cățuia plină de tămâe aprinsă și suflând fumul asupra apelor celor năpraznice.

Tocmai atunci, un flăcăiandru dintre cei ce rămăseseră în capul satului, se văzu venind în goană spre vornic:

— Se înneacă moara... apa a cuprins tot grindul până la zatonul de lângă sălcii.

Vornicul, și după el tot satul cu mic cu mare, porniră în urma celui ce plecase fuga îndărăt. — Intr'o clipă, malul eră plin de lume, ca la iarmaroc.

— Mai bine eșeau odată cu boii, își dădù unul cu părerea. S'ar fi sprijinit cum ar fi putut și scăpau...

Plănuirea se părù bună.

— Să pornim boii îndărăt, întări Jinga, al cărui ginere eră la moară.

— Numai dac'or vreà, adăogă altul, clătind din cap. Apa e mai mare decât azi dimineață.

În adevăr, mânați și sburătuiți dindărăt, boii înaintară până ce apa le-a ajuns la piept; apoi, ciulind urechile spre a se apăra de pietrele și prăjinile care îi îndemnau din urmă, ei se întoarseră îndărăt, fără sfială de chiotete și amenințarea celor ce-i așteptau la mal.

Cinevã se ivi atunci cu o nouă chibzuială: să trimeată numai pe Mutu cu Ciutacu.

Intr'o clipă, toți au început a strigà: Mutu, Mutu... Ciutacu... Ca și cum ar fi fost dela sine înțeles, că așa trebuiã chiar dela început.

Până să te ștergi la un ochiu, cei ce porniseră goana

spre sat se vedeau venind droae după taurul care pășia domol alături de Mutu. Mai mult prin semne, vornicul a lămurit pe argat ce are de făcut. Teleap, teleap... boarul a intrat în apă, iar Ciutacu, după ce a pregetat o clipă, a pășit și el agale, având câtvă timp apa până la piept. Apoi atât taurul, cât și Mutu se zăriră numai ca o plavie, tăind domol seninarea apelor.

Un țipet de femeie se înălță din marginea norodului: se înneacă, se înneacă...

Mutu se scufundase, iar Ciutacului abia i-se mai vedea capul. Dar, în aceeaș clipă se iviră amândoi earăși deasupra. Călcaseră pe scruntar.

Cei de pe coperișul morii se zăreau vinderindu-se de colo până colo cu neastâmpăr, ca porumbeii, când așteaptă pe cel ce vine cu hrană.

Acuma începeă însă greul cel mare. Dar morarul cunoștea bine toate grindurile și putea să chibzuiască întoarcerea mai bine decât Mutu. În curând se și văzură pornind înapoi taurul și câteva mogâldețe pe lângă el. Au mers cât au mers în susul apei, pe spinarea unui grind, apoi s'au oprit. Unul a rămas pe loc. Eră de bună seamă morarul. Iar Mutu, care pricepuse plănuierea, cârmî cu Ciutacul și ceilalți în curmezișul Procovului, spre adânc.

Trupul taurului iarăș scăzû, cuprins de apă. Cei de pe mal, ținându-și răsuflarea priveau țintă, ca vânătorul când e gata să apese pe trăgaciul...

Un strigăt obștesc izbucni din sute de piepturi. Ciutacul se cufundase întreg.

— Se vede... nu se vede... nu se vede... Uite-l.

Taurul biruise din nou șivoiul, iar Mutul, cu mâna încheștată de chiutoarea legată la gâtul dobitocului, se sbătea să iasă din valuri, plesnind apa ca pe un dușman învrăjbit ce-i stă în cale.

Erau scăpați.

Când au sosit pe mal, femeia, fata morarului și un nepot al lui Jinga, au fost repede deslegați din spinarea taurului,

care obosit își ștergea botul cu limba, ca și cum și-ar fi dat seama că a isprăvit o muncă osebit de grea.

Când s'a văzut jos, morărița căzu grămadă asupra fetei, bocind-o în hohote ca pe o moartă și jălindu-și bărbatul rămas pe urmă.

Din nou, pluta cea vie trebuie să pornească prin apa rece, în două cu zăpadă.

— Să dea ceva lui Mutu, să se încălzească, porunci vornicul către cineva dintr-ai casei. Porunca se urmă în șir din toate părțile: Să-i dea lui Mutu, să-i dea lui Mutu...

La Ciutacu nu se gândia nimeni. Cu o tremurare uriașă a mușchilor, el svârlise apa de pe trup, și acum privea plictisit spre boarul care îl scărpină domol pe frunte, gângăvindu-i ceva în graiul său, neajutorat ca și al dobitoacelor.

Dând peste cap un păhăruț de rachiu, Mutu se sprinteni îndărăt, potrivit acum să intre mai la deal în șuvoiu. Din nou, pluta mântuitoare spintecă tăria valurilor, dar de câte ori se cufundă, cei de pe mal așteptau să o vadă iarăși deasupra. Puterea Ciutacului se dovedise; nădejdea în izbândă creștea în sufletul tuturor.

Au ajuns iarăși.

Eră și vremea, căci unda crescuse până aproape de streășina morii, iar cei de pe acoperiș, ținându-se de crengile sălciilor abia hălăduiseră până la un loc mai ridicat al scruntarului, cuprins și acela de apă. Dar n'ajunseseră bine, când coperișul a și fost săltat de valuri și tărit ca o surcică în voia undelor.

Soarele căta spre apus. În valea luminată încă deplin, cei de pe scruntar păreau la un loc ca niște buturugi albe și negre, o plavie aninată o clipă locului, până ce unda o va mătură și pe aceea la vale. Iar valurile vuiau ca un norod răsvrătit.

Totuși pornirea îndărăt zaboviă, ceea ce atâta și mai mult nerăbdarea și teama gloatei de pe mal.

Nemai având unde să se adăpostească, cei de pe scruntar

hotăriseră să plece toți, dar fiind prea mulți, plănuiau, se vede, cine să se urce deasupra taurului și cine să înnoate de pe lături, sprijinindu-se numai la nevoie, să nu-l târască apa la vale...

În sfârșit, mogâldețele porniră alături de Ciutacu în susul grindului.

— Doamne ajută-le, Doamne... Maica Domnului! Și cei de pe mal făceau cruci grabnice, iar femeile suspinând, băteau mătanii, îngenunchind în noroiu alături de nevasta morarului, a lui Jinga și rudele celor primejduiți.

Mulțimea trepădă de colo până colo.

— Să tragă clopotele, Gavrilă...

Pluta pornise și se cufunda mereu. Din turnul bisericei, clopotul trimitea deasupra văilor o undă tare, apoi alta slabă, ca o chemare ostenită spre cei ce săltau printre valurile tulburate. Cu ochii și mâinile către cer, și cu prapurele înălțate deasupra valurilor, înfrigurat norodul întreg se ruga:

— Ajută-le Doamne... Doamne ajută-le...

Dar în clipa, când pluta se apropiă de mijlocul șivoului, un strigăt desnădăjduit izbucni din toate piepturile:

— Butucii, butucii...

În adevăr, din susul apei, ca o herghelie zănatecă se vedeau alergând butucii scăpați dela hait, încurându-se și ciocnindu-se unii de alții cu clocotiri de tunet îndepărtat.

— S'a rupt haitul dela ferăstrău...

Așa și eră. Ingrămădirea apelor surpase iezătura, iar popul cu greutatea sa năpraznică măturase miile de butuci, pornindu-i la vale...

— Săriți, săriți... oamenii lui Dumnezeu, se înneacă toți... strigă morărița, frângându-și mâinile, și după ea tot norodul spăimântat până la lacrimi. Dar cât ai scăpăra din amnar, talazul trecu peste capul celor ce plutiau, învâluindu-i în aceeaș groasnică peire.

O clipă nu s'a mai văzut nimic.

Fiorul morții junghie pe toți. Tipetul li se opri în gât...

— Uite, uite... strigă unul dintre cei ce stau mai sus pe mal:

— Vine, ese...

În adevăr, capul taurului se înalță iarăși deasupra undelor ca la o bătaie de pușcă mai la vale.

— Uite și Mutu...

Argatul plutiă ca un mort, alături de grumazul dobito-cului.

— Se văd și ceilalți? — Se văd?

Nici un răspuns. Ciutacul urca cu greu spre mal. Morarul însă și toți ceilalți, stâlciți de butuci, fuseseră măturați de șivoiu, iar taurul, rănit de un cep de brad, sângeră dintr'o rană largă, înroșind undele cu șiroaiele sângelui său. Mutu scăpase doar că prin minune, încheștându-se în neștire de chiotoarea dela gâtul taurului, cum se întâmplă de obicei cu cei ce se înneacă.

Morărița leșinase. Femeile boceau în gura mare.

Cu apropierea sării, satul s'a risipit, jălind fiecare pe ai săi. Cu inima îngrozită, Runcenii au ascultat toată noaptea văjăitul Procovului care cerea și alte jertfe pentru a ispăși păcatele oamenilor.

Mutu s'a înzdrăvenit în curând. Ciutacu însă a tânjit mai multe săptămâni de pe urma rănii. Dar izbăvirea celor trei suflete și faima puterii lui s'a dus în vara aceea din gură în gură, peste toate văile și dealurile. Isprava Ciutacului a fost povestită, cum numai fusese încă alta prin locurile acelea, de când ține minte vre-o făptură omească.

IV.

Cu aceasta s'a încheiat însă șirul faptelor sale de laudă.

Tot suișul are și coboriș; orice mărire și scădere. Grijnic, ca un vizir, de neamul juncelor, nelepcelor, bălăilor și porâmbelor cirezii, Ciutacu începuse totuși a umbla mai

mult răsleț: pășteă pe unde vreă și dormeă pe unde se nimerea.

La un an după întâmplarea cu potopul dela Blagoveștenii, murî și Mutu. Rămas astfel fără singurul tovarăș cu care se înțelegeă, taurul începù să se abată pe căi greșite. Apucă razna prin fânețe, peste sămănături... iar când văcarul cel nou a încercat să-l aducă la ascultare cu bâta, uriașul s'a înfuriat peste orice măsură și a fost un noroc că nechibzuitul de boar a putut scăpa la vreme, suindu-se într'o salcie. Iar de atunci, sălbătăcit, Ciutacu fugăreă pe orcine i ș'ar fi arătat înainte. În caltea fetele care poartă fote roșii, cum e obiceiul în partea locului, nici nu mai îndrăsneau să plece singure spre islaz.

Ursuz cum ajunsese, în ceasurile lui de singurătate, Ciutacu cădeă uneori pe gânduri ciudate. Puterea îl oboseă. Depărtarea de lume îl făcuse, ca pe ori și ce despot, să vadă lucrurile în rău. Căinii, găinile, oamenii, rămătorii și toate celelalte dobitoace i se păreau vrednice de cel mai adânc dispreț. Singura făptură spre folos fusese doar sluga lui de odinioară, care îi deschideă poarta dela ograda vornicului sau dela țarină, spre a nu se mai necăji să o svârle el cu coarnele; îl scărpină pe frunte, ceea ce-i cășună o adevărată plăcere; îi aplecă crengile așezate prea sus; îi da câte o covată de țărițe sau îi scoteă iarna apă cu ciutura.

De când murise Mutu, că orice monarh căruia îi lipsește sfetnicul său de taină, cancelarul ori bufonul, Ciutacul se posomorise. Lumea toată, afară de iarbă, i se păreă rău întocmită. Il mai ispiteă și un cuget amar: pisma împotriva urmașilor săi. Adeseori auziă din depărtare mugetul vreunui taur mai tânăr, și numai puterea nemăsurat de mare a coarnelor și a grumazului său îl scăpă de umilința de a se vedeă surgunit din drepturile de stăpânitor al întregii cirăzi. Câte odată vedeă însă departe, în zare, petreceri afară de legile statornicite. Greoiu cum eră, pregetă să mai alerge peste atâtea văi și pâraie. Se făceă că nu le bagă în seamă, dar eră măhnit.

În sfârșit, nepăsarea lui față de sburdălniciile tinereții era o prevestire, că și viața sa de zeu volnic și temut de toate lighioanele dimprejur fusese o deșărtăciune. Un prepus de zădărnice, de trecere neîndurată a vremii și de istovirea vieții îi fulgera uneori prin minte. Și atunci, ceasuri întregi pirotiă în picioare, cu ochii aproape închiși, nemișcat ca și idolii ciopliți în piatră...

Până departe însă drumurile și potecile erau pustii împrejurul lui. Astfel, după ce faima cea bună se dusesse peste dealuri și peste văi, ca la orice sfârșit de domnie, începuse acum faima cea rea. Unii scorniseră chiar că Mutul a ajuns după moarte strigoiu și că ar veni noaptea, cum e treaba duhurilor necurate, împrejurul taurului, care nu mai cruță pe nimeni.

Vornicul primise plângeri din toate părțile și vedeă el singur că sunt îndreptățite. O regulă trebuia făcută. Și s'a făcut.

În alte împrejurări, osânda ar fi venit poate prin cuțitul unui măcelar. Pentru Ciutacu, așa ceva era mai dinainte cu neputință. Las că în partea locului nimeni nu tae vite, decât doar din an în Paști sau când se întâmplă de-și rup vreun picior; dar chiar și altfel, cine ar fi îndrăsnit să pună mâna pe cuțit, și apoi unde s'ar fi găsit un junghier pe măsura uriașului cu frunte de zimbru. Trebuia găsit alt chip.

Intr'o dimineață, a doua zi după Ispas, Chelmuș, Colăcel Bobolan și alți vânători, cu puștile prinse la umăr și copoii legați la șold, scăpătau dealul. Înainte pășia vornicul cu mâna goală. Cei din Runcu, care văd pe ori cine sue și coboară potecile deasupra satului și cunosc în ce parte e drumul fiecăruia, au știut îndată că ceata pușcașilor apucă spre islaz nu cu chip de vânatoare. De altfel se și svonise că zilele Ciutacului sunt numărate.

Pe la amiază l-au găsit tocmai în vârful Panaghiei, unde se simte totdeauna adierea vântului, chiar și în zilele cele mai zăpușite. Dinspre apus, culmea Panaghiei se ridică

domol; spre răsărit, coasta cade pieziș asupra stâncilor abia acoperite de câțiva brădăcei și enuperi. Pe aci trebuiau să se ărce, răsfirați în dosul tufelor, pentru ca taurul să nu prindă de veste.

Nemișcat și odihnindu-se în picioare, cum îi eră obiceiul, chipul falnic al Ciutacului se zugrăviă pe seninul cerului, ca trupul unui taur de bronz pe un soclu uriaș. Până în zare nu se mișcă o singură frunză.

O piatră, urnită de piciorul unui pușcaș, l-a făcut să tresară și să-și îndrepte fioros ochii spre ripă. Tremurându-și grebănul de mânie, și văzând că sunt mai mulți dușmani, chibzuî o clipă spre care să se repeadă. Dar în acelaș timp, patru pocnete sguduî văzduhul liniștit al înălțimilor și Ciutacu se prăvăli trăsniț ca din senin; iar ochiul lui negru ca păcura se închise, privind pentru cea din urmă oară codrii veșnici, unde se sălășluise odinioară falnicul neam al zimbrilor.

.....
Ai căzut, Ciutacu, pe culmea Panaghiei, deasupra văii Procovului, în ziua când susurul apelor lui limpezi și domoale, îndemnă pe toți la vis și uitare.

Ai căzut asemenea fagilor ce se năruesc de pe înălțimi, tu, cel din urmă dintre vitejii rasei tale, pomeniți în legendele bătrâne, când pe plaiuri și prin codrii, Molda arătă lui Dragoș urma semeților houri.

În ochiul tău s'a închis o lume care nu va mai învia nici odată; dar și numele tău nici odată nu va pieri.

Apele pâraelor s'or înălță și-or scădea, malurile s'or surpă, dar peste văi și prin vâlcele, peste dealuri și muncele va trăi deapaururi amintirea vitejeștilor tale isprăvi. Runcenii și până azi, înșiră întâmplările vieții, pomenindu-ți moartea și faptele. Din neam în neam, faima ta va dăinuî cu laudă, până ce un cântăreț de doine, într'o zi de singuratecă jale va prinde în legătura de aur a versului povestea biruințelor tale și-o va încredința veacurilor, după

cum în aceleaș văi și pe aceeaș munți, un alt cântăreț neștiut a jălit cândvă așa de duios Miorița lae, lae bucălae...

Și astfel, când șirul anilor se va adăogă, cetinile brazilor din Cremenet vor fi infiorate de cântece pomenind numele tău, iar cei ce vor veni mai târziu pe acele văi vor amestecă adevărul cu legenda și vor povesti urmașilor, că Ciutacul a trăit — odată și odată, în vremuri vechi, păgâne, când pe munții Runcului pășteau cirezi de zimbri; când smeii se luptau din busdugane; dealurile se băteau cap în cap; gârlele veneau mari ca potopul, iar în codrii Procovului își făcă cuib pasărea-măiastră, la poarta curților lui Verde-Împărat.

* * *

LUMINA NOUĂ

COMEDIE ÎN TREI ACTE

(Urmare)

ACTUL III.

Același decor, ziua.

SCENA I.

DOMNIȚA, ZOE, SYLVIA, DOCTORUL, STARIȚA.

DOCT. — Va să zică a plecat de bună voia lui.

DOMN. — Negreșit. Cum eră să plece altfel?..

DOCT. — Fac întrebarea asta, fiind-că mi se părea, Domnițo, că nu'ți eră tocmai simpatic.

DOMN. — Nu'mi eră simpatic, însă, pe câtă vreme se găsea în casa mea...

DOCT. — Cu tine, Sylvio, de asemenea nimic, nu'i așa?

(Sylvia face semn din cap că nu.)

Cu Căpitanul de asemenea n'a putută aveă nici o explicare, fiindcă de aseară până-acum căpitanul n'a eșit, — prin urmare s'a dus de buna voia lui: De altfel, scrisoarea pe care mi-a lăsat-o Grigoriu e simplă, lipsită de emfasul lui obicinuit...

(se gândește) Foarte bine. Mă duc să văd ce face căpitanul, și după aceea o bună plimbare pe jos. Cine vine?... Sylvia?..

(li face semn să vie.)

SYLV. — Da (se scoală să iasă)

DOMN. (iritată) — Ia mă rog să stai. Avem de vorbit amândouă.

DOCT. (către stariță) — Maică Evghenio, dumneata... plimbare pe jos... ceva?

STAR. — Nu dragă. Mie mi se cuvine plimbare pe sus, ca îngerilor...

DOCT. — Cam voluminoasă pentru situația asta cerească.

STAR. — Hei, dragă, dacă mi-ai da brațul tău, poate am zbură

DOMN. — Vine popa Alexe, Evghenio.

STAR. — O să zbor cu el.

DOCT. — Nu la raiu.

STAR. — Dragă, eu, când m'oiu hotări să fac călătoria asta, numai acolo mă duc.

SYLV. — Atunci o să umbli singură, Maică Evghenio.

STAR. — Sunteți guri rele. Părintele Alexe e sărac și plin de nevoi. Ajutați-l și nu-l judecați.

SYLV. — Ii cam place aghiazina.

STAR. — Umblă în cuvântul Domnului.

SYLV. — Dar nu se urcă la ceruri.

STAR. — Tinerețe-tinerețe!... care nu știi să ierți greșelele altora!...

DOMN. — Și-ți erți așa de ușor pe ale tale!...

STAR. (luând pe domnița de braț, —aparte) Măria Ta, blândește și îndu-rare, că am fost tineri cu toții. (tare) Și ce vrea părintele Alexe?

DOCT. — Să-ți arate cripta.

STAR. — Așa?... Cu mare dragoste.

DOCT. — Eșim împreună, maică?

STAR. — Bucuros. (Doctorul și Starița iese)

SCENA II.

DOMNIȚA, SYLVIA.

DOMN. — Convorbirea noastră de aseară a fost întreruptă de venirea bărbatilor și de scena studentului... Bine că s'a dus!... Mă rog s'ar putea să'mi explici ce înțeles aveau vorbele tale de ieri?

SYLV. — Care vorbe?

DOMN. — Adu-ți aminte bine.

SYLV. (gândindu-se) — Nu'mi aduc aminte. Dumneata probabil le ții minte mai bine decât mine, fiind-că îmi ceri o explicație solemnă, par-că cine știe ce s'ar fi petrecut între noi.

DOMN. — Nu-ți aduci aminte. Mă bucur, fiindcă asta mă face să cred că ai vorbit în neștire.

SYLV. — În neștire!?

DOMN. — Cel puțin nădăjduesc...

SYLV. — Doamne, mamă, ciudată fire părintească ai dumneata dela o vreme... Ții cu orice preț să mă faci nerăspunzătoare de faptele și vorbele mele, ca și cum n'ași fi copilul dumitale. Declară-mă nebună și închide-mă într'o casă de sănătate. Cel puțin așa te scapi de mine...

DOMN. — Nu te teme, fata mea, că dacă vei urmă așa, o s'ajungi pe urmele lui tată-tău.

SILV. — Iar tata!.. (Stergându-și ochii se scoală.) Da pentru ce, mă rog?... fiind-că nu vreau să iau pe un om pe care-l urăsc?... Il urăsc! (tare) Il urăsc din toate puterile!.. spune-i-o, s'o știe.

DOMN. — La asemenea cuvinte nu am decât un răspuns: te rog să ieși.

SILV. — Să ies!.. Eu, mamă?... Nu ies.

DOMN. — (sărind în picioare și arătându-i ușa) Ieși!.. (se reazemă de un fotoliu; șade.)

SYLV. — (venind spre Domniță, îi cade în genuchi) Mamă!.. Nu mă umil: așa... Iartă-mă că îndrăznesc să-ți răspund... Am putut greși, pot greși, însă te rog, mamă, nu mai vorbi așa de tata...

DOMN. — Fugi, fugi, că'mi scurtezi zilele...

SYLV. — Mamă, iartă-mă... Ce vrei dela mine? Ce vorbe am zis ieri?... (gândindu-se) Ce am zis alta, decât că nu-l iubesc... Asta nu se poate schimba, după cum nu se poate schimba sângele din mine...

DOMN. — Știu că nu se poate schimba, sângele acela de tiran, care m'a chinuit o viață întreagă!.. (ridică de pe genuchi capul Sylviei și'l sărută) Nu se poate schimba moștenirea, sângele și obrazul aceluia ce m'a îngenunchiat și m'a umilit întotdeauna, întotdeauna... Și eu am suferit, eu fiică de domn; l'am iubit, pe el, un strein de rând, fără nume și fără avere... ofițeraș, german, rățăcit prin oștile rusești...

SYLV. — Mamă!..

DOMN. — Da, numai fiind-că eră frumos, fiind-că mă îmbătă cu vorbele și nebunia lui de visător, pe care v'a dat'o vouă ca moștenire. Sylvio, lasă-mă să-ți deschid ochii: fugi de

vorbe neînțelese, fugi de farmecul și primejdia visurilor; luptă cu firea ta căutătoare de necunoscut, și biruește-o fiind-că ea te arde, te ucide, cum a ucis pe tatal tău și pe Marie!.. (Domnița își ascunde ochii și plânge; Sylvia de asemeni. Domnița reia încet:)

Am avut doi copii. Am luptat cu unul, și m'a biruit. Marie a vrut să iea pe Doctor, și l'a luat, fără voia mea. Doctorul e o fire încântătoare, o recunosc, dar tocmai de aceea, periculoasă. E un om drept, bun, inteligent cât vrei, dar atins și el de nebunia primejdioasă a vedeniilor. Fugi, Sylvio, de asemenea lucruri. Ți-am scos înainte pe Cantă într'adins. E, om bun, cu nume, cu avere, și, mai presus de toate, cu mintea sănătoasă.. Groaza de a te vedeă căzută pe mâinele unui.. bolnav, mă înspăimântă și mă face poate nedreaptă. Însă eu îți doresc binele; numai pentru binele tău mă lupt; lupt cu împrejurarile, cu voința ta, cu însăși firea mea, Sylvio...

(Se ivesc în ușe Doctorul cu Căpitanul)

SCENA III.

DOMNIȚA, SYLVIA, DOCTORUL, CĂPITANUL.

CĂPIT. — Așa e, Doctore: vă exploatează pe toți...

(Văzând pe Domnița și pe Sylvia agitate, se oprește).

DOMN. (ștergându-și ochii) — Intră, intră, Căpitane: (încearcă să zâmbească) Despre ce vorbeați?

CĂPIT. (sărutându-i mâna). — Vorbeam despre D-l... student. Doctorul mă întreabă de am avut vre-o explicație displăcută cu el. Ce pot aveă eu cu un asemenea om? (dând mâna Sylviei). Pentru mine e un biet nenorocit. Imi pare rău însă că n'a stat, să fie de față la izbânda unui spirit ... ce locuiește în beciu.

DOMN. — Ce spirit?.. Iar spirite?..

CĂPIT. (râzând). — Nimicuri, Domnițo. Soldatul meu a stat astă noapte la pândă, și azi dimineată a eșit din beciu cu stafia de păr...

DOCT. — Căpitane, dacă vrei să vorbim, vino la mine.

DOMN. (uitându-se la amândoi). — Aveți de vorbit?.. Stați aici, că ne ducem noi. Și eu am de vorbit cu Sylvia... Dar ce e cu stafia mă rog?

CĂPIT. — Ce să fie? Ia un țigan, cu plete până la brâu, care'și alesese meseria de stafie, ca să mănânce bine. L'a scos Petre al meu de chică... și cred că l'a făcut să-i treacă pofta de o asemenea carieră...

DOMN. (sculându-se să iasă) Ei, bravo!.. (uitându-se la Doctor cu bunățate îi întinde mâna) nu te întristă Doctore... S'o găsi altcineva să ia locul țiganului, în consumarea mâncărilor ce trimiteți stafiei (Doctorul dă din cap, trist.) Haidem Sylvio. Când veți sfârși, trimiteți să ne cheme. (iese amândouă)

SCENA IV.

DOCTORUL, CĂPITANUL.

CĂPIT. — Fără supărare, Doctore.

DOCT. (înălțând din umeri) — Ce încape supărare, Căpitane. Fiecare cu părerile sale. Țiu numai să știi că nici eu nu cred în stafii.

CĂPIT. — Atunci?...

DOCT. — Ce să'ți spun!.. Ar fi prea lung și poate zădarnic să'ți explic ce m'a făcut să schimb ordinele date de d-ta dorobanților din sat..

CĂPIT. — În adevăr, am văzut că s'au dat alte ordine de la curte.

DOCT. — Fu sunt de vină.

CĂPIT. — E curios că te ocupi și de disciplina soldaților mei.

DOCT. (se uită la el lung) — Găsești?... Aș putea să răspund că e mai curios că disciplina dumitale se ocupă de cele ce se potrec în casa noastră... Însă trec peste asta, și sunt gata să'ți cer iertare.

CĂPIT. — Nu încape nici o iertare. (Doctorul tace. Își face o țigară. O aprinde și se uită la Căpitan)

DOCT. — Cu ce te pot servi, Căpitane?... Aveai să'mi spui ceva, da?

CĂPIT. — Da... Dar înainte da a intră mai adânc în vorbă mă ierți că am îndrăznit să'ți deranjez stafia...

DOCT. (zâmbind) — Te iert de o mie de ori.

CĂPIT. — Ba nu, da știi, e bine să vorbim fără supărare.

DOCT. — Făr' de nici o supărare. Sunt hotărît să nu mă supăr pe d-ta...

CĂPIT. — A!.. Prea multă generozitate!

DOCT. — Nesfârșită...

CĂPIT. (luând un scaun și venind alături de ei) D-le Doctor, să vorbim lămurit: ce ai cu mine?

DOCT. (mirat) — Eu?..

CĂPIT. — De ce te miri așa? dumneata.

DOCT. — Mă mir, fiindcă îmi faci o întrebare la care nu mă așteptam. Ce pot să am eu cu d-ta, decât, cel mai mult raporturi prietenești.

CĂPIT. — Da?..

DOCT. — De ce te îndoești?

CĂPIT. — Fiindcă îmi pare că faptele nu se potrivesc cu vorbele.

DOCT. — Cum așa?

CĂPIT. — Așa. D-ta știi că eu sunt logodnicul Sylviei.

DOCT. — Știu că așa vrea Domnița și probabil... și dumneata.

CĂPIT. — Și că dumneata nu vrei.

DOCT. — Eu!? Da ce interes am eu, ca să nu vreau?.

CĂPIT. — Știu și eu..

DOCT. — Poate că, în adevăr, sunteți două firi nepotrivite. Eu însă am îndemnat întotdeauna pe Sylvia să treacă peste oare-cari deosebiri de caracter..

CĂPIT. — Va să zică v'ați ocupat de mine.

DOCT. — Da... Însă îți mărturisesc, Căpitane, că numai în treacăt... și totdeauna în bine

CĂPIT. (înclinându-se) Prea multă onoare!... (Doctorul se înclină și el)
Cu toate astea, nu știu cum se face, Doctore, că nu prea ai succes în misiunea asta de vorbitor de bine, când este știut de toată lumea ce mare succes ai pe lângă Sylvia și chiar pe lângă Domniță, în impunerea voinței d-tale.

DOCT. — Mă rog... nu pricep.

CĂPIT. — Cu toate astea e simplu.

DOCT. — Se poate, dar nu pricep. Din momentul ce suntem amândoi de față, e bine să nu ne pierdem vremea deslegând rebus-uri. Vorbește limpede, Căpitane. Ce este?

CĂPIT. — Toată lumea știe, Doctore, cât de mare înrăurire ai dumneata în casa Domniței.

DOCT. — Ca orce om în casa lui.

CĂPIT. — Mai mult decât orce om în casa lui. Casa lui... e o vorbă.

DOCT. (nedumerit) — Cum : o vorbă ?

CĂPIT. (mișcându-se pe scaun) — Vezi, Doctore, sunt lucruri delicate... Dar cred că a venit vremea să vorbim lămurit.

DOCT. — Te rog...

CĂPIT. — Dumneata ai făcut din casa domniței casa dumitale... (Doctorul vrea să protesteze) Te rog... lasă-mă să urmez. Știu că, ai oarecare drepturi de afecțiuni, că aici ai mormântul reposatei... însă astea poate că nu legitimează îndestul stăpânirea sub care ții pe Domnița și pe Sylvia. Te rog... nu mă întrerupe. Dumneata nu mai profesezi medicina...

DOCT. — Nu.

CĂPIT. — Copii dela Domnița Maria nu ți-au rămas...

DOCT. — De ce mă 'ntrebi ? Știi bine că nu.

CĂPIT. — Atunci... înțelegi cred.

DOCT. — Ba nu, nu înțeleg. Ce este ?

CĂPIT. — (iritat, se scoală). Dacă nu înțelegi, ce să ți fac ! (Se întoarce și se apropie mai mult de Doctor.) Lumea zice că d-ta n'ai avere...

DOCT. — Nu, n'am avere... Adică am avut ceva... cu care am îmbunătățit moșia... (uitându-se la el și zimbând) Da, mă rog, Căpitane, ce însemnează asta ?

CĂPIT. — Mi-ai zis să ți vorbesc limpede...

DOCT. — Despre afacerile dumitale.

CĂPIT. — Afacerile mele se întilnesc cu ale dumitale, Doctore...

DOCT. — Da ? Cum așa ?..

CĂPIT. — Așa. Lumea zice că dumneata ești cauza că Sylvia nu vrea să se mărite... A cerut'o unu și altu, și n'a vrut să ia pe nimeni. Și lumea zice că d-ta ai un interes...

DOCT. — E!.. Căpitane, ești cam nedrept în ceea ce spui...

CĂPIT. — Nu spui eu, lumea spune.

DOCT. — Asta e un fel de a vorbi.

CĂPIT. — Ba nici de cum. Și lumea mai spune și altele...

DOCT. — (zimbînd, blajin) Da poate să spună lumea ce-o pofti.

CĂPIT. — (mirat) Bine, Doctore, nu te mișcă lucrurile astea? (serios) Doctore, crede-mă că nu vorbesc eu... Pot chiar să adaog că împiedec pe alții de a vorbi. Am început cam iritat, însă acum sunt liniștit, gata chiar să-ți cer iertare de tonul cu care am început. Eu te cunosc, Doctore, și știu că nu ești în stare să faci un lucru necorect. Însă... e o parte din firea noastră omenească, în care naturile cele mai alese nu se mai diferențiază pe cinste sau necinste. Asta este...cum ași spune? pașiunea.

DOCT. — Te înțeleg foarte bine. Numai, cred că și acolo intră cinstea și necinstea.

CĂPIT. — (uitându-se la el, zimbește) Curios om ești, Doctore!.. Nu mă înțelegi. Uite, ca un prieten bun, am să-ți vorbesc clar, cu punctele pe i, ca să atrag atențiunea dumitale de vizionar asupra lucrurilor pămîntești... Doctore, în puține cuvinte: lumea zice că d-ta n'ai avere; că nu mai practici medicina; că ai pus mîna pe averea Domniței și a Sylviei, și o administrezi pe socoteala dumitale; că din cauza asta te opui la măritarea Sylviei...

DOCT. — Am înțeles. Dar, dragă Căpitane, lumea pentru mine n'are decît o valoare relativă. Dacă adevărul e alt-fel, ce vrei să-mi pese de ce zice lumea; dacă iar adevărul ar fi cum îl spui d-ta, întru ce ar putea lumea să-l schimbe? Eu nu fac judecător de faptele mele decît numai conștiința mea.

CĂPIT. — Curios om!.. Bine Doctore, lumea spune și mai mult: că pentru a-ți ajunge la scop, întrebuințezi mijloace, pe cari le prevede și le pedepsește Codul Penal.

DOCT. — Cum!?

CĂPIT. — Că faci spiritism, hypnotism; că sugerezi Sylviei voința dumitale...

DOCT. — Nu e adevărat!

CĂPIT. — Că faci spiritism, am văzut-o eu...

DOCT. — Fac spiritism... Nu. Incerc a face unele experiențe... Sunt lucrări interesante.

CĂPIT. — Ba faci spiritism, Doctore. Studentul dumitale face hypnotism... Ce, crezi că eu nu am conștiință că m'a adormit aseară?... Toate astea sunt lucruri urâte, nefirești, iar studentul dumitale e un șarlatan vulgar...

DOCT. — Să'mi dai voie... De ce e șarlatan și de ce sunt lucruri nefirești, de vreme ce ce te-a adormit?

CĂPIT. — Iartă-mă, Doctore, — eu sunt hotărît să nu îmbrățișez credințele dumitale; vreau numai să-ți atrag luarea aminte asupra numelui ce-ți faci în lume.

DOCT. — Bine Căpitane, îți mulțumesc, însă n'am nimic de schimbat.

CĂPIT. — Ăsta'i cuvântul dumitale cel din urmă?

DOCT. — Asta.

CĂPIT. (primblându-se, se gândește) — Ascultă, Doctore: îți dai bine seamă de ceea ce faci?

DOCT. (râzbind) — Cred...

CĂPIT. — Și ții cu orice preț să compromiți pe Sylvia?

DOCT. — Eu, să compromit pe Sylvia!

CĂPIT. (venind în fața lui) — Da, dumneata. O compromiți (repetând) Dumneata compromiți pe Sylvia, da.

DOCT. (se uită lung la Căpitan și pare ași aduce aminte de ceva. Repetă încet și rar:) Eu compromit pe Sylvia... (se gândește cu capul în mâini. Se uită din nou la el) Poate ai dreptate...

CĂPIT. — A!.. In sfârșit!..

DOCT. — Numai, te rog, Căpitane, fă-mă bine să'nțeleg care e sensul cuvintelor dumitale...

CĂPIT. — Bine, Doctore, nu înțelegi câte lucruri se leagă împreună: cum ai luat pe Domnița Maria; ce înrăurire ai asupra Domniței Zoe și a Sylviei; ce viață duceți câte trei aici la țară, singuri; cum Sylvia nu vede decât prin ochii dumitale... Lumea vrea să-și explice situația asta.

DOCT. — Dumneata crezi asemenea lucruri?

CĂPIT. — Eu nu cred, fiind-că atunci n'ași mai fi aici. Dar tot-mai fiind-că nu cred, mă simt în drept a-ți vorbi lămurit.

DOCT. — Atunci... eu trebuie să părăsesc casa asta...

CĂPIT. — Nu, nici de cum.

DOCT. — Ce să fac ?

CĂPIT. — Să rămâi și să îndemni pe Sylvia către calca cea dreaptă, cea sănătoasă și cea omenească.

DOCT. — (dând din cap) Când ai ști!.. De când a murit Marie nu fac de cât asta.

CĂPIT. — Poate nu cu destulă energie... și prin toate mijloacele.

DOCT. — Prin toate mijloacele.

CĂPIT. (privindu-l fix) — Ești sigur ?

DOCT. — Ce înțelegi prin: *toate mijloacele*?

CĂPIT. — Bună oară prin mijlocul de aseară...

DOCT. (pivindu-l) — Prin hipnotism și sugestiu?.. (increment) *Dumneata* mă îndemni la așa lucru!.. *dumneata!*.. (sculându-se) Asta-i prea prea!.. Bine, Căpitane, par'că adineauri eră la mijloc Codul Penal...

CĂPIT. (rece) — Cum socotești. Sau mă ajuți în împlinirea scopului meu, cinstit, de om care iubește și vrea să facă fericită pe o ființă demnă, dar slabă, nervoasă... (Se aude bătând la ușe)

VOCEA DOMN. — Ați isprăvit?... Putem intra?..

CĂPIT. (apropiindu-se de Doctor) ... sau rămâi sub bănuială că exploatezi două persoane nenorocite, ce ți-au căzut în mână... (face un pas către ușe să deschidă Domniței; către Doctor:) Alege... (deschide).

SCENA V.

DOCTORUL, CĂPITANUL, DOMNIȚA, SYLVA.

CĂPIT. Tocmai bine, Domnițo. Vă așteptam, ca să eșim împreună. Doctorul ne dă afară... pe mine și pe d-ta. Dar ne întorcem numai decăt.

DOMN. (privind la amândoi) Da?... Atunci să mergem... (întorcându-se către Doctor, încet) Mă rog, Doctore, mai spune-i și dumneata... (eșind cu Căpitanul) Ne ducem la Siret. Voiți să vă trimetem trăsura?

DOCT. Bucuros.

SYLV. (încet) Dacă s'ar putea să'l pierzi pe acolo... (Domnița și Căpitanul iese)

SCENA VI.

DOCTORUL, SYLVA.

SYLV. (ducându-se în vârful picioarelor și ascultând la ușa) Au plecat !..
(către Doctor) Dacă s'ar putea să'l ia Siretul !..

DOCT. (în picioare, cu mâna la gură) Ciudate lucruri !..

SYLV. (venind spre el, îl privește lung) Doctore ... ce ți s'a întâmplat ?

DOCT. (vorbind cu sine) Are dreptate ? n'are dreptate ?.. Cine știe !.. (gândindu-se) Dar dacă eu, spre a face ca tine și spre a mă apăra pe mine, aș zice că neasemănarea este către neasemănare lucrul cel mai asemănat din lume... (ducându-se către o canapea) (către Sylvia) Sylvio, șezi. (Sylvia șade în față) Sylvio, ai găsit în biblioteca părintelui tău pe Phileb al lui Platon ?

SYLV. (uitându-se lung la dânsul) Doctore, ți s'a întâmplat ceva astăzi. (după o pauză) De ce mă întrebi de Platon ?

DOCT. Ca să încerc a te încredința că plăcerile noastre, orcât de înalte ar fi ele, sunt lucruri tăgăduite, fără valoare ; cu atât mai mult când sunt plăceri de rând...

SYLV. Adică ?..

DOCT. Ce frumoasă frunte ai !.. Poate aici să fie scăparea ta.

SYLV. Din ce în ce mai clar.

DOCT. Ce ați vorbit cu Domnița ?

SYLV. Ce vrei să vorbim, decât tot acelea și iar acelea. D-ta însă pari a fi avut o convorbire mai interesantă.

DOCT. O convorbire ... ciudată.

SYLV. Da ?

DOCT. Nici odată neadevărul nu pare mai aproape de adevăr, de cât când este mai departe.

SYLV. (gândindu-se) Nu înțeleg.

DOCT. (după o pauză) Căpitanul e un om cu mult mai interesant decât îl credeam.

SYLV. Da ?... Cu toate astea, tot ar fi bine să'l ia Siretul.

DOCT. (zâmbind) Ar fi mai bine să'l iai tu.

SYLV. Doctore !.. faci jocuri de cuvinte !..

DOCT. Bine, Sylvio, ce scop vrei tu să dai vieții tale ?...

Nu înțelegi că mai la urma urmei nimic din ceea ce e omenesc nu e trainic... decât poate *ideea*. Incolo, și iubirea și ura se duc, și nu rămâne decât starea asta de scepticism melancolic, la care am ajuns eu, și care mă ajută să privesc toate cele omenești cu tocmai atâta bunătate, cât trebuie ca să nu fiu prea des înșelat. Tu ce dorești, Sylvio? Ce scop urmărești?

SYLV. Nici un scop. Vreau să trăiesc liniștită și să mă bucur de înțelegerea lumii. Dumneata ce scop ai dat vieții d-tale?

DOCT. Foarte bine. Crezi însă că dacă ai lua pe un om care te iubește, ai fi împiedecată de a te bucura de aceleași bunuri?

SYLV. — Un hysteric!.. (se scutură ca de o impresie urtă.)

DOCT. (se gândește) — Ce curios, ha!.. A adormit ca prin farmec...

SYLV. — Doctore, nu'mi mai aduce aminte. Ai fost crud, crud...

DOCT. (urmărindu-și ideea) — E ciudat că noi n'am încercat nici o dată. Ridică-ți părul de pe frunte (se uită fix la dînsa).

SYLV. (natural) — Da bine, par'că aveai să'mi spui ceva...

DOCT. — Eu?... A da!.. Aceiași poveste. Trebuia să te conving să'l iai. Văd însă că ești mai hotărîtă ca or cînd să nu'l iai...

SILV. (veselă) — Va se zică n'o să mă mai chinuești și d-ta!.. Ah, ce bine!.. Îți spun drept, Doctore, că asta eră singura mea părere de rău: că nu'ți puteam împlini dorința.

DOCT. — Să lăsăm... Văd și înțeleg că e de geaba... Vrei să șezi lângă mine?

SILV. — Vreau. (vine lângă el) Dacă dorești, și mîna.

DOCT. (sculându-se, se uită la ea fix) — Ar fi curios să încercăm și noi experiența lui Grigoriu... Ia șezi. Reazămă-ți capul de canapea...

SILV. (rezămându-se) — Bucuros.

DOCT. — Numai, ar trebui să am toată voința lui Grigoriu (îi pune mîna pe frunte)

SILV. (sărind de pe canapea, îl apucă cu amândouă mâinile de brațe) — Doctore ce vrei să faci!.. Vrei să mă adormi și să mă sugestionezi!...

DOCT. (incurcat) — Vreau!.. Nu pot zice că vreau... Incerc (cu bunăstare) E interesant.

SILV. — O idee!.. (schimbând deodată tonul) E foarte interesant foarte, foarte... Încearcă Doctore (se așează ca mai'nainte).

DOCT. — Dacă ași avea magnetul, ar fi poate mai ușor...

SYLV. — E pe masa cea mică.

DOCT. (ia magnetul și se întoarce) Silvio, uite-te la punctele oțelului, fix (aproapie magnetul binișor; îl depărtează și iar îl apropie) Da?... (plecându-se spre ea) Silvio, da?... (o atinge pe umăr) Silvio!.. (se uită la dansa cu temere) Deja?... Silvio!.. (se depărtează) A dormit!.. (șade pe un scaun și o privește) Și zicea că numai Cantă e hysteric!.. Așa suntem toți, numai cauza determinantă lipsește. (gândindu-se) Ei, acum?... (se apropie de Sylvia și îi ridică un braț, care rămâne în aer) Doarme!.. (se depărtează cu câțiva pași) Ce-am făcut!.. Cel puțin dacă nu încercam s'o adorm, avem un cuvânt... Pot eu să leg libertatea unei ființe, în contra voinții ei, a voinții ei hotărâte de a nu'l lua?... (se întoarce către Sylvia și îi lasă brațul în jos) Doarme!.. (se depărtează din nou) Ah, Căpitane, ce mizerabil ești!.. Mi-ai picurat veninul infamiei în suflet... Auzi, eu, om să trăiesc din avere a două femei singure!.. să mă folosesc de înrăurirea mea asupra unui suflet delicat ca acesta, ca să mă bucur de starea lor!.. (Rămâne cu ochii în pământ.) E limpede: trebuie să plec de aici... Marie, Marie, cum să mă despart de piatra sub care dormi!.. (revine încet către Sylvia) Și atâta mă stăpânește ideea de a o adormi, încât aș fi făcut orice ca să izbutesc. Mi-a infiltrat voința lui, ca o privire de șarpe într'un ochiu de pasăre fricoasă... Ce este asta?... Un hypnotic, care cade sub pupila neagră a studentului, și la rândul lui sugestionează pe un om conștient, ca mine; acesta, care adorme pe o ființă sănătoasă ca dansa (arătând spre Sylvia), în contra voinții ei!.. Suntem noi o generație zdruncinată până la temelia veșei noastre fizice, sau o *lumină nouă* și misterioasă arde în fundul sufletului omenesc?... (uitându-se la Sylvia) Ce mult îi semănai!.. Atât de mult, că mi se părea câte odată că Marie n'a murit sau că s'a înfiripat din nou în candida ta ființă. (îi ia mâna binișor)

Intocmai!.. Același chip senin, transparent ca o zi de toamnă... Se pricepe sufletul din limpeziciunea armonică a liniilor acestora, cum se pricepe cerul din mlădierea străvezie a albastrului de toamnă... (se pleacă spre Sylvia și o sărută pe frunte. Brațele Sylviei îl cuprind de gât. El se luptă și se desface de dânsa) Ce este asta!.. Sylvio, nu dormei?...

SYLV. (trecându-și mâna pe frunte, cu voce prefăcută) — Nu știu... Cred că da... Ai suflat pe ochii mei, nu?

DOCT. (repede) — Da... am suflat, ca să te deștepți (se apropie de dânsa, vorbește repede). Ce impresii ai?... Cum e?

SILV. O impresie de mare slăbiciune... Lasă-mă un moment să mă odihnesc. (Îi ia mâinele într'ale ei) Ciudat!... (zâmbeste) Știi? M'am deșteptat cu o impresie de slăbiciune, dar în acelaș timp de neatârnare fizică, de libertate, par'că mă simt mai ușoară... Ce e?... Nu'mi pot aduce aminte... Da... (se gândește) Da... Cred că asta e: primesc să iau pe Căpitan...

DOCT. — Ce face!?

SYLV. — Da, îl iau... Par'că o viață nouă a luat locul vieții mele vechi... E fără îndoială o prefacere întreagă...

DOCT. — Prefacere!? Ce va se zică asta?... (ca pentru sine) Să fie oare așa de puternică trecerea voinții dela o persoană la alta, în cât să nu mai fie nevoie nici chiar de a o exprima?... (către dânsa) Sylvio, nu mă bănuiești că...

SYLV. — (blajin) Să te bănuiesc, eu!.. Doctore, ești cel mai bun suflet de pe pământ, sprijinul și singura legătură dintre mine și viață... Il iau, fără temere și fără iubire... dar îl iau.

DOCT. — (vesel) Bine, Sylvio... Imi faci o adevărată plăcere. Te simți bine?

SYLV. — Bine, ușoară. Dă'mi mâinile din nou să mă scol. (Își lipește fruntea de mâinile lui)

DOCT. — Foarte bine. Mă duc să văd dac'a venit trăsura (iese.)

SYLV. — (uitându-se lung după el) Du-te, du-te, visător nevinovat; du-te, zboară, că pământul nu te merită.

SCENA VII.

SYLVIA. (singură) — O adevărată scenă de comedie!.. O femeie tânără, o psaltire și un militar. S'ar cuveni să birue militarul sau cel puțin femeia. Și va birui psaltirea!.. (Deschide psaltirea, își pune ochelarii Doctorului și încearcă a ceti. Apoi îi scoate și îi sărută) Se naște, la o sută de ani odată, câte un om ca acesta, care mângâie viața de toate nevoile ei... și de toți oamenii ceilalți.

SCENA VIII.

Se întoarce DOCTORUL, SYLVIA.

DOCT. — N'a venit trăsura.

SYLV. — Foarte bine a-i făcut.

DOCT. — Am trimis să caute pe Căpitan.

SYLV. — Foarte rău ai făcut.

DOCT. — De ce am făcut rău? Par'că ziceai că te-ai hotărât să'l iai...

SYLV. — Tocmai de asta. Șezi. Am de vorbit cu D ta. (Doctorul șade) Fiindcă m'am hotărât să'l iau, pot să-ți vorbesc în libertate (vine lângă el și se așează pe brațele lui cam cu deasila.) Te rog să mă lași. Ți-am spus că te iubesc în glumă. Acuma pot să-ți spun de-a binele: te iubesc cu adevărat.

DOCT. (sculându-se) — Se poate, dar eu nu te iubesc.

SYLV. — Ești sigur?!

DOCT. — Mă zdruncini de geaba.

SYLV. — Vezi!.. Va se zică nu ești sigur.

DOCT. — Sunt foarte sigur. Sunt mai cu seamă sigur că sunt un biet om trudit (vrea să iasă.)

SYLV. (îl ia de braț și îl aduce înapoi.) — Doctore, noi suntem rude, nu'i așa?

DOCT. — Da.

SYLV. — După lege, ai putea să mă iai? (Îi acopere gura cu mâinile) Nu răspunde! Ai să zici vecinul «Nu».

DOCT. — Ceea ce se cuvine să zic.

SYLV. — Nu e vorba de ce se cuvine. De atâta timp de-

când trăiam amândoi, aici, în umbra singurătății noastre, m'ai învățat să te cunosc, și m'ai învățat să fiu sinceră, și cu adevărat, am ajuns la 25 de ani, fără să simt povara vieții, ca ceilalți oameni, numai fiind-că nu am avut nimic de ascuns. De câtva timp, de când am început să te iubesc, am avut de ascuns, până astăzi, taina asta... Nu pot s'o ascund mai departe. Ce să fac?

DOCT. — Nu te-am învățat asta. Te-am învățat să nu ai gânduri ascunse despre alții... gândurile și păreri nejustificate. Dar altminteri, când ai porniri vinovate, cari să facă pe alții să sufere, te-am învățat să le zmulgi din suflet, sau, dacă nu poți, să le afunzi acolo, în tainița cea mai ascunsă... Ar fi prea comod altfel...

SYLV. — Porniri vinovate?!.. care să facă pe alți să sufere... Dar ce porniri vinovate am eu, și pe cine fac să sufere?..

DOCT. — Pe căpitan... și pe mine.

SYLV. — Pe căpitan, nu. Pe D-ta... nu știu. Tocmai aici stă taina. (Se apropie de dânsul) Mi se pare cu neputință să nu simți pentru mine nimic; pentru mine, care mă gândesc la D-ta, ca la o bucurie viitoare, ca la lumina zilei și la farmecul existenței. Se poate să nu simți nimic?!..

DOCT. — Nu.

SYLV. — Atunci nu mai înțeleg... Cu toate astea, adiniauri când credeai că dorm, spuneai lucruri atât de dulci...

DOCT. — Cum! Nu dormeai?!..

SYLV. — Nu.

DOCT. — Cu atât mai bine!

SYLV. (apucându-i mâinile) — Vezi, vezi!

DOCT. (desfăcându-se de dânsa) — Mă turburi de geaba. Am zis *cu atât mai bine*, în alt înțeles, în înțelesul de a nu face pasul ăsta silit de voința altora... (Se gândește.) Atunci cum te-ai hotărât să iai pe căpitan, dacă ai auzit tot?

SYLV. (incurcată) — Ca să te ascult... și să-ți fac plăcere.

DOCT. — Nu se poate.

SYLV. — Atunci ce să fac?

DOCT. — Să nu'l iai, iar eu să plec de aici.

SYLV. — Cu mine?

DOCT. — Nu mai spune copilării.

SYLV. — Bine — nu ziceai că samăn cu Marie că sunt întocmai «zi de toamnă»... Nu rosteai atâtea lucruri dulci, pe cari acum nu vrei să le mai rostești?

DOCT. — Le ziceam, și sunt adevărate, — însă le ziceam pentru mine... nu pentru tine. Ce ai făcut, nu șade frumos. Ai surprins îndoiala și nedumerirea mea... Poate chiar slăbi-ciunile mele. La ce ți-ar folosi să știi că te-ași iubi într'o formă bizară de vizionar, înaltă și absolut ideală, — ca o supra punere de imagini, — când ași iubi în tine pe Marie... și mai cu seamă când sunt hotărît să plec de aici.

SYLV. (luându-i mâinile) — Mi-ar folosi să pot suportă viața mai departe... A răsărit în mine o lumină nouă. Cred într'însa și vreau s'o pătrunz.

DOCT. — E vechie ca lumea.

SYLV. — E nouă. E lumina mea! E reînvierea mea sufletească. Cum așteaptă plugarul ploaie dela *lumina nouă* de pe cer; corăbierul, pace pe ape, — așa aștept eu, tot, dela dânsa.

DOCT. — Înșelăciune, vechie ca lumea.

SYLV. — Și ca dânsa pururi nouă. Dealtminteri, și D-ta crezi într'o astfel de înșelăciune...

DOCT. — Eu cred într'o evidență lăuntrică a mea.

SYLV. — Oare iubirea mea nu este o evidență lăuntrică?... Fiecare din noi crede că evidența sa lăuntrică este cea mai evidentă.

DOCT. — A mea nu face rău nimănui.

SYLV. — Și... a mea... îți face rău? (Doctorul vrea să-și retragă mâinile) Ai zis că m'ai putea iubi... într'o formă de vizionar, înaltă și ideală?... (Îi lasă mâinile de odată, și izbucnește în lacrimi.) Ah! când ai ști cât de adânc răsună vorba asta în sufletul meu!.. (Se aude zgomot de trăsură) Vine mama și căpitanul. Așteaptă-mă. Imi dai cuvântul de onoare că nu pleci?

DOCT. — Da.

SYLV. — Așteaptă-mă.

SCENA IX.

Intră CĂPITANUL și DOMNIȚA, DOCTORUL.

DOMNIȚA. — Mi s'a părut că am văzut trăsura dela schit... Nu știi, Doctore, dacă s'a întors maica stărița?..

DOCT. — Cred că da.

DOMNIȚA. — Mă duc un moment să-mi las haina. (iese)

DOCT. (către căpitan). Cum ți se par locurile noastre căpitane?

CĂPIT. — Foarte frumoase. Numai n'am înțeles nimic de plimbare, din cauza neliniștei Prințesei. Zice că nu i se ia gândul dela Prințesa Marie, de când cu experiența studentului. A atins'o pe mână? E încredințată că a atins'o Prințesa Marie...

DOCT. — Ce fericită e!...

CĂPIT. — Fericită?!... Pentru că a atins'o un mort!...

DOCT. — Moartea e o vorbă.

CĂPIT. — Da?

DOCT. — Da.

CĂPIT. — Lucrul cel mai pozitiv din lume, — poate singurul pozitiv, — o vorbă.

DOCT. — Da.

CĂPIT. — Fericit om ești!

DOCT. — Sunt atât de nenorocit, încât, pe laturea asta, sunt aproape fericit. Și se vede că d-ta, căpitane, nu ai fost atins de soartă, nu ai pierdut pe cineva care să-ți fi umplut gândurile și inima, — ca să nu pricepi nevoia asta a sufletului omenesc de a nu crede în moarte!... Toată ordinea morală a lumii este creată de o serie de necesități ale sufletului nostru, căpitane... De câte ori văd pe Sylvia, eu mă simt mai bun și mă liniștesc. Și e bine că vine vorba, ca să lămurim situația dintre noi.

CĂPIT. — S'a lămurit, în fine?

DOCT. — Da. D-ta nu mai iai pe Sylvia.

CĂPIT. — Bine ai lămurit'o!

DOCT. (fără a băga de seamă) — Iar eu plec din casa asta. Plec. Sacrific ordinii morale despre care îți vorbeam, liniștea și

fericirea mea. Fiindcă, printr'o substituie stranie de persoane, și pe nesimțite, începusem să iubesc pe Sylvia, crezând că iubesc pe Marie . . . De aceea, plec.

SCENA X.

DOCTORUL, DOMNIȚA, CĂPITANUL, SYLVIA, CĂLUGĂRIȚA.

(Se deschide o ușe și intră trei călugărițe, din cari una e Sylvia.

Din partea opusă intră Domnița.)

SYLV. (Innaintând încet către Domnița Zoe, cu o carte în mână) Măria Ta, îți prezint pe Maica Starița și pe Maica Eupraxia.

DOMN. (Incremenită, uitându-se la Sylvia) — Da ce este asta, Sylvio?

SILV. — Măria Ta, Maica Starița și Maica Eupraxia îți vor spune că Sylvia nu mai e printre vii. De azi înainte eu sunt Sora Magdalina. — Te rog, Măria Ta, nu încercă să mă întorni dela hotărârea ce am luat. Sunt vârstnică și în toate mințile. Eu port în suflet o lumină, care este suferința și mângâierea mea. Mă duc să le închin Mântuitorului, aceluia ce este numai îndurare și iubire, aceluia ce înțelege și iartă.

(Deschide încet psaltirea. Trece spre ușa din fund, cetind).

«Miluește-mă, Doamne, că fără putere sunt; vindecă-mă Doamne, că s'au turburat rosturile mele.»

«Spre domnul am nădăjduit: cum veți zice sufletului meu: mută-te în munți ca o pasăre?» (Iese)

DOMN. — Sărmana fată mea! . . . A înnebunit . . . (Ii vine rău. Doctorul o ajută).

CĂPIT. — Incep să cred că dacă mai stau în casa asta, înnebunesc și eu. Innapoi, băete, la Regiment și la club! . . . (Cortina)

DUILIU ZAMFIRESCU.

AFORISME DIN GOETHE

Semănatul nu este așa de anevoios ca secerișul.

*

Greșala se reîmprospătează mereu în faptă, de aceea trebuie să reamintim neobosiți adevărul în cuvinte.

*

Nimeni să nu-și închipue că oamenii l-au așteptat ca pe un Messia.

*

Tot ce cuvintează graiul nostru viu, trebuie să rămână pe seama clipei de față; iar ce am scris, închinat să fie depăririi și vremilor de mai târziu.

*

Simțurile nu amăgesc, judecata însă, — da.

*

Dintre toate soiurile de hoți, nebunii sunt mai păgubitori, căci ei ne răpesc două lucruri, timpul și veselia.

*

Dacă n'am căutat să pătrundem prea cu deamănuntul, am dobândi o sumedenie de cunoștințe mai bune. Căci numai sub unghiul de patruzeci și cinci de grade, un lucru ni se înfățișază deslușit.

*

Evlavia nu poate fi privită ca un scop; ci numai drept mijlocul de a ne ridica la cea mai aleasă cultură, pe calea desăvârșitului cumpăt sufletesc.

*

Iată pentru ce, oamenii, cari socot evlavia ca un scop în sine, ajung mai adeseori niște fățarnici.

*

Nu tocmai lesne se cunosc oamenii unul pe altul, chiar atunci când ei pun la mijloc deplina lor bunăvoință, — necum când se amestecă între dânșii pizma, care schimonosește înfățișările toate.

*

Cât ne-am cunoaște între noi de bine, dacă n'am fi stăpâniți de vecinica dorință de a ne măsură unii cu alții.

*

Pentru acest cuvânt, oamenii aleși o duc mai greu decât ceilalți. Neputând fi de potriva lor, faptele obicnuite îi urmăresc la fiecare pas cu priviri pânditoare.

*

Mulțimea nu se poate lipsi de oameni aleși; însă mai totdeauna ea îndură silnic povara lor.

*

Acolo unde ard lămpi, uleiul face pete; iar unde pâlpăe făclii, rămâne scrum; — numai policandrele bolții cerești luminează curat și fără de prihană.

*

Greșala se împărechiază cu adevărul, ca somnul cu vegherea. Am luat aminte că omul se întoarce ca reculul, din rătăcire către adevăr.

*

Fiece om, care nu lucrează pentru sine, suferă. Muncim în folosul aproapelui, ca să ne putem bucura împreună cu el.

*

La dreptul vorbind, noi învățăm numai din scrieri, pe care nu le putem judeca. Autorul unei cărți, pe care am fi destoinici s'o judecăm, s'ar cuveni să învețe dânsul dela noi.

*

Eresul este poezia vieții; de aceea, credințele deșarte nu strică unui poet.

*

Nu trebuie să doriți nimănuia legăminte necurate în viață. Dar, pentru cine s'a încurcat fără voe în mreaja lor, ele sunt pietre de încercare a destoiniciei sufletești, prilejurile când omul e silit să dea măsura deplinei sale puteri.

*

Greșala poate să fie bună, câtă vreme suntem încă tineri; să nu o cărăm însă mai departe cu noi în vârsta bătrâneții.

*

Hindușii din pustie făgăduiesc să nu mănânce pește nici-odată.

*

Adeseori un om de ispravă, chiar îngust la minte, pricepe înșelătoria celor mai îndemânatici peticari.

*

Necurătenia sclipește, când soarele o scaldă în lumina sa.

*

Tot omul poartă în firea lui câte o meteahnă, care dată în vileag, trezește neplăcerea semenilor.

*

Poate să piară ținerea de minte, numai dreapta judecată să nu lipsească în clipita hotărîtoare.

*

Fiecare aude numai cât pricepe.

*

Cele mai anevoioase picioare răsar tocmai acolo, unde nu le căutăm.

*

Istoria științelor este o mare fugă muzicală, în decursul căreia se lămuresc la răstimpuri glasurile deosebitelor popoare.

*

Sunt oameni care nu greșesc în viața lor, pentru că nu și-au pus în gând nimica de ispravă.

*

Asupra istoriei poate roști judecăți numai acel care a viețuit-o însuși. Tot astfel se întâmplă și cu neamuri întregi. De pildă, Germanii pot judeca despre literatură, numai de când au și ei una.

*

După cum la Roma, pe lângă locuitori se mai află o întreagă omenire de chipuri cioplite în piatră, tot astfel, dincolo de marginile acestei lumi aievea, se deschide neasemănat mai puternica împărăție a nălucirii, în care viețuim aproape toți.

G. LAZĂR

SAPHO

COMEDIE ANTICĂ, II ACTE ÎN VERSURI.

PERSOANELE:

SAPHO. — (27 ani).

HECTOR. — (70 ani).

SEGESTUS. — (22 ani).

IRIS. — (30 ani).

ARCHIAS. — (40 ani).

GLYCE. — (20 ani).

Sclavi { STATILIUS. — (30 ani).
 EFRIALOS. — (28 ani).

Acțiunea se petrece în Corinth.

Un peristyl grecesc. Ușa la dreapta pl. I și II — pl. II stânga, ușă ce dă în atrium. În fund o deschizătură ce dă în spre terasa villei.

COSTUME

Actorii încălțați cu *soccus* (sandale fără tocuri).

HECTOR poartă îmbrăcăminte un *pallium* alb.

STATILIUS act. I costum de sclav roman, al doilea togă albă.

SEGESTUS *toga virilis*, mânecile cămășii și poalele colorate la margine. Toga albă.

SAPHO costumul legendar numai în actul al II-lea.

IRIS costum nu prea luxuos.

EFRIALOS costum de sclav grec.

HECTOR, perucă și barbă albă.

STATILIUS actul I, cu barbă și mustăți negre (30 ani) în actul al II-lea ras și cu perucă albă.

Scaune lungi ca niște bănci și numai la o extremitate cu spate.

Actul al II-lea același decor, numai în stânga planul al II-lea o masă, încărcată cu amfore, cu farfurii și cu cele necesare unui ospăț.

ACTUL I.

SCENA I.

SAPHO, ARCHIAS, SEGESTUS, GLYCE, IRIS, STATILIUS și HECTOR

STATILIUS

Iată-ne ajunși, stăpâne, unde-am vrut!

SEGESTUS

O nu, nu încă;

Din minutul întâlnirii...

STATILIUS

Vrei să zici decând pe stâncă

Lângă mare am văzut-o...

SEGESTUS

Da!.. de-atunci mă tem cumplit

Că n'om face nici o treabă!

STATILIUS

Este lucru ne-auzit

Ca o singură privire rătăcită peste unde

Să te tulbure atâta!.. Cine-a mai văzut și unde

O simțire-atât de slabă?...

SEGESTUS

Uite vezi acum la mine!..

Tu începe-ți slujba!.. Lasă, nu-i nimic, îmi curge'n vine

Lavă, nu ca altă dată, sânge rece; mă 'nfior

Nu de boală, ci de teamă!

STATILIUS

O, stăpâne, te implor

Ai curaj și-ți jur pe Bachus că mai iute cum ai crede

Îți voi da-o eu în mână.

SEGESTUS

Taci din gură, că ne vede!...

Ziceai scumpul meu Statiliu că, plecând dinspre Tarent

Cinci corăbii încărcate înspre vastul orient

Au perit în valuri toate?..

STATILIUS

Toate-toate, pân'la una!
Dar când Pluto se 'mblânzește, bine știi că tot-deauna...

GLYCE (râzând)

Iris nu glumi, mai bine uite, vezi cei doi streini
Cum s'alătură la vorbă tăinuind; ce mărăcini
Le însângerează viața?... Unu-i palid!

SAPHO

Ce spui Glyce?..

Ah, șireato!

GLYCE

Nu, o vorbă...

STATILIUS (continuând)

Da, și mărire de spice
Ca luminile de aur, stau culcate la pământ
Par'că n'au stat nici odată cătră soare...

IRIS (lui Seg.)

Ești bolnav?... te văd că tremuri!

Un cuvânt,

ARCHIAS

Lasă, Iris, nu e bine
Să neliniștim streinul cu 'ntrebări... căci...

IRIS

Nu apuc să spun o vorbă...

Vai, de mine,

SEGESTUS (pe tonul cu care a fost întrebat.)

Mă simt bine, foarte bine...
Mulțumesc de'ngrijorare,

SAPHO

V'auzeam vorbind de mare,
De corăbii scufundate și de holde...

STATILIUS (șiret)

Da, stăpână,

Ci când ochii nu-ți dau pace, când simțirile te mână
 În spre lumi imaginare toate astea-s o prostie...

SEGESTUS

O poveste 'nbătrănită!..

GLYCE

O minciună!

SAPHO (înțelegând)

Cine știe!

ARCHIAS (sunând într'un disc de oțel)

Așa, Sapho! ție-ți place să iei viața și să spui
 Despre dânsa, vorbe bune!...

(Intră Efrîalos)

Poruncii maestrului

Să înceapă imnul!..

EFRIALOS

Doamne, am uitat!

(iese)

GLYCE

Pe Dionis,

Ne-a cuprins melancolia!

IRIS

De-i la mijloc Adonis

Nu-i mirare...

STATILIUS

Proastă glumă!

ARCHIAS (semnificativ lui Seg.)

A ghicit!

SAPHO

Ce spui, ce spune?

E la mijloc vre-o iubire?...

SEGESTUS

Nu, vorbeam de-o rugăciune!..

SAPHO

În onoarea cui?

STATILIUS

Să zicem că'n onoarea unei clipe
 Când Icar sbură spre soare... Topind ceara de pe-aripe
 A căzut în mare!

SEGESTUS (încurcat)

Nu... e...

ARCHIAS

Un al doilea Odysseu

E vicleanul ăsta, Sapho!..

SAPHO

Tot ce vream să-ți spun și eu!

(Între culise începe imnul lui Dionisos. Sapho se alătură de statuia Aphroditei în timp ce toți ies în dreapta. A rămas în scenă doar ea și Statilius. Când vrea să iasă, Statilius începe:)

SCENA II.

SAPHO — STATILIUS

STATILIUS

Un cuvânt stăpână!

SAPHO

Fie!... Zi mai repede!

STATILIUS

Cum vrei!..

Povestirea mea e scurtă...

SAPHO

Spune-o-dată!

STATILIUS

De mă iei

Drept ce nu sunt, vrednicia unei inimi drepte, bune.
E o vorbă stearpă!..

SAPHO

Haide, nu te iau nimica!.. Spune!

STATILIUS

Ți-amintești de sigur ziua, când te-ai dus pe malul mării!..
Era soare și lumină...

SAPHO

Da!

STATILIUS

In pânza depărtării

Ce înfășură tăria cu imensul spumei clare,
Fălfaiau...

SAPHO

Trei păsări albe!..

STATILIUS

Le priveai cu'nflăcărare

Și pe urmă dintr'o cauză neștiută nici de tine,
Ai ingenuchiat pe stâncă și ai plâns!..

SAPHO

Eu?... Vai de mine!

STATILIUS

Nu'ncerca s'ascunzi stăpână!

SAPHO

De-am fost tristă și de-am plâns,
Cui, ce-i pasă!

STATILIUS

O ființă și-a simțit sufletul strâns
De un clește de aramă!.. Lacrimile tale reci
Cari în țărână picurară, înrodiră!

SAPHO

Nu, în veci

N'am crezut atare glumă!

STATILIUS

Picurară în țărână
Și 'ncolțiră într'un suflet!

SAPHO (plictisită)

Eu, mă duc!

STATILIUS

Nu! stai stăpână!

SAPHO

Cum de m'ați văzut?

STATILIUS

Plecarăm cu stăpânul meu Segest,
Ca să facem exerciții...

SAPHO

Ca Demosthen?

STATILIUS

Glarum est!

Rătăcirăm întreg țărmul istmului, până văzurăm
Silueta profilându-ți admirabila făptură
Pe-a nisipului rugină...

SAPHO

Și atunci înmărmuriți

V'ați propus o vânătoare...

STATILIUS

Ești nedreaptă!

SAPHO

Isbuiți!

STATILIUS

Știu că-i greu, dar tocmai asta ne'ndârjește!

SAPHO

Nu iubirea?...
Să aştepte-atunci!

STATILIUS

Pe Isis, ți-a scăpat mărturisirea;
Nu-ți displace!

SAPHO

Mai e vorbă; nici motiv n'am pentru asta:
Hector n'a știut, sărmanul, cum să-și farmece nevasta!

STATILIUS

Hector ți-e bărbat?

SAPHO

Ce, nu știi?

STATILIUS

Atunci lucrul e făcut!

SAPHO

Ți-se pare!... Din potrivă, cred că nici n'a început...
Să-l iubesc nu pot, căci Sapho, nu iubește pe ori cine!

STATILIUS

Dar stăpânul meu e nobil și bogat!...

SAPHO

Atât?... Dar cine
N'a putut să-și facă nume și s'adune la averi
Intr'un cuib de hoți, ca Roma!

STATILIUS (cu demnitate)

Pe cereștile puteri,
Nu mai spune vorba asta!

SAPHO

Ești obraznic!

STATILIUS

Iartă-mi toate;
Fie-care vede lucrul într'un fel și il socoate
După propria-i gândire.

SAPHO (nepăsătoare)

Iartă-mi și tu vorba mea!

STATILIUS (înșepător)

N'ai văzut, stăpână, Roma... însă dacă ai vedea
 Ce-i acolo: dacă ochii ce îmi fulgeră'nainte
 N'ar fi ochi ci un amestec de pricepere și minte
 Ai vedea cu totul altfel;

(Efrialos își scoate capul după o perdea. Stat. îl vede)

SAPHO (mușcată)

Ce-ai să-mi spui într'un cuvânt?

STATILIUS (stânjenit de apariția lui Efrialos)

Dacă bobul de sămânță, care cade pe pământ,
 E menit s'aducă roade, pentru ce nu năzuim
 Când răsare firul fraged, să-l săpăm, să-l ingrijim?

SAPHO

Ce exordiu admirabil! Dar regret că epilogul
 Mi-l vei spune altădată!. Vezi și tu că dialogul
 Dintre noi, nu-i favorabil.

STATILIUS

Dar, stăpână, pot spera?..

SAPHO

Dacă aceasta-i o virtute n'ai decât! (iese)

SCENA III.

STATILIUS — EFRIALOS

EFRIALOS (coloară)

Cine eră?..

STATILIUS

Ia ascultă, secătură! Pentru ce ne-ai spionat?

EFRIALOS (cinle)

E în firea mea aceasta!

STATILIUS

Ce dorințe te-au mânat
Să-ți bagi nasul, unde oala nu ți-a fiert; drept ce mă iei?

EFRIALOS

Un smintit ce vrea să facă târguială de femei.

STATILIUS

Foarte bine! Dar mai spune-mi cine-ți dă învoire?

EFRIALOS

O! dar asta nu se cere în afaceri de iubire.

STATILIUS

Și-acum cară-te!

EFRIALOS

Ce vorbă! Ia-o mai domol, că-ți jur —
Vezi tu lucrurile astea, ce stau moarte înprejur —
La un singur semn prind aripi și ți-se răstoarnă'n cap!

ARCHIAS (intrând)

Voi strigați așa?

STATILIUS

Stăpâne, uite nu pot să mă scap
De obraznicul acesta!

EFRIALOS

Eu obraznic? . . .

ARCHIAS

Ești afară!..

E în firea firii sale să se facă de ocară!

(Efrialos iese)

SCENA IV.

ARCHIAS

Și-acum du-te; vine Iris . . .

STATILIUS

Mulțumesc! mă duc stăpâne!

(Statilius iese)

IRIS (intrând)

Ce căldură!

ARCHIAS

Vino Iris, vino icea lângă mine;
Cum te simți?

IRIS

Precum se poate să te simți la un ospăț...
Cine a eșit de-aicea?

ARCHIAS

Sclavul lui Segest... isteț
Pân'la ultimile margini...

IRIS

Se pricepe 'n strategie!

ARCHIAS

Cât se pare!

IRIS

Eh, dar Sapho cade repede! Se știe
Că-i cetatea cea mai lesne de cuprins; de șase ori
Fu luată pân'acuma și să nu-ți vie să mori
Când o vezi purtându-și nasul...

ARCHIAS

Las'o Iris, las'o 'n pace,
Are inimă frumoasă!

IRIS

Un contest, dar cum se face
Că Romanul ăsta, umblă după ea ca un nebun?...

ARCHIAS

Nu știu Iris, că ți-ași spune!

IRIS

Nu-i nimica! La ce bun!

ARCHIAS

Vezi așa, mai prinde minte și căpșorul ăsta, lasă
Să trăiască cum îi place! . . . Fuși și tu cândva mireasă
Să sperăm că vei fi iară!

IRIS

Dacă buna Aphrodite

S'o 'ndura!

ARCHIAS

Mm! ce parfumuri pe vesmântu-ți risipite
Și ce mâni frumoase doamne!

IRIS

E parfum assyrian,

Feciorelnic ca glycina!

ARCHIAS

Cât te costă?

IRIS

Nici un ban!

ARCHIAS

Și ce unghii sidefate, și ce clară transparență,
Are carnea ta!

IRIS

De vreme ce trăește 'n opulență!

ARCHIAS

Cred și eu! Și-acestea toate?

IRIS

Mi le-a dat amantul meu.

ARCHIAS

Mai rogi cerul să ți-l ieie?

IRIS

Să-mi dea altu 'n locul său!

ARCHIAS

Foarte bine, dar atuncea opulența cui rămâne?

IRIS

Ori ce-ai crede nu sunt proastă; dacă ziua cea de mâne
Imi va scoate altu'n cale, mi-l va scoate tot bogat.

ARCHIAS

Cine-ți spune?

IRIS

Iacă ochii ce l'au vrut și l'au aflat,

SCENA V.

ARCHIAS—IRIS—GLYCE—HECTOR.

GLYCE (intrând, ^{la} lui Hector)

Retrăind aceleași clipe sunt aceiași curtezană,
Ce-a iubit și 'n veci iubi-va tot pe-același!...

HECTOR

Diafană

Ca o boare, înțeleaptă ca iubirea de pe urmă
Astfel te-am stiut frumoaso! La trădări ce viaț'-o scurmă
Ca o sapă,—nici odată n'ai gândit... și nu gândești!

IRIS

Lasă glumele, bătrâne!

HECTOR

Prin bătrâni întinerești;

Căci de nu ar fi bătrânii, nu ar fi nici curtezane
Elegante și cochete!

IRIS

Vai de capul tău, sărmane!

GLYCE (schimbând vorba)

Dar lăsarăm invitații fără gazdă... amândoi
Am plecat. Rămâneți singuri, noi plecăm

IRIS (cu satisfacție)

Rămânem noi!

(Archias și Glyce ies)

SCENA VI.

IRIS, HECTOR.

IRIS

Dacă nu mă 'nșel bătrâne ești cam trist...

HECTOR

Mai lasă gluma

Și nu'mi spune încontinuu că-s bătrân! Oi fi acumă
Veștejit puțin, dar asta nu-i din cauză de desfrâu!
Și-apoi bine știi, c'atuncea bobul spicului de grâu
Este bun să-l faci făină, când e copt.

IRIS

De mult, bătrâne,

Fructul tău e copt, acumă mucezește!

HECTOR

Imi rămâne

Dintr'o viață petrecută, pe lâng'acel putregai
Și-o avere, care mâine a-i fi veselă s'o ai

IRIS

N'am nevoie și-apoi Sapho, până mâine poate bine
Să nu-ți lase nemâncată nici cămașa de pe tine.

HECTOR

Te opresc să'mi spui de acestea; o jignești!

IRIS

Ei, uite, tac!

Dar de-ai ști tu astăseară câte lucruri se prefac
Mi-ai vorbi cu totul altfel!.. Ai văzut cei doi streini,
Haimanalele acelea de Romani?... Cu mărăcini
Îți aștern patul iubirii... patul tău nevinovat,
Unde-atâta vreme Sapho, te-a iubit și alintat.

HECTOR

Nu se poate, 'mi ies din fire!

IRIS

Decât adevărul sacru !
Totuși gura mea nu-ți spune

HECTOR

Iris tu ești o minune
De pricepere !.. Acuma îmi dau seama pentru-ce
Nu mi-a spus o vorbă astăzi; însă dacă nu mai e
Decât noaptea asta până ne pornim în spre Athena,
Nu i pericol !

IRIS

Pe-o femeie nici blândețea, nici cațena
Nu o țin încătușată când voește să-și ia zborul,
Ci cu totul altă forță !

HECTOR

Și aceea e ?

IRIS

Amorul.

Doar, atunci se schimbă vorba când e o negustorie.
Hector, inima femeii e un gen de poezie
Care 'n veci de veci nu poate ca să fie însușit ...
Însă văd că nu fac bine...

HECTOR

Spune-mi tot până la sfârșit !

IRIS

Am văzut-o eu cu ochii aruncând priviri aprinse
Lui...

HECTOR

Ci spune-mi !

IRIS

Lui Segestus. Din şuvițele-i desprinse
Și lăsate peste umeri, mi-se pare c'a tăiat
Cea mai groasă dintre toate...

HECTOR

Nu e, nu'i adevărat;
Și i-a dat-o lui?...

IRIS

Prea bine, nici eu nu știu, mi-se pare
Că i-a 'ntins-o pe subț masă!

HECTOR

Nu mai spune, n'am răbdare
Să te mai ascult!

IRIS

Ei bine!

HECTOR

Am s'o întreb și dacă ea
O să-mi spue tot ca tine...

IRIS

Doamne, prost ești!

HECTOR

Vom vedea.
N'a putut să-și schimbe gândul într'o zi; e nedreptate
S-o 'nnegrești în chipul ăsta!

IRIS

Dar mă prind!

HECTOR

Pe vorbe late?
Las' să mă conving și 'n urmă!

IRIS

A, da! Foarte-ți mulțumesc!
Totuși ia ascultă 'ncoace! Dac'acestea se împlinesc
Nu uita că într'un suflet...

HECTOR

Care suflet?..

IRIS

Intr'al meu.—

Sunt grădini mai înflorite ca în câmpul Elizeu
Și-ai putea și tu, sărmăne, să găsești o vorbă bună!

HECTOR

Dar amantul tău, Sarpedon?

IRIS

Nu-l mai am de-o săptămână.

HECTOR

Biata fată

(ese)

IRIS

Găgăuță!

SCENA VII.

IRIS — STATILIUS.

IRIS

A, Statiliu, ce făcurăți?

STATILIUS

Nu 'nțeleg, stăpână!

IRIS

Haide, bine știu că nu băurăți

Intr'atâta, ca uitarea să vă 'n-văluie! . . . Eu știu

Că un suflet se topește ne'nțeleș, setos pustiu.

Intr'o flacăra . . .

STATILIUS

Stăpână, dacă știi, de ce 'ntrebarea?...

IRIS

Vreau cu toată sârguința să vă'ntind ajutorarea.

Invitații vin . . . nu-i vreme . . . ia aminte deslușit:

Dacă n'o să faci nimica, la sfârșit și la sfârșit,

Să'ntrebați pe Sapho, care e motivul de refuză? . . .

Vino, vino mai încoace, s'ar putea să ne auză!
 Ea-ți va spune câte toate, dar tu una 'ndeplinește
 Și a voastră e, căci Sapho—îți spun sincer—îl iubește.

SCENA VIII.

SAPHO, ARCHIAS, SEGESTUS, HECTOR, GLYCE, IRIS, STATILIUS,

(Sapho intră cu cupa în mână recitând, ceilalți o urmează)

SAPHO (1)

O, tu, al cărei tron e curcubeul,
 Pe veci nemuritoare Aphrodită;
 Din cupa ta de zeus dăruită

Adapă-mă!

Mi-e stinsă par'că flacăra vieții,
 Și simt durerea'n suflet cum îmi sapă;
 Pe câmpul viețuirii toarnă-mi apă

Să crească flori!

Și vino, de-ai venit măcar vre-odată—
 Și glasul ce-l auzi tu mi-l ascultă;
 În fața mea e multă jale, multă...

Îndură-te

Plecând din casa tatălui tău, lasă
 Să-ți fluture ursita mea pe gură,
 Să-mi stingi în piept pornirile spre ură!..

Îndură-te

Ca păsările repezi, înhămate
 La carul tău de aur să coboare
 Spre lumea otrăvitelor izvoare,

Din inimă-mi!

(pauză)

Surăde-mi din obrazul tău cel sfânt
 Și nu căta favoarea ce ți-ași cere;
 Din cornul prisosinții mângâiere

Întinde-mi;

(1) Oda Aphroditei, tradusă liber după Sapho.

Căci lumea ia pe Psapha drept ce nu e,
Iubirea mea stă'n cumpănă cu ura,
Și de-ani întregi vândută-mi este gura...

O, statue

Aprinde-ți ochii, ochii tăi de piatră
Și mișcă-ți buza încremenită,
Spre ceruri ruga mea disprețuită

Înnalțe-se !

TOTI

Evghe, Sapho !

STATILIUS

Admirabil !

HECTOR

Ce sublimă'nchipuire !..

IRIS

Câte lacrimi risipite pentr'un picur de iubire !

GLYCE

Și ce vervă, pe Iunona !

ARCHIAS

E un imn improvizat,

Ori compus mai dinainte ?

SEGESTUS

Totuși splendid e ritmat !

(lui Hector)

Ce frumoasă-i fericirea !

HECTOR (mușcat ca de șarpe)

Crezi, ori numai ți-se pare?..

SEGESTUS

Te invidiez !

HECTOR (sărit)

Ascultă !..

SEGESTUS (trecând)

Par'că-i vreme de-ascultare ?

IRIS (observându-i)

Ați băut prea mult!

HECTOR (trecând după Seg)

Pe Hercul, te-oi sili să mă ascuți!

STATILIUS (intervenind)

N'auziși și tu stăpâne, dintre oaspeți cei mai mulți
les afară pe terasă... N'ai nevoie de răcoare?

SEGESTUS

Ce idee nimerită! De-abia mă țiiu pe picioare!

HECTOR (Iris-ei)

E vădit, mișei ăștia mă dau gata!

GLYCE

Nu veniți?

HECTOR (dărz)

Nu mi-e cald!

GLYCE

Tu vino, Iris!

ARCHIAS (râzând)

Convorbirea mea cu Sapho!

Ce păcat că, n'auziți

TECTOR

Ce-ți mai spune?

ARCHIAS

C'o apucă

O dorință nesfârșită de drum lung... un dor de ducă.

HECTOR (inseninat)

Tocmai mâine dimineață vom plecă!

STATILIUS (lui Seg)

N'ai nici o frică;

Până mâine dimineață tot proiectul li-se strică!

(Sapho și Glyce au dispărut pe terasă, ceilalți încep să iasă vorbind).

Trebui ne-apărat acuma să-i vorbești; de-accea eu

Plec și-i spun c'o rogi să vie...

SEGESTUS

Nu pe viul D-zeu.
N'am curaj!...

STATILUS (apăsând pe cuvinte)

... C'o rogi să vie ... și-apoi — iartă-mă că'ți spun!—
Vezi, să nu faci vre-o ...

SEGESTUS (energic)

Statiliu!

STATILIUS (plecându-se)

Doamne?

SEGESTUS

Du-te chiam-o!

STATILIUS

Bun!

(iese)

(Segestus rămâne singur. Își aranjează tremurând cutele togel,
Dinspre terasă se aude râsuri ușoare, dar nu se vede nimeni).

(Sapho ¹intră).

SCENA IX.

SEGESTUS, SAPHO.

SAPHO

Doreai să-mi vorbești? ... Nu-i nimeni! ... Vre-o triremă
[scufundată].

Ce'și așteaptă dela mine mântuirea? ... Nici odată
N'ași fi 'n stare ...

SEGESTUS

Lasă gluma! ... Pentru ce glumești?

SAPHO

Mă prind.

Că-mi vorbești atunci de grâne, ori de razele ce-aprind
Iarba verzilor răzoare! ...

SEGESTUS

Nici sarcasmul, nici minciuna
Nu mă dor!... Ori cum e Sapho, mie'mi este, totuși una.
Nici nu știi ce mari speranțe pun în astă întâlnire!

SAPHO (ca mai 'nainte)

Ești Roman?

SEGESTUS

Nu sunt nimica!

SAPHO

Atunci ești o nălucire!
Eh! vorbește-mi! Ce mă miră e că, tocmai pe la noi
Ai găsit o piatră scumpă într'un bulgăr de noroi.

SEGESTUS

Am găsit și 'ntraltă parte pietre scumpe, dar femeia
Ce aprinde într'un suflet dorul vieții și scânteia
Dătătoare de viață, n'am găsit'o nicăeri.

SAPHO

Crezi atunci în vanitatea și faimoasele măriri
C'ași fi Sapho, cântăreața și poeta ne'ntrecută, —
Nu sunt eu... Trăia pe vremuri, și sorbia mereu cucută
Din paharul poeziei, Sapho care o admiri...
Inbrăcată 'n haine scumpe, cum mă vezi, și'n trandafiri,
Năzuind spre cine știe care zări întrezărite
Din Ortygia, cu voia înțelepței Afrodite,
Luai numele de Sapho... minus cupa de cucută.

SEGESTUS

În Italia la Roma — poate nu ți-e cunoscută —
Sunt poeți și sunt poete ce se satură cu iambi,
Sunt poeți ce 'n loc de vinuri beau oțet de dityrambi;
Preotese care seara se 'mpletesc și-aruncă haina
— Rassa lor îndoliată, — și nesocotindu-și taina
Ce nu *parens* le-o șoptise, când vestale le-a 'nvestit,
Fug ca hoții prin alee la boschetul favorit.

În Italia, la Roma, când adorm prin columbarii
 Porumbeii albi ca neaua, urlă lei în vivarii ;
 Plâng cu lutele 'n surdină sistre vechi, timpane noi,
 În amphore curge Kyprul și Falernele șiroi...
 Schimbând nopțile în zile, zilele în sărbătoare,
 Templele se schimbă 'n cârciumi, nudurile în altare.
 Și când seara se deșteaptă a Cezarilor simțire
 Ca din nou să reînceapă nopți de chefuri și iubire,
 Tolănit într'un cubicul pe covoare persiane,
 Admirând genunchi de fildeș, forme praxiteliane.
 Din puzderia atâtor raze pururi lucitoare
 Aș fi prins și eu scânteia fericirei, trecătoare.
 Din ființa ta comoara ce-o doresc nu-i poezia,
 Ci făptura ta superbă, ochii cu melancolia,
 Buza arsă de văpaia sărutărilor dorite,
 Sânul plin care tresaltă în dureri netălmăcite.
 În Italia bătrână am putut găsi și eu
 Preotese și poete... însă nu pe gustul meu.
 Am plecat spre țara voastră pentru școală!...

SAPHO (poetică)

La Corinth,

Foebe varsă 'n nopți senine flăcări albe de argint,
 Iar Hyperion când iese dintre negurile sure...

SEGESTUS

Spune Sapho mai departe... Vorbați poate să mă fure
 Ori cu câtă ironie ar fi spusă... fiindcă tu
 Cu puterea unei lacrimi ce 'ntr'o zi mă străbătu
 Mi-ai furat întreagă lumea tinereții mele!...

SAPHO

Lasă,

Nu vorbi așa de tare; toată lumea-i pe terasă
 Și-ar putea să ne audă!

SEGESTUS (înăbușit)

Cine-ți dete stăpâniri

Pe imperiul vieții mele? Clipa unei întâlniri

Pe un țărm pustiu de mare, are dreptul nimicirii?...
N'o să am a ta iubire nici cu prețul...

SAPHO (tăindu-i vorba)

Trandafirii

Ce se scutură în glastre, să fi fost cât de frumoși —
Nici un ochi nu-i mai desmeardă. Ochii tăi senini, setoși
Au văzut o biată floare!... Pentru ce nu o lăsară
Să se scuture în pace? din iluzii adunară
Stropii crudelor decepții!...

SEGESTUS

Și-ai amarului!

SAPHO

Dar ei,

Stropii-acea, cad pe suflet nu ca picurii, ci grei
Ca un plumb topit!

SEGESTUS

Da Sapho!

SAPHO

Să te răsplătesc cu milă

Dureros din cale-afară-i... iar să fug...

SEGESTUS

Nu fii copilă!

SAPHO

Dar atuncea ce-mi rămâne?

SEGESTUS

Să înveți să mă iubești!

SAPHO

De-i un zeu care conduce năzuințele-omenesti,
Plâng acum cu trup și suflet năzuința ta, Romane!
Doar papyrusul îndură toate vrerile umane.
Ai creat un vis sinistru și-ai crezut că-i fericire...
Dacă toți câți mă văzură și-au putut să mă admire
Începeau să mă iubească... poate Sapho n'ar mai fi!

SEGESTUS

O, ce vorbă ! Dar atunci pentru cine-ai suferi ?

SAPHO

Ești nesincer !

SEGESTUS

O, nu Sapho ! Ca să sufăr pentru tine
E nespus de dulce, totuși să iubești un mărăcine,
Să desmierzi mereu cu viața spinii largului hotar
Ce alt suflet îl colindă, este jalnic, e barbar.

SAPHO

Fă-ți din plânsul tău, Segestus, elixirul mântuirii !
Sapho nu e pentru tine ... toate fazele iubirii
Le-am trecut; metamorfoza ce etatea mea o 'ndură
M'a făcut să prind dintr'însa și un dram de 'nvățătură !
Fă-ți din spinii tăi, Segestus, al uitării elixir,
Apa care-o beau din Laethe cei plecați în cimitir —
Suferința ta mă mișcă, dar ori câtă 'nduioșare
Mi-ar stârni, ea 'mi cere astăzi doar, ce sufletul meu n'are.

SEGESTUS

Doamne ... Sapho, mă cutremuri și nici nu 'nțeleg de ce !

SAPHO

Dacă pentru fericire nici o cale nu mai e,
Pentru ce te lupți de geaba ? .. O, nici când nu ar uimi,
Dacă 'n locu-mi ai alege astăzi alta !

SEGESTUS

Nu glumi !

SAPHO

Nu glumesc ! .. Din zări cu soare și din zări crepusculare
Mi-am făcut unicul idol ! Spuma valului de mare.
Ce răstoarnă în oglindă-i luna stelele și cerul
Mi-a șoptit în mii de rânduri și minciuna și adevărul.
Pleacă deci, găsește-aiurea ce în Grecia nu se poate,
Du-te în Roma ta și acolo cumpănește și socoate:

Iedera căfărătoare, graiul vostru, vechea Romă,
 Ți-or deschide alte planuri; iar sălbateca aromă
 Ce-i sorbi-o de pe gura unui suflet mai plăpând
 O să-ți toarne 'n cupa vieții un parfum estatic, blând;
 Pleacă, neputând în mine să îți recunoști iubirea,
 Ți-au rămas atât de multe!.. Mie lasă-mi amintirea.

SEGESTUS (după o pauză)

Așa dar, cu nici un mijloc n'o să am iubirea ta,
 Nici cu prețul vieții mele?...

SAPHO

Lasă, nu mai lamenta!..

Pentru ce să mori?... Romanii mor atunci, din fericire,
 Când n'au idoli. Tu ești altfel, tu alergi după iubire.
 Ești bogat apoi și-averea dă puțință la desfrâu.
 Poți să bei cu 'mbelșugare dintr'al vinurilor râu
 Pân'ce focul care arde pe-a vieții tale vatră
 S'o topi în întuneric...

SEGESTUS

Sapho, inimă de piatră!

SAPHO

Întrebând odată'n Delphi al prezicerii oracol,
 Mi-a răspuns: «Iubește Sapho, însă nu fără obstacol!»
 Cum puterea-și deci acumă fără nici o alergare,
 Fără nici o luptă dusă spre-a iubirii câștigare
 Să-ți dau mâna, iar pe Hector, care-atâta m'a iubit
 Să îl răsplătesc cu rele. Și dacă te-am întâlnit
 Cine știe!..

SEGESTUS (abătut)

Mi-ai spus multe, totuși nu mi-ai spus nimic!
 Sunt prea mare pentru mine... pentru Sapho, totuși—mic!
 Dac'atât de greu mi-e drumul spre locașul fericirii—
 Și ca să pot bea vre-odată din izvoarele iubirii—
 Trebuie să plâng atâta...

SAPHO

Mulțumește-te cu-atât!

Măine poate îți vei zice: «Am avut un vis urât,
Dar acum din el nimica n'a rămas! «Același dor
Poți să-l aflii într'o mie de femei!

SEGESTUS

Ași vrea să mor!

SAPHO (aproplindu-se de el)

Pleacă'n Roma ta, ești tânăr... pentru ce renunți la viață?..
Regăsind ce ai în urmă, într'o bună dimineață
Vindecat de suferințe, mulțumit de carieră
Sclavii greci te-or duce'n Forum legănat pe litieră.
Iar din rostra legendară, de pe-al vorbeii pedestal
Vei prezice plebei voastre nimb de aur, ideal.
Poate'n fundul bieteii inimi am simțit și eu iubirea!..
Clipa, ce statornicit-a lângă mare întâlnirea,
Ochii tăi pierduți în zare ca și-ai mei, suspinul tău
Poate'n suflet îmi turnară și părerile de rău.—
Fie ce-ar fi—sunt femeie ca și altele... mă doare
Și pe mine suferința unei inimi iubitoare,
Am și eu în suflet doruri—și să-ți spun mai lămurit—
În iubirea ta, Segestus, poate am întrezărit
Ca'ntr'o ceață, răsplătirea suferinței de demult...
Dar acum nu e vreme să mai stau să te ascult.
Uită-mă! E legea celor cari aleargă ca și tine,...
E furtuna, după care rămân zărilor senine.

SEGESTUS (pierdut)

Iartă-mi gluma!

SAPHO (depărtându-se spre fund)

N'a fost glumă, am simțit că mă iubești;
Răsplătindu-te cu vorbe, poate-acuma mă urăști, —
Ce vrei, vrednică's de asta, dar de e o 'mpotrivire
Voi schimba nehotărârea-mi într'o rază de iubire!
Căci iubiturile din toate câte-au fost și-or fi iubiri—
Până'n plina desvoltare, n'au călcat pe trandafiri;
Și în lupta pentru visul care l'ai întrezărit

Ca să-l isbândești, se cere ca să zici: Am suferit!
 Ai o țintă depărtată — calea-i grea — nu-ți pui cununi
 Ca s'ajungi la isbândire! Ci prin viscol și furtuni
 Sângerând fruntând amaruri, suferind fără'ncetare
 Te pornești în zorii vieții, iei cărare cu cărare,
 Și-alegând din toate *una*, care-o crezi mai nimerită
 O parcurgi, până ce'n urmă dai de ținta'ntrezărită.
 Și-apoi mai prea sus de toate tocmai ținta care nu e
 M'ar însufleți...dar uite, ia privește la statuie;
 Mi-a părut că-și mișcă geana ca 'ntr'o lungă înfiorare:
 Uite piatra, prinde viață!...

(dispare)

SEGESTUS (cărând pe un scaun)

Nu!...

SCENA FINALĂ

SEGESTUS—STATILIUS (apare repede)

STATILIUS

Stăpâne, o 'ntrebare!

SEGESTUS (reculegându-se)

Ce-i?

STATILIUS

Motivul? Ce motive ți-a 'nșirat?

SEGESTUS

Nici eu nu știu.

Sunt zdrobit din cale-afară, gândul mi-e secat, pustiu!...
 Lasă-mă o clipă...

STATILIUS (sceptic)

Haide, liniștește-te stăpâne:

Din durerile iubirii nici o urmă nu rămâne. —
 Toată lumea-i resfirată prin grădină, numai eu
 Stând de strajă ca o piatră, așteptai la locul meu.
 A venit odată Hector, căuta pe Sapho...

SEGESTUS

Și?... ..

STATILIUS

L'am trimis ca să se plimbe c'o minciună ! Ispăși
Neîncrederea 'n iubirea ce-o cerșește bunei Sapho
Cu destinul unui monstru, rătăcit în templul Papho'.

SEGESTUS

Ce să-ți spun ! iubirea dânsei dacă n'are un obstacol
N'o s'o am cu nici un mijloc, căci la delphicul oracol
Întrebând, pe cât se pare, ce să facă cu iubirea,
S'o innăbușe-i răspunse, negăsind împotrivirea.
E o fire nențeleasă... Tu îi spui că o iubești,
Ea surâde și discută de probleme sufletești !

STATILIUS (privind în vag)

Așă dară asta-i totul, atcevă n'a spus ?

SEGESTUS (pierdut)

Nimic . . .

(revenindu-și)

A, ba da ! . . . câteva vorbe : « De i-ași fi un inamic,
Ar putea să-mi răsplătească printr'o umbră de iubire,
Ura mea și tot » . . .

STATILIUS

Stăpâne, să 'ncheiem o învoire !
Cumpără-ți un sclav, pe mine liberează-mă o lună —
(Până atunci din răspundere cred să facem treabă bună !)
Să anunți pe toți, chiar mâine, că pe scavul tău Statiliu
L'ai ucis ca pe-un nemernic la porunca lui Emiliu !

SEGESTUS

A părintelui meu ? . . . Însă . . .

STATILIUS (rugător)

Să faci astfel !

SEGESTUS

Bine, fie !

STATILIUS (continuând)

. . . Pe motivul că, vicleanul se trudea ca să obție
Pe *poetă* pentru tine.

SEGESTUS

Nu 'nțeleg !

STATILIUS

Nici nu-i nevoie!

Iar acum, rămâi cu bine! Cere-i sculptorului voe
 Ca să dai o sărbătoare peste-o lună de-astăseară!
 Dă-mi cinci sute de sesterții trebui urmele să-mi piară!
 Ai încredere în mine; să inviți chiar de acum
 Pe toți oaspeții aceștia, tot aicea!—Te las;

SEGESTUS

Cum?

STATILIUS

Nici o vorbă! Pentru Sapho să rămânem cei de azi:
 Colindând pe țărmul mării ca Demosthen, doi nomazi
 Se trudesc să cucerească cea mai *sacra* dintre stele.

SEGESTUS

Insă pleacă Sapho mâne!

STATILIUS

Poate gândul să te 'nșele!

Și acum, la revedere!

SEGESTUS

Salve!...

STATILIUS

A! uitasem! eu,

Ce câștig din toate astea?..

SEGESTUS

Cred că asta-i gustul meu.

Dar de nu faci nici o treabă?..

STATILIUS (inflăcărat)

Viața mea!

SEGESTUS

Ei bine... du-te!

(Statilius dispăre. Iris în fund se arată cu oaspeții)

Nu mai căutați de geaba, iată oile pierdute!

Cortina

(Va urmă)

ION AL-GEORGE

EXTRACTE ȘI ANALIZE

DIN

CARTEA „IN MOLDOVA“ A LUI EDUARD GRENIER

Sevastopol căzuse la 9 Septembrie 1855. La 25 Februarie 1856 Congresul se întrunește la Paris. Peste câteva zile pacea era iscălită. Rămânea să se discute chestiunea spinoasă a Principatelor (atât de spinoasă încât numai după războiul italian, o soluțiune avu prilejul să se impună) Grenier descrie fierberea Moldovei și a Munteniei în timpul unei atari așteptări, năprasnicele treceri dela nădejde la descurajare, „pentru sufletele aceste vioaie și înflăcărare, din săptămână în săptămână, din lună în lună, până s'ar hotărî soarta patriei. Atitudinea Domnitorului, dela început, se arată foarte nobilă, foarte patriotică, foarte dezinteresată și totdeauna foarte politică. El, cel d'ântăiu ceru unirea Principatelor sub ocârmuirea unui prinț străin. Obiectiunile nu-i se făcură din partea mea. Rostul meu era nu „mai să-l opresc pe povârnișul oboselei și al desnădăjduirii spre care se găsea prea lesne adus. Deseori vroia să părăsească toate. Avea expresiuni de o tărie și de o vioiciune pitorească spre a caracteriza neajunsurile prezentului, scârba ce avea de onoruri și de putere. „Sunt desgustat să trag după mine ghiuleaua asta“ îmi spunea Măria Sa, precum zisese lui Tăstă: „Domnesc de pe un putregaiu“. Il lăsam să vorbească; după asta îi ziceam, „că nu trebuie să abdice el în împrejurări atât de grave, că nici pentru țară nici pentru el nu aducea astfel nici un bine. „Numai în lupta împotriva Austriei și a Turciei, apărând drepturile țării, trebuie să plece el, înfrânt și destituit,

„dacă așa să sfârșeau stăruințele sale. Eră singura ușă „onorabilă pentru o retragere“.

Hotărârile bărbătești precumpăniră multă vreme, însă mai târziu, împins de d-na L...., pe ascuns, Principele „trimise o scrisoare de abdicare către Poartă,... care nu „vroi să o admită, de altfel. La începutul lui Fevruarie, „Măria Sa primî, prin calea particulară și confidențială, „dela unul din corespondenții săi ca o neașteptată indis- „crețiune, rezumatul dispozițiilor luate la conferința „din Constantinopol sub înriurea vădită a Porței. Princi- „pele îmi încredințează redactarea, după notele sale, a răs- „punsului de dat unor atari intențiuni, și trimise mai întâiu „Contelui Walewski, președintele Congresului, protestarea „lui. Opt zile după asta sosî textul integral al protocolului „Conferinței, imediat Domnitorul poruncește să se în- trunească consiliul de miniștri și cu Grenier ca secretar se stabilește articol după articol un răspuns puternic mo- tivat în sensul celui dintâiu memoriu trimis la Paris. „Când „se va sfârși redactarea, îmi veți aduce lucrarea, astă seară, „la d-na L.... ori când ar fi, astfel îmi roșî Principele. „Făcui după poruncă, mă dusei să previu pe Mavroieni, „ministrul de finanțe, și cel mai destoinic dintre colegii „săi, miniștrii se întruniră acasă la d-lui și lucrarea începî „îndată. Imi aduc aminte ca acum de seara aceasta: „eram instalați în salonașul de lângă acest frumos salon „unde fusesem de față la atâtea baluri plăcute, tocmai după „sosirea mea la Iași. Țineam eu pana, și redactam textul, „însoțit fiind în această operațiune de sunetul sârguitor „al vioarei unui profesor de danț, care dădea alături în „sala cea mare lecțiunile artei sale tinerelor și numeroase- „lor fiice ale lui Mavroieni. Vioara tăcî mai înainte de noi. „Numai în toiul nopței, părăsind pe miniștri mă dusei „după porunca Domnitorului, în casa d-nei L.... ca să-i „aduc lucrarea. Până atuncea nu fusesem nici odată pe „acolo. Eram cam surd la toate „invitele“ ce mi se făceau „din partea asta.

„Vroiam să am libertatea mea deplină pe de o parte, „și pe de altă parte nu vedeam ce putea să câștige cinstea mea din această prezentare și frecventare. Făcusem „ca unul care nu înțelegea însinuările discrete ale Domnitorului și intențiile d-nei L.... transmise mult mai deslușit prin mijlocirea Vice-Consulului francez Castaing. „Însă nu vroiam să mă arăt de o „pruderie“ mai pronunțată decât trebuia nici să dovedesc o cerbicie, care putea „să jicnească pe Principe. Eram deci mulțumit de această „ocazie, pe care Domnitorul o făcuse cât se poate de „naturală, de a ne găsi față în față. Mă lăsaui cu atât „mai lesne să fiu adus la această întrevvedere, cu cât a-veam presupuneri că din această parte veneau sfaturi rele „și nepolitice, că aceste dorințe de retragere, de abdicare „pripită trebuiau să fie inspirate sau cel puțin întărite „de această „Maintenon au petit pied“ care nu vedeă pe nimenea la Iași, care se simțea acolo într-o poziție falsă „și care nu dorea decât un lucru: să se întoarcă în Franța „cât mai curând, și cu ori-ce preț. Fui deci prezentat de „Domnitorul celei pe care o numea „cea mai bună prietină a lui“. După politețele obișnuite înmânaiu Principelui rezultatul muncii noastre din seară sau mai bine „noapte, căci era mai bine de 2 ceasuri. Nu zăbovii „mult, pretextând o osteneală care de alminterelea nu era „decât prea adevărată. Câteva zile după asta, însă mă „întorsei la d-na L.... Era singură. Atuncea, foarte leșne „îi arătaui că făcea o mare greșală împingând pe Măria „Sa la părăsirea tronului și la plecare că în interesul „ei, precum și în interesul Principelui pentru prezent ca „și pentru viitor trebuia să rămâie el în luptă până la „sfârșit. Și îi expusei că plecând acumă fără a încasa „cele două luni datorite încă ale listei civile prevăzute „avea să se găsească strâmtorată la Paris, ca să trăiască „și să plătească cheltuielile întârziate. Îi făcui o socoteală, „acest argument avu un succes neînchipuit. D-na L.... „era una din acele femei frumoase cari sunt totdeauna

„niște oameni de afaceri desăvârșiți: sunt lucruri cari se „întâmplă în această clasă și în această pozițiune. Eră „destul de plăcută, cu trăsăturile obrazului fine, cu liniile „trupului cam opulente; dar nu înfățișă o prea mare di- „stincțiune. Imi amintea întru câtva pe nevasta lui Henri „Heine. „Madame Mathilde“, însă eră mai deșteaptă și „mai „cioplită“ decât această....

După povestirea succesului deplin al diplomației sale Grenier revine la evenimentele mai strict politice....

„A doua zi, Principele foarte mulțumit de grabnica re- „dactare a observațiilor sale, trimiteă memoriul său la „Paris. Ii comunicaiu impresiile mele: acest act eră menit ca „să-i creeze o situație fără pereche la Paris, și să-i aducă „lui toate inimele țării, dezarmând chiar orce opoziție. Ii „dădui ideia de a întruni pe toți boerii fără deosebire de „părerii și de a citi înaintea lor cele 2 memorii ale sale, „dovedindu-le prin francheta și dezinteresarea atitudinii „sale că în această împrejurare istorică Suveranul Moldovei „se privise pe sine ca pe cel dintâiu cetățean al nea- „mului său, reprezentantul și revindcătorul drepturilor a- „cestui neam înaintea Europei“. Ideia plăcu. Intrunirea fu „hotărâtă. Și Principele porunci să fie citite acele 2 me- „morii de către cine ținuse pana ca să le scrie adică de Grenier.

„Această chiemare către opinia publică într'o țară care „nu aveă nici o umbră de parlament și aproape nici un fel „de presă, pricinui o mare vâlvă. Se dovedî un eveniment. „Curiozitatea, iubirea de neam începură a se mișcă pretu- „tindenii. La adunare, cei chemați veniră numeroși peste „așteptare. După o scurtă și simplă introducere, venea tex- „tul protocolului Conferinței dela Constantinopol cu răs- „punsurile Domnitorului articol după articol, răspunsuri „întemeiate pe privilegiile vechi și necontestate ale Mol- „dovei, pe repetitele făgăduințe ale Europei, și pe nevoile „situațiunii. Arătau cu atâtă tărie în fond cu cât erau „moderate în formă până la ce grad se înfățișau incoe-

„rente, neîndestulătoare, uneori chiar retrograde dispozi-
 „țiile luate în Conferință. Intr'un cuvânt Domnitorul reclamă
 „pentru țara lui autonomia desăvârșită, și deci, dreptul
 „de a purcede, ea însăși pe teritoriul ei, la toate refor-
 „mele, recunoscute necesare de Europa și chiar de Turcia,
 „adică: o reprezentațiune națională, alegerea Domnito-
 „rului, o armată independentă, inviolabilitatea teritoriului,
 „autonomia principatelor conform cu Capitulațiunile din
 „veacul al XVI-lea a căror păzire și punere sinceră în a-
 „plicare trebuia să servească drept cel d'ântăiu temei la
 „reorganizarea proiectată. În locul unei comisii Moldo-
 „venești chieamată la Constantinopol și întrunindu-se acolo
 „precum o propunea Conferința, Grigorie Vodă cerea o a-
 „dunare constituantă care să se întrunească în țară. În
 „sfârșit, mărturisea că una din cele d'ântăiu dorințe, una
 „din cele d'ântăiu nevoi ale Moldo-vlahilor era unirea Prin-
 „cipatelor; cuteza chiar să propue ca cea mai desăvârșită
 „și cea mai bună soluție înscăunarea unui prinț străin pe
 „tronul României.

„Adunarea care ascultă citirea mea în cea mai adâncă
 „tăcere, nu era de loc alcătuită numai din prieteni ai gu-
 „vernului și ai Principelui. Dinpotrivă, majoritatea era mai
 „mult ostilă. „Nemulțumiții“ toți, ca Cogălniceanu și Ro-
 „setti, toți „Boerii vechi, mai mult sau mai puțin în-
 „dărătnici și Ruși în inimă, Bălșeștii, Catargiești, Rosnove-
 „nii se înțeleseseră ca să meargă acolo cu vădite intențiuni
 „de cabală și de critică. Totuși nu auzeam nici o observație.
 „o obiecție, cu atât mai puțin o dezaprobare. Dinpotrivă,
 „niște șoapte de mirare, exclamații de bucurie, păreau a
 „mă înbărbăta, cu cât citirea mergea mai înainte simțeam
 „că se urcă spre mine această electricitate de simpatie,
 „care se degajează dela ori-ce auditoriu bine dispus. Mai
 „înainte de perorație eram sigur de succes. Iată pero-
 „rația aceea: „*Acestea sunt observațiile generale care se*
 „*prezintă la mintea noastră citind proiectul elaborat la Con-*
 „*stantinopol. N'au alt izvor decât dragostea, ce am către*

„Țara Noastră și convingerea adâncă în care suntem că
„aceste dispoziții vor fi neputincioase ca să asigure fericirea
„și viitorul Moldovei. Nu ni se cade să punem, la îndoială
„bunăvoința și simpatia care le-au dictat; dar chiar acestea
„Ne dau dreptul de a vorbi cu atâta franchețe și de a apela
„dela conferința din Constantinopol la Congresul din Paris.
„Dacă Puterile nu vroiau să aleagă în trecutul nostru ele-
„mente de reclădire cari ar fi putut să se potrivească
„totdeauna moravurilor noastre și exigențelor politice
„Europene — dacă nu vroiau să ne lase să punem în lu-
„mină drepturile noastre vechi și dacă vroiau cu orice preț
„să facă ceva nou, puteau să o facă cu o oarecare slavă,
„întrunind cele două Principate sub domnia unui prinț
„străin. Așa s'ar fi dat patriei comune o tărie și o vitalitate
„cari sunt în interesul Europei și al Turciei însăși, — nu
„s'ar fi desconcentrat nădejdea neamului, turburat încrede-
„rea lui în bunele voințe ale Europei nu s'ar fi silit toate
„spiritele să se întrebe, în mijlocul neliniștei unanime
„dacă... la „asta“... trebuie să ajungă atâtea jăgăduințe
„sollemnne!...”

„Nu sunt bun cititor, de obicei; o știam și mă feream
„de lipsele mele în această privință; țineam deci numai la
„un lucru: să citesc limpede și deslușit, ca să fiu mai cu
„siguranță înțeles. Simțind că eram înțeles așa de bine,
„când ajunsei la capăt, vocea mea se încălzi, inima mi
„se urcă până în buze și eram vădit mișcat când rosteam
„cuvintele acelea pătrunse de o adâncă convingere. Miș-
„carea mea se făcu contagioasă. Și când resună cea din
„urmă frază, începui un tunet de aplauze“. ... Grenier po-
vestește mai pe urmă cu o vădită plăcere, partea mai
personală a succesului lui cum talentele sale de redactor
și emoțiunea lui de cititor impresionată favorabil pe
boerii patrioți care voiau cu orice preț să-l stabilească
în țară, printr'o bună căsătorie și să facă din el un Mol-
dovean pentru vecie.

„La Paris ca și în țară, memoriul Principelui, fu foarte

„prețuit. Și la sfârșit, toate reformele cerute de Măria Sa „se găsiră acordate și sancționate de Congres, afară de „Unirea Principatelor. Pentru asta, mai trebuî timp, mul- „țumită relei credințe a Turciei și a Austriei, mai târziu și „a Angliei, care la început câștigată pentru ideia Unirii, pe „urmă o părăsi și se alătură de Turcia și Austria. Tur- „cia vroia două Principate ca să aibă două investituri de „dat două bacșișuri de primit dela două mâini în loc dela „una singură. Austria ținea „să despartă ca să domnească“. „Vroia să pescuiască în apă turbure, și preferă să aibă „două vecini slabi, două provincii sărăcite, ușor de ocupat „și de înodat precum se făcuse de mai multe ori expe- „riența. Dar Angliei, unde-i eră scuza?

„In ziua de 30 Martie Congresul își închise ședințele: „rezultatul lui eră: Confirmarea privilegiilor țării sub ga- „ranția și controlul Puterilor sub suzeranitatea Porții: o „administrație independentă și națională, revizuirea legilor „și a statutelor și ca să ajungă la acest scop, numirea „unei comisii speciale de întrunit fără zăbavă la Bu- „curești cu un Comisar al Porței. Comisiunea având datoria „de a face o anchetă asupra stărei actuale a Principatelor „și de a propune bazele viitoarelor reorganizări. Convo- „carea imediată în fie-care Principat a unui *divan ad hoc* „chiamat să exprime dorințele neamului. In fine Comi- „siunea din București luând în considerație aceste dorințe, „trebuia să săvârșească lucrarea trimițind toate la con- „ferința din Paris, care aveă să statueze definitiv.

„Până atuncea, iată care eră situația Principelui. După „tractatul dela Balta-Liman puterile sale orânduite erau „fixate la 7 ani. Inaugurate în 1849 puterile acestea expirau „în anul de față, în luna Iunie. Cu toată părerea mea de „rău și cu toate respectoasele mele observări, Măria Sa „de mai multe ori exprimase la Constantinopol proiectele „sale și dorințele sale de retragere, la el acestea nu erau „precum am spus, în nici un fel o manevră sau o „fausse „sortie“. Dar intențiile lui nu găseau o bună primire. Tre-

„buia să cedeze insistențelor ambasadurilor și ale Porței.
„Eră ademenit, rugat chiar să stea pe scaun la indefinit,
„cel puțin i se cerea să aștepte până la stabilirea constitu-
„țiunei nouă, adică să zăbovească încă șase luni ca să nu
„adaoge o nouă complicație la o situațiune și dela sine
„complicată. Principele se învoi, în fine, și după asta,
„îmi dădù un concediu de două luni că să-mi văd mama.
„In ziua de 2 Maiu eram tocmai gata de plecare, când în
„ziare se zvonì mazilirea Principilor ca decisă și înlocuirea
„lor imediată prin Caimacani ca plănuită. Trebuiă să aștept
„confirmarea sau desmințirea acestui zvon, în orice caz să
„amân plecarea. Nehotărîrea se prelungi. Dela Paris se
„vestea înfăptuirea Unirei cu un prinț străin, precum Prin-
„cipele Ghika atât de frumos o ceruse.

„Prin relațiile sale intime cu Principele Napoleon și cu
„Cavour, prietinel meu Bixio eră în culisele politice și
„trebuiă să fie bine informat despre intențiile Palatului, cu
„toate că în calitate de republican revoluționar convins nu
„puneă nici odată piciorul la Tuileries. Imi dădea aceste lă-
„muriri, îmi preciză chiar forma și numele noului stat, un
„mare ducat ereditar cu un prinț italian. Ii răspunsei că nu
„credeam lucrul cu putință cu această modalitate, din pri-
„cină îndoitei Italii ce ar fi strâns, atuncea, pe Austria ca
„într'un clește.

In sfârșit, Principele, pierzând răbdarea, trimite pe Gre-
nier la Constantinopol ca să afle vești cât se poate de si-
gure de acolo și ca să dea zor la niște negocieri cari tre-
buiau activate și supravegiate de aproape (într'altele, în-
temeiarea unei Bănci al cărei privilegiu Domnitorul îl
concedase unei Companii prusiene, afacere de mare însem-
nătate pentru Moldova, însă afacere care nu putea să nu în-
tâmpine mari greutăți din partea Turciei). Călătoria lui
Grenier se face de astă dată în tovărășia plăcută și folo-
sitoare a baronului de Meusebach, consulul general al Pru-
siei la București, cunoscut de Grenier însă din timpul se-
derei sale la Berlin și legat cu el printr'o prietenie ne-

desmintită. „Misiunea mea era de 1—2 săptămâni. Meu-
„sebach, tovarășul meu, era fiul Baronului de Meusebach,
„marele prieten al Bettinei von Arnim, învățatul și distinsul
„bibliofil care își sfârșise viața ruinat (Bettina von Arnim
„scrise Regelui ca să-i cumpere biblioteca spre a salva
„astfel pe bătrânul Gentilom). Intrase în diplomatie și
„încă nu fără greutate, își făcuse drumul acolo. Se arată
„dealtmintrelea ca un om foarte vesel cu apucături plăcute,
„blajine și îngăduitoare. Era unul dintre acei Prusieni har-
„nici la lucru, cari ascund sub un înveliș cam greoiu multă
„fineță. Politica nu ne despărțea de fel. Cabinetul prusian
„era pe atunci cât se poate de anti-austriac, mai cu seamă
„la epoca această, din pricina jocului îndoit al Austriei, în
„timpul războiului din Crimeea. Prusia, alături cu Ru-
„sia, „(?)“ era pentru Unirea Principatelor, ca și cum ar
„fi prevăzut că, într-o zi Napoleon trebuia să ofere acest
„scaun nou unui Hohenzollern, printr'una din acele com-
„binații cu care a ilustrat nefasta lui domnie“.

Plecarea se face într-o bună berlină de drum, pe o vreme
minunată; Grenier se găsește în dispozițiune poetică, în
această călătorie compune poezia intitulată „l'Infini“ care
l-a făcut popular în Franța și se găsește aproape în toate
antologiile de poezii moderne — ca și 2 alte piese com-
puse în aceeași călătorie — și publicate în culegerea dată
sub titlul „Amicis“, această piesă era dedicată Pulheriei
Sturza, muma reginei Natalia a Serbiei. A doua zi după
plecare cei doi prieteni iau vaporul la Galatz. Trecerea
Mării Negre se face cu greutate. Plecați în noaptea de du-
minecă, sunt la Constantinopol Marți dimineață. Grenier
nemeria de astă dată, la un moment destul de rău ales.
Era postul Ramadanului — observat cu sfințenie, numai în
ce privește lenevia, de miniștrii turci, orce afacere zăbovia.
Toți erau retrași în vilele lor de pe malurile Bosforului.
„Imi trebuiau, în caic, 2 ceasuri ca să ajung la poarta casei
lor, unu sau 2 ceasuri de așteptat până când să fi eșit
pașalele din haremul lor. Veniă o convorbire de un ceas, și

ziua eră sfârșită. Nu puteam să Țes Țdupă acest moment decât cu felinar și revolver. Eram găzduit la legaȚiunea prusiană“.

Intr'o scrisoare citată de el, Grenier spune: „Merg să „văd peste un moment pe d-l Thouvenel ; poate ne va vesti „ceva despre viitorul Principatelor ; doresc foarte mult „să fiu pe deplin Țntrebat despre Moldova, ar fi atâte rele „de Țmpiedicat. Toate cele ce Congresul proiectează să le „facă sunt atât de greu de Țnfăptuit, și mai ales de Țnfăp- „tuit cum se cade. Mă tem de toate pentru această scumpă „țară... Mă tem de ignoranța sau de indiferența Europei... „mă tem de neamul românesc Țnsuși cu dezbinările sale, „cu mișcările sale necugetate, cu inexperiența lui și trebuie „să o ȥpun, cu unele deprinderi rele din ale sale. Mă tem și „de cei ce vor veni din cele patru unghiuri ale pământului „ca să-i hotărească menirea. Să-l ocrotească Dumnezeu“ !

Tot într'o scrisoare citată, care Țnlocuiește naraȚiunea o- bișnuită, Grenier urmează sub această formă povestirea: „Pera, 17 Iunie 1856, un ceas mai Țnainte de plecare. Am „stat ceva mai mult decât timpul desemnat de Domnitor, „treaba a fost dusă la capăt. Am fost primit foarte des și „bine tratat de către Thouvenel, ca și de Wildenbruch, mi- „nistrul Prusiei. Turcii iubesc și stimează mult pe Prin- „cipele nostru. Am fost Țn bune relaȚii cu ei și n'am avut „cu dâșșii decât Țntâlniri plăcute. ȚȚi (1) pot spune Țn con- „fidență, că au Țncercat să mă „debaucheze“ și să mă „păstreze aicea. Ministrul Afacerilor Străine, Fuad, m'a lă- „sat să Țnțeleg că, dacă aș voi să iau *serviciu* pe lângă el, aș „fi binevenit. Am luat ȚnfăȚșarea unui om măgulit, și am „rămas la o parte“.

VLADIMIR I. GHICA

(1) Mamei sale, către care mi se pare că scrisoarea e Țndreptită.

IN SAN-MARCO

*Când sună chemarea de clopot, spre seară,
Trezind adormite pustiuri de ape,
Amurgul se'ntinde — zăbranic de ceară —
Și noaptea coboară cernitele-i pleoape.*

*Cunună de aur pe fruntea cetăței —
San-Marco deschide greoaia lui poartă
Și vin credincioșii... În zdrențe's cu toții,
Dar pasul li-i falnic — ca'n vremea cea moartă !*

*Pătrund cu sfială .. și-atâta durere
Purtată prin lume, aduc să s'aline,
Aici, unde Leul domniă cu putere,
— In pacea bogatei cupoli bizantine —*

*Pe sfori clătinată, o candel'aleargă
Spre bolți incrustate cu chipuri căzute,
Pe care se lasă, adâncă și largă,
Măreață tăcere din lumi nevăzute.*

*Un fum nestatornic se'mprăstie'n slavă,
Mireasmă de smirnă cucernic se cerne;
Din guri aplecate pe foi de ceasloave
Se'nnață cântarea târziei vecerne.*

*Ce vrajă senină și fără de nume!
Ce pașnic coboară uitarea de sine!
Par umbre din visuri și preoți și lume:
Au unde sânt oare de-mi este-așa bine?*

GHEORGHE ASACHI

(Urmare).

II

Activitatea lui în școală.

Intors în țară în 1812, cel dintâiu prilej pentru G. Asachi de a lucra pe tărâmul instrucției publice, nu i se înfățișă decât odată cu întemeierea școlii de inginerie din 1813, care împreună cu Seminarul dela Socola — întemeiat încă din 1804 sau chiar din 1803 (1) — sunt cele mai însemnate câștiguri culturale pentru Moldova în acest început de veac.

Nevoia unei astfel de școli în *limba română* era de altfel simțită în Moldova ca și în Muntenia; trebuiau ingineri nu numai cu știința măsurătorii, căci aceștia ar fi putut veni și de aiurea, ci și cu știința limbii naționale în care erau scrise actele de proprietate și de hotărnicie. Apoi, știința matematicilor necuprinzând în sine nici o primejdie, a fost ocrotită oriunde chiar de guvernele cele mai autocrate și mai obscurantiste; iată pentru ce — și cu atât mai mult — fu bine văzută și de Scarlat Callimachi, care odată cu întocmirea

(1) Data de 1804 era primită de toți scriitorii de până acum, începând cu G. Asachi, în *Cvestia învățătorei publice în principatul Moldovei*, 1858 (p. 9) și sfârșind cu C. Erbiceanu, *Istoricul Seminarului Veniamin din mândstirea Socola fondat la 1804*, Iași, 1885 (p. 29); V. A. Urechia, *Istoria școalelor*, t. I, 1892, p. 94 și N. Iorga, *Istoria literaturii românești în veacul al XVIII*, 1901 (v. II, p. 401). D. G. Adamescu însă în *Istoria Seminarului Veniamin din Iași*, 1904, p. 47, crede, după o însemnare a lui Veniamin, că seminarul s'a întemeiat în Septemvrie 1803, iar clădirea s'a început în 1804.

unei noi *Condici de lege*, ținea să înfrâneze și desele încălcări de hotare urmate de nenumărate procese. Nevoia unei școli de inginerie fusese de altminteri arătată și în raportul Mitropolitului Iacob către domn, pe la sfârșitul veacului al XVIII (1). Eforia școlară, din care făceau parte Veniamin Costachi și Mihai Sturza (2), nu avu decât să stăruiască într-o cerere dreaptă, pe care Callimachi o primi. Și în adevăr, la 15 Noemvrie 1813 «acest proiect s'a încuviințat și s'a pus în lucrare» (3).

Proiectul se mărginiă de altminteri numai la un «clas» de inginerie și de hotărnicie, în limba română, alipit însă pe lângă *Școala domnească*, care eră greacă. Astfel se făcù că în anul 1814, G. Asachi «întăia oară a paradosit în limba română un curs de matematică teoretică și aplicație practică de geodesie și arhitectură, din care în 1819 au ieșit câțiva tineri ce până acum plinesc lucrări de inginerie» (4).

Cursul lui Asachi avu un succes îndestulător; el fu urmărit de mulți fii de boieri, printre cari și de fiul domnului, Alexandru Callimachi, viitorul ambasador al Porții la Viena. Teodor Balș, viitorul Caimacam al Moldovei, doi Cantacuzini, trei Sturzești, Petru Asachi, fratele lui Gheorghe, doi Greceni, de Daniil Scavinschi și de Teodor Chirangelo, un elev de 60 de ani impliniți (5). Șapte dintre ei, după însemnarea lui

(1) Vezi acest raport în *Uricarul*, III, p. 12; idem, A. D. Xenopol și C. Erbiceanu, *Serbarea școlară din Iași*, 1885, p. 196.

(2) Asachi susține că M. Sturza a fost ales epítrop de Veniamin după propunerea sa (*Cvestia*, p. 12), M. Sturza eră epítrop prin 1814, după cum reiese și dintr'o cuvântare a lui în calitate de domn la inaugurarea Academiei din Iași (Urechia, *op. cit.* I. p. 106), deși din alt loc din Asachi, *Relație istorică asupra școalelor naționale în Moldova dela a lor statornicire 1828—38*, p. 237, ar reeși că M. Sturdza nu fu epítrop decât în 1819. E o greșală.

(3) G. Asachi, *Cvestia învățaturii publice în principatul Moldovei*, 1858.

(4) *Relația istorică asupra școalelor naționale, înfățișată la examenul din 1838 în Buletinul foaiei oficiale*, 1838 No. 55.

(5) Lista completă a elevilor, în Asachi, *Cvestia*, 1858, p. 11, în A. D. Xenopol și C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 114; V. A. Urechia, *Ist. școal. I*,

Asachi, ieșiră în 1819 cu titlul de ingineri, dintre cari cel puțin doi, Scarlat Osvald și Fotache Ghețu au practicat ingineria până la urmă (1). Examenul avusese loc la 18 Iunie 1818 cu o deosebită însuflețire; o expoziție de planuri topografice și de fortificații făcù și mai simțite roadele acestui învățământ de cinci ani, despre care Asachi vorbește cu o îndreptățită mândrie (2).

Firește că lucrurile nu merseră fără oarecari ciocniri; școala românească trebuia să se lovească de școala grecească, de sub acelaș acoperiș. Cu Ștefan Duca, Asachi se împacă; dar când veni ca director al gimnaziului elinesc, Govdelas (3), cearta izbucni. Din fericire însă eforia, și în deosebi Veniamin Costachi și Mihai Sturza, eră cu tânărul Asachi. În această privință, raportul către Domn al episcopilor Veniamin Costachi, Beizade Scarlat Ghica, Constantin Mavrocordat și Mihai Sturza, din 8 Februarie 1819, prin care se recunoaște zelul lui Asachi și frumoasele roade ale stăruințelor lui, e din cele mai interesante (4).

El acopere pe dascălul moldovean de toate clevețirile lui Govdelas ce nu putea suferi învățământul în limba română și mai ales nu putea uita că patru odăi din clădire veniau pe seama lui Asachi, care mai eră și bibliotecar al școalei.

106. E de prisos s'o reproducem în întregime. Asupra lui Chirangelo, cf. N. Iorga, *Ist. lit. rom. în veacul al IX, v. I*, p. 16, unde se dă și epitaful făcut de Asachi.

(1) Asupra acestora, cf. I. Negre, *Viața, lucrările și scrierile lui G. Asachi*, p. 43.

(2) *Asachi, op. cit.*, p. 12.

(3) Despre Dimitrie Panaioti Govdela, o scurtă notiță în C. Erbicăanu, *Bărbați culți greci și români, 1650—1821*, *Anal. Acad.* Seria II, v. XXVII, p. 176. A scris o aritmetică, o algebră și o carte de economie rurală (Papadopoulos-Vretos, II. p. 275). Multe notițe asupra acestei certe în N. Iorga, *Ist. lit. rom. în veacul XVIII*, v. II, 518, 519. Con tractul lui Govdelas e datat din 21 Martie 1816.

(4) Acest raport însoțit de o notiță explicativă a fost publicat de Asachi în *Icoana lumii*, și republicat în *Uricarul*, XVI, p. 409.

Pentru a face acest curs de inginerie, Asachi fu silit să în-tocmească în limba română: tratate de aritmetică, de algebră, de geometrie, de trigonometrie și o geodezie practică; iar instrumentele de nevoie fură aduse de la Paris și Viena (1)

* * *

Al doilea act de care se leagă activitatea didactică a lui Asachi este reorganizarea Seminarului de la Socola.

Intemeiat la 1803, Seminarul trecuse prin multe încercări, din care cea mai însemnată fu în urma retragerii lui Veniamin Costache din scaunul mitropolitan la 1808. Cu toată reforma programei din 1812, se simți repede nevoia unei reorganizări, cu care fu însărcinat de episcopie referendarul școalelor, Gh. Asachi, în 1820 (2).

Asachi făcu o călătorie de studii prin Transilvania, la Brașov, Cluj și Blaj, (3) de unde aduse, la sfârșitul anului 1820, patru profesori, și anume: doctorul Vasile Popp, (4) Vasile Fabian, (5)

(1) Asachi, *Cvestia*, p. 11. Manualele publicate sunt:

Elemente de matematică: Partea I, *Aritmetica*; Partea II, *Algebra*; Eși, 1836, 1837, 2 vol. 8° mic; idem, Partea I *Aritmetica*, Iași, 1843, v. 8° mic.

Elemente de matematică: Partea III, *Geometria elementară*, Eși, 1838, v. 8°.

(2) G. Asachi, *Cvestia*, p. 12 XIX, v. I, p. 22. Asupra faptului care a precipitat această reorganizare, și anume examenul ridicul din vara anului 1820, ținut năntea arhiepiscopului din Irinopolis, în care discursul latin rostit în cinstea arhiepiscopului, nu eră de cât descrierea lui Bahus și a Faunilor din *Metamorfosele* lui Ovidiu. (N. Iorga, *Ist. lit. rom. în veacul XIX*, v. I p. 22).

(3) Asupra călătoriei lui Asachi, cf. G. Misail în *Buletinul instrucției publice*, pe 1865—66, pp. 173, 174; A. Pumnul, *Lepturariu*, v. III. p. 5—14. Pare-se a fi avut scrisori de recomandare către contele Banfi.

(4) Din Brașov. Obținuse doctoratul în medicină în 1817 cu teza *de funeribus plebeis Daco-Romanorum sive hodiernorum Valachorum*, cu o prefață de Petru Maior. El e acela ce ne-a dat cel dintău o bibliografie a literaturii române; iar în 1827 edită la Brașov *Psaltirea* vesificată a lui Prælea [N. Iorga. *Ist. lit. rom. în veac. XIX*, v. I. p. 23].

(5) Nepotul episcopului Bob. S'a născut la 13 Dec. 1795 la Rușii Băr-găului. Despre Fabian se pot citi „*Oareșicare trăsuri din viața răpo-*

sau Bob pentru teologie, Ion Manfi pentru gramatica latină și Ion Costea pentru retorică și poetică. Director de studii fu numit doctorul Vasile Popp.

Această reorganizare n'avea să aducă însă roadele dorite; vârtejul revoluției de la 1821 zădărnici sloboda propășire a instituției, abia după trei luni.

Profesorii se retraseră; unii plecară chiar îndărăt, (1) iar școlarii fugiră pe la casele părințești. Seminariul, după cât se pare, rămase închis până la 1824 (2).

* * *

La întoarcerea lui în țară, în 1827 (3) Asachi stăruie, firește, a se îngriji de școale, — dar știrile pe cari ni le dă el însuși cu privire la această activitate merită o cercetare mai de aproape, de oarece nu sunt în totdeauna adevărate.

Iată cam ce lămuriri ne dă în *Cvestia*:

Până la convenția de la Akermann, școalele, fiind lipsite de orice mijloace, stătură închise șapte ani. Abia în 1827, întorcându-se în țară, Asachi înfățișă documentul de fundație a Academiei lui Vasile Lupu de la Trei-Ierarhi, din 1644, înzestrând-o cu trei moșii.

În urma stăruinței Epitropiei, Ion Sandu Sturza, prin actul din 4 Aprilie 1828, dădă vechii destinații clădirile din co-prinsul mănăstirii Trei-Ierarhi, și se îndreaptă către tribunale în ce privește dobândirea moșiilor.

satului paharnic Vasile Fabian sau Bob^a. în *Foaia pentru minte*, din 1840, No. 31—34. Asupra vieții de pribeag a acestui dascăl prigonit și apoi cu folos adăpostit în Moldova, N. Iorga, *Ist. lit. rom. în veac XIX*, v. I. p. 24.

(1) Ion Costea, Ion Manfi și Vasile Popp s'au întors în Transilvania. Singur Fabian rămase în țară (Cf. Erbiceanu, *Istoricul Seminarului Veniamin*, 1835, p. 54).

(2) Zice d. Erbiceanu, *op. cit.* p. 54, și d. Costăchescu în *Biserica Ortodoxă Română*, IV, p. 672).

(3) Din timpul când se află ca agent la Viena avem o scrisoare a lui A. Beldiman către Asachi (28 Februarie 1823) din care se vede că acesta se interesă de departe de școlile din Moldova. Scrisoarea e publicată de Urechia, *op. cit.* IV, p. 227.

În mănăstire s'a restatornicit cea dintâi școală elementară în limba română cu trei clase, având ca profesor pe părintele Silvan, pe Săulescu și Fabian.

Clerul grec nu vedeă, firește, cu ochi buni, această redeșteptare a învățământului național. La cel dintîiu examen chiar, la care eră de față și Mitropolitul, egumenul grec al Mănăstirei «s'a înfătoșat, zice Asachi, în mezul acestei adunări, spre a aruncă o anatema în contra acei închipuite usurpații a drepturilor sale; dar felul său cel nechibzuit i-au atras îndată o fulgerătoare apoplexie.»

În *Notiță biografică*, Asachi aduce și alte amănunte.

El spune că, cercetând mai multe orașe din Galiția, a găsit câteva hrisoave domnești, pe care le luase mitropolitul Dosoftei în Polonia (1687), și prin care se dovedia că de 150 ani călugării greci de la Trei-Ierarhi și-au însușit pe nedrept veniturile a trei moșii: Tomășanii, Ajudeni și Răchiteni, din județul Roman, dăruite de Vasile Lupu Academiei naționale.

Ca referendar al școalelor, Asachi purcese un proces împotriva călugărilor, pe cheltuiala sa, pe când călugării aveau sprijinul consulatului rusesc; abia după 18 ani Divanul domnesc procedă la revizuirea procesului.

În 10 Iulie 1839, Asachi rosti cea dintâi cuvântare în apărare; dar sentința fu prielnică Grecilor. Din fericire Domnul nu întări sentința, deoarece președintele Curții făcuse opinie separată.

Asachi alcătuî atunci un raport, cu toate actele de convingere, pe care îl înaintă Obșteștei Adunări (1). Adunarea, printr'un raport către Domnitor, ceru revizia procesului.

Intr'un Consiliu de Stat extraordinar, prezidat de însuși Domnul, Asachi susțină pricina școalelor și prin hotărîrea din 17 Martie 1846, dobândi clădirile dela Trei-Ierarhi și cele

(1) *Reclamația episcopiei învățăturilor publice în Moldova asupra egumenilor Mănăstirei Sf. Trei Ierarhi înfățișată Divanului domnesc de referendarul școalelor G. Asachi, vechilul Episcopiei.*

trei moșii, pe lângă care după stăruința lui Asachi, se adăugă și moșia Văleni.

Astfel înfățișează lucrurile Asachi și astfel au fost primite de toți biografi de până acum.

În Biblioteca Academiei se află un manuscris al lui Săulescu (1), ce ne poate arunca oarecare lumină asupra acestei chestiuni, deși trebuie să avem firește rezerve asupra intențiilor puțin binevoitoare ale acestui filolog cu privire la fostul lui prieten. Manuscrisul cuprinde o biografie a lui Asachi scrisă *ab irato* ca un răspuns la *Notița biografică*, în care bătrânul Asachi își atribuie unele merite ce reveneau lui Săulescu.

După Săulescu de pildă nu e adevărat că Asachi ar fi «sechestrat o parte din casele mănăstirei», pentru a întemeia o școală primară în 1828. Această școală se întemeiasă încă din 1824 de Mitropolit care rânduise ca învățători școlari din Seminar.

Săulescu povestește chiar un fapt trăit.

Într'un apartament al caselor se instalase un călugăr, Paisie, fără nici un drept. Hotărându-se înființarea încă a unei clase, a trebuit toată stăruința energică a mitropolitului, pentru a isgoni pe Grec din odăile ocupate (2).

La întoarcerea lui Săulescu [1826], era așa dar o clasă; prin recomandarea Mitropolitului, I. Sandu Sturza îl însărcină mai întâiu să deschidă o școală în *Seminar*, (ce era închis încă dela 1821) apoi îl însărcină să deschidă clasele începătoare în Trei-Ierarhi, după metoda lancasteriană. Abia la 1827 sosiră și Asachi și Vasile Fabian; printr'o nouă anaforă a epitropiei (la care se adăugase și Mihai Sturza) (3), către

(1) Ms. 1639.

(2) Ms. 1639, p. 9. Se dau mai multe amănunte asupra certurilor dintre călugării greci și români. Săulescu povestește chiar cum Mitropolitul a trebuit să pălmuiască pe egumenul Meletie Țiganul, pentru a-l pune la locul lui — atât erau de obraznici Grecii.

(3) Epitropia era compusă din Mitropolitul Veniamin și vornic M. Sturza și Costache Mavrocordat, pe lângă care Vodă adăugă și pe Costache Canta. În această privință hrisovul lui I. Sandu Sturza din August 1827, în Uricarul, VII, p. 91. Pe Canta însă nu-l vedem iscălit pe actele Eforiei.

Domn, Săulescu și Fabian fură recomandați ca profesori, iar Asachi ca referendar pe lângă epitropie. Se formă astfel o școală normală (1). Săulescu luă gramatica română, istoria și filologia; Fabian, limba latină și geografia; G. Filipescu, aritmetica; preotul Costache Teodorescu, catechismul și istoria sfântă; G. Terapianu, limba greacă; iar la clasa lancasteriană rămase preotul Ioan Silvan. Pe lângă școala normală se adaugă un gimnaziu, având pe Săulescu ca director și inspector al lui, iar pe Filipescu, Fabian și Silvan ca profesori în internat.

Curând după aceea (în Iulie 1829), Asachi, după cum știm, plecă în misie fie la București, fie la Petersburg. Școalele ca și *Albina românească* rămaseră pe seama mai ales a lui Săulescu. Instituția lui Vasile Lupu se ridică astfel din ruină; prin mijlocirea lui casa școalelor dădă 40.000 lei cu care:

(1) Anaforaua Epitropiei e din 1 Ianuarie 1828; încuviințarea Domnului din 28 Martie 1828.

Cursurile școlii aveau să fie doi ani, ele coprindeau limba română cu gramatică, caligrafia, catechismul și aritmetica.

Gimnaziul s'a instalat ceva mai târziu. Contractul lui Săulescu e din 1 Maiu 1828. Cursul gimnaziului s'a fixat la 4 ani: limba latină, limba română, religia, filologia, logica, retorica, poezia, istoria, matematica, moralul, economia pământească și politică, istoria naturală, arheologia, toate predate în limba română. Pe lângă acestea și limba elenă.

Amănunte asupra acestor școli (și mai ales asupra cuprinsului anaforalei din 1 Ianuarie 1828) în V. A. Urechia, *op. cit.* I, p. 119 și ceva în prefața tipărită a *Gramaticii românești* a lui Săulescu.

Anaforaua din 1 Ianuarie 1828 e republicată în Urechia, *op. cit.* IV, p. 228; A. D. Xenopol și C. Erbiceanu, *op. cit.* p. 203, idem *Uricarul*, III, p. 33 și VII, p. 173. Ea e iscălită de Veniamin, Constantin Mavrocordat și M. Sturza.

Contractele acestor profesori au fost publicate și anume:

Contractul lui Săulescu, datat din 1 Maiu 1828, e publicat în *Uricarul*, VII, p. 173.

Contractul lui Fabian, datat din 1 Martie 1828, e publicat în *Uricarul*, VII, p. 173.

Contractul «Iconomului Constandin», datat din 1 Martie 1828, e publicat în *Uricarul*, VII, p. 182.

Contractul «părintelui Ioan», datat din 1 Martie 1828, e publicat în *Uricarul*, VII, p. 182.

a) S'a reparat edificiul ctitorului în stil gotic, de oarece arsese în focul din 1827;

b) S'a mai ridicat un rând de case, arse în acelaș foc;

c) S'a cumpărat casa preotului Dimitriu, parohul bisericei Trei-Ierarhi, și i s'a mai adogat un rând;

d) S'a clădit în dos o bucătărie și o sală de mâncare.

În total, institutul avea 18 încăperi. Prin stăruința lui Săulescu se întemeie astfel și un internat. La toate atacurile Grecilor, trebuia să răspundă Logofătul Iordachi Catargiu, ce rămăsese ca locțiitor de epitrop.

Ajungem acum la faimosul proces al celor trei moșii. Iată ce lumini nouă ne aduce Săulescu în manuscrisul lui, pe care le putem controla de altminteri, în parte, și după *Reclamația epitropiei* a lui Asachi (1).

Mergând într-o zi la Mitropolie, secretarul Mitropoliei, Teodor Suceveanul zise că, umblând într-o ladă din podul caseilor Mitropoliei, a dat peste o anaforă a Mitropolitului, episcopilor și a boerilor din divan către Domnul Gr. Ghica, care îi însărcinase cu aflarea mijloacelor de întreținere a școalelor publice. Adunarea găsisse nimerit ca pe lângă contribuțiile preoților și dascălilor, să dea și mănăstirile pământene și închinat câte doi ducăți. Domnul aprobă anaforauă, adăugind ca mănăstirea Trei Ierarhi, pe lângă dajdia obișnuită «să dea și venitul a trei moșii», cu carele fericitul întru amintire ctitorul bisericei, Vasile Lupul, fundând școalele publice le-au înzestrat» (2).

Căminarul G. Terapianul, G. Filipescu par a fi fost numiți mai târziu. Îi vedem abia în programa de pe anul 1830.

Albina, No. 33 dela 4 Maiu 1830; idem, V. A. Urechia, *op. cit.*, I, p. 147.

(1) *Reclamația epitropiei învățăturilor publice în Moldova asupra egumenilor Mânăst. Sf. Trei Ierarhi înfățișată Divanului domnesc de Referendarul G. Asachi.*

(2) Documentul, datat din 6 Iunie 1765, e publicat în *Uricarul*, VII p. 47. Anafoaua boerilor (din 1 Iunie 1765) care provacă acest ofis domnesc e dat tot în *Uricarul*, VII, p. 48, după copia legalizată de divanul obșteștei adunări din 18 Iulie 1829.

Locul pentru numele moșiiilor eră în alb. Altă hârtie privitoare la această afacere nu se mai află printre documentele păstrate. Pe acest document Săulescu îl arată logofătului Iordachi Catargiu cu care se și înfățișă la Divan. Egumenii greci ascuseră atunci actul de fundație a lui Vasile Lupu, și pentru a nu fi alungați din Trei Ierarhi, înaintează niște documente posterioare prin care aratau că «Domnul Vasile Lupu, fondând și înzestrând școalele publice, a cumpărat un loc de la comisul Furtună ce vine din dosul Mitropoliei lângă feredeu clădit tot de domnul Vasile, că această școală a ființat până în zilele domnului Racoviță și că atunci, arzând și rămânând locul deșert, egumenul mănăstirei l'a făcut schimb cu Dima Suilgiul, pre carele îl adusese domnia pentru privigherea și întreținerea casei apelor ce eră la feredeu, că a luat în schimb de la Dima un loc peste drum de la poarta Trei Ierarhilor» și deci, încheiau egumenii, nu e nici o școală în Trei Ierarhi.

Epitropul, înfățișând anaforaua lui Ghica, susținu că egumenii erau datori să țină în ființă școalele fundate de ctitor; ei însă au înstrăinat locul, pe când ar fi trebuit să reclădească școalele arse. Se cuvine deci să dea localul rămas, și cele trei moșii care (deși nu erau trecute cu nume) nu puteau fi decât Ajudeni și Răchiteni din ținutul Romanului, și Juganii din ținutul Botoșanilor, împreună cu feredeu de lângă școală și cu veniturile de când nu s'au mai întreținut școalele.

Divanul hotărî un termen de șase luni în care călugării să aducă documentele ctitorice atingătoare la școli; iar dacă nu le vor aduce, școalele să rămână în Trei Ierarhi, până ce vor face egumenii încăperi potrivite (1).

Toate aceste se petrecuseră înainte de sosirea lui Asachi.

Pe sentința Divanului, Kisselef puse rezoluția obicinuită «se va supune spre întărire Domnului viitor».

La 1834 se urcă pe tron Mihail Sturza, patronul lui Asachi;

(1) Jurnalul acestui Divan, din 14 Noemvrie 1830. s'a publicat *in extenso* în *Uricarul*, VII, p. 185.

în locul lui Iordache Catargiu veni Costache Mavrocordato, un bărbat cam nepăsător.

Sentința Divanului judecătoresc nu fu confirmată de Vodă, ci printr'un ofis domnesc pricina fu trimisă dinaintea Divanului domnesc, iar Săulescu prepară un memoriu privitor la dînsa (1). Mai mult decât atât, el descoperi la Mitropolie două condici vechi în care se aflau trecute documentele mănăstirilor și ale particularilor. Aci eră trecut și actul fundației școalei Vasiliane, însă filele fuseseră rupte de egumenii greci, rămânînd concluzia actului (2). Din fericire, Săulescu găsi mai apoi un hrisov al lui Gheorghe Ștefan, urmașul lui Vasile Lupu, ce întăria donația și institutul Vasilian, îndatorînd pe călugări a-l întreține (3). Inarmat cu copii legalizate după toate aceste documente, Săulescu se înfățișă la Divan al cărui președinte eră Logofătul Costachi Balș. Săulescu își citi memoriul; arată copiile, condicile, și celelalte documente. Părintele Sofronie, din partea călugărilor, susțină că Săulescu ar fi rupt foile din condică. Boerii se retraseră să delibereze. Dar, după cum afirmă Săulescu, în cumpăna dreptății aurul grecesc atărnă. Majoritatea, afară de președinte, hotărî amânarea sentinței până la formarea comisiei ce are a se întruni pentru regularea mănăstirilor închinat. Președintele opină ca egumenii să aducă actele de fundație, iar de nu să se execute sentința divanu-

(1) Anaforaua Epitropiei [No. 18 din 1835] către Domn, cerându-i să pună capăt procesului cu călugării, e publicată în Urechia, *op. cit.* I, p. 281.

(2) Aceasta e reprodusă în *Uricarul*, VII, p. 9.

(3) Tipărit de Asachi în Anexă la *Reclamația epitropiei învățăturilor publice în Moldova* p. 42, sub titlul: *Suret de pe ce sârbească carte de întăritură a Domnului Gheorghe Ștefan V. V. din 7164 (1656) Aprilie 2, păstrată într'o condică veche, aflătoare la Arhiva Sf. Mitropolii*. Reprodusă în *Uricarul*, III, p. 279 și A. D. Xenopol și C. Erbiceanu, *op. cit.*, p. 183. În acest suret sunt pomenite cele trei sate: Răchitenii, Tomășenii și Juganii.

Di Xenopol (*op. cit.*, p. 119) zice greșit că acest document ar fi fost găsit de Asachi în Galiția.

lui judecătoresc de subț ocupația rusească. Nici urmă deci de discursul rostit de Asachi.

Săulescu scrie chiar în studiul său :

«Spune-mi, d. Asachi, când ai rostit aicea la 10 Iulie 1839, acea întâie orațiune forensă și înaintea cărui public numeros ca în forul Romei, Cicero, când ușele erau închise și înăuntru ne aflam noi și călugării greci și d-ta n'ai rostit măcar o vorbă?» (1).

Domnul nu voi să confirme sentința. La urmă se luă hotărîrea ca procesul să se judece sub președinția Domnului, când va socoti de cuviință. O sentință dată în astfel de condiții regulamentare, nu putea fi zădărnicită nici de Rusia. La ziua sorocită, episcopul Lascar Rosseti și Asachi se înfățișară de formă, și Domnul hotărî ca :

1. Moșiile Tomășeni, Agiudeni, și Răchiteni din ținutul Românilor să se ia de episcopie în proprietatea Casei Școalelor.

2. Tot așa și jumătate din curtea mănăstirii, partea dinspre amiază bisericii și a feredelului.

În ce privește plățirea venitului din urmă (cum hotărî sentința divanului de sub Ruși), Vodă respinse cererea lui Lascar Rosseti.

Rolul lui Asachi pe lângă Rosetti era așa dar numai de figurant, după cum fusese odinioară rolul lui Săulescu pe lângă Iordache Catargiu.

Tot astfel și cu privire la moșia Văleni. La toate stăruințele și formalitățile procesului (la judecătoria din Fălciu), Săulescu fu însărcinatul episcopiei. Numele lui Asachi nu figurează în nici un act.

Acum, privitor la documentele pe care Asachi le ar fi cumpărat cu banii săi în Galiția, Săulescu susține că acesta nu numai n'a cumpărat nici un act, dar a și pierdut pe cele aflate de alții.

(1) Aici n'are dreptate Săulescu. Din luna Maiu a acestui an datează *Reclamația episcopiei* redactată de Asachi pentru susținerea drepturilor Episcopiei și pe care o avem și noi în broșură.

Veniamin, cu multă cheltuială, reușise să scoată din arhiva Zolchievului testamentul și inventariul tuturor odoarelor și documentelor Mitropoliei, luate de Dosoftei în emigrarea lui. Originalul și copia legalizată a acestui inventar (pe care le-a văzut și Săulescu), fiind scrise în l. polonă, fuseseră încredințate lui Asachi spre traducere.

La întoarcerea lor în țară, Săulescu și Asachi locuiau în școala domnească (unde fusese clasul de inginerie); Săulescu avea o cameră jos; Asachi sus, unde erau și documentele pomenite.

Cu prilejul însă a vestitului foc din 1827, arse și școala domnească împreună cu toate documentele mitropolitului Dosoftei.

În încheiere, ajungem așa dar la următoarele concluzii:

Nu e adevărată afirmația lui Asachi că «până la convenția dela Akermann, la 1826, școalele publice lipsite de toate mijloacele, au rămas închise în șapte ani: profesorii se răspândiră afară din țară, căutând alte indeletniciri.» (1)

Școala primară din Trei-Ierarhi fusese rânduită de Mitropolitul Veniamin încă din 1824; iar la 1826 Săulescu fusese însărcinat să deschidă clasele începătoare în Trei-Ierarhi, după metoda lancasteriană (2).

După venirea lui Asachi în țară (3), anaforaia Epitropiei

(1) V. A. Urechia, *op. cit.* I. p. 118.

(2) Acest lucru îl spune Săulescu și în prefață tipărită a *Gramaticii românești*, p. III.

(3) Tratatulele începuseră înainte. Așa avem un document din 15 August 1827 al lui Veniamin și al altor boeri divaniști, în care se raportează Domnului, că dela revoluție nu s'a mai încasat venitul pentru școli; că școala domnească a conținut; că dela Sf. Gheorghe Mitropolitul a pus în vigoare dajdia preoților pentru școale. Propune reinființarea școlii nu la Trei-Ierarhi, ce arsese la 19 Iulie 1827, ci la Mănăstirea Golia. Se mai cere încă un epitrop ce avea să fie Costache Canta (*Uricarul*, VII, p. 93).

Școalele se statorniciră însă tot la Trei-Ierarhi. Mai avem o «țidulă» a Domnului din 4 Aprilie 1828 către epitropi, invitându-i ca pe cheltuiala mănăstirii să facă reparație caselor distruse de incendiul din 1827 (*Uricarul*, VII).

școalelor din 1 Ianuarie 1828, ceru înființarea în Trei-Ierarhi a unei școli normale, de doi ani, și a unui gimnaziu, de patru ani «pre lângă care ne mai rugăm, adăugă anaforaua, ca în urma-rea așezării fericitului întru vecinică pomenire Domnului Grigorie Ghica Voevod, din anul 1775 Noemvrie 15, după cursul de cinci ani, dela începerea acestor școli, toți tinerii ce vor pe-trece cursul învățăturilor și vor avea bune atestaturi să se protimisească a intra pe la dregătorile Divanului, Visteriei și a canțeleriilor pământești, spre a le sluji aceasta de răsplătire, și altora spre mai mult îndemn.»

Ion Sandu Sturza Voevod prin hrisovul din 28 Martie 1828, aprobă anaforaua Epitropiei, hotărând în încheere «ca în mână-stirea Sfinților Trei-Ierarhi, unde deapururi a fost o școală pentru învățătura tinerilor, așezată de însuși cititorul acestei mânăstiri, fericitul întru vecinică pomenire Domnul Vasile Voevod, fără cât de mică întârziere, să se întocmească cu cheltueala acelei mânăstiri toată casa ce se află despre amiază-zi a bisercei pentru ca să fie acum spre așezarea și urmarea învă-țaturilor până când se va închipui o mai îndemnatică zidire pentru Academie, iară apoi să slujească pe totdeauna această casă pentru școala începătoare. Așa dar, spre întocmai și ne-strămutată urmare s'a întârit această anafora cu a noastră domnească iscălitură și pecete.»

Deși acest hrisov e din 28 Martie, Săulescu afirmă că școalele s'au deschis la 23 Ianuarie. (1) E vorba însă de o clasă, «după metoda lui Lancaster. Școala normală s'a deschis numai după decretul din Martie, la o dată pe care n'o putem hotărî în chip sigur. Contractul lui Săulescu e dela 1 Maiu, dar contractele altor câțivă profeseri sunt dela 1 Martie. (2)

În ceiace privește găsirea documentelor în Galiția, de către Asachi, prin care se câștigă cele trei moșii, trebuie să con-chidem cu siguranță că e o legendă, primită ca un adevăr de toți cei ce scriu asupra lui Asachi. Și această legendă își

(1) Prefața *Gramaticii*.

(2) Vasile Fabian, Iconomul Constantin, Preotul Ion Silvestru.

are isvorul în însuși Asachi care nu pentru întâiași dată se împodobiă cu meritele altora. Convingerea noastră că avem înaintea o legendă, nu vine numai din afirmațiile foarte categorice ale lui Săulescu ci chiar din scrierile lui Asachi în care găsim deosebite versiuni în această privință.

În *Relația istorică* din 1838, — adică într-o epocă când lucrurile erau proaspete și în amintirea tuturor, Asachi povestește acest episod fără să-și atribue vre un merit. «Epitropia, zice el, povățuită de sfințenia însărcinării sale, n'au obosit întru lucrările ei; ea a avut norocire a vede dorințele sale încununate de cele mai folositoare rezultaturi, prin aflarea unor vechi documenturi care închezășluia vechii Ghimnazii o însemnătoare dănuire făcută la 1644 de fericitul întru aducere aminte D. Vasile VVd. și uitată aproape de un veac.» (1)

Tot așa în *Reclamația epitropiei*, (2) din 1839, în care Asachi vorbește în calitate oficială, și deci controlat, nu pomeneste de loc de meritul său în găsirea documentelor ci-l pune pe seama Proniei «însă fericitul suflet a înființatorului Ctitor, neputând suferi o asemenea faptă din partea miluiților săi, au rugat Pronia a nu lăsa să se stingă Așezământul său privitoriu către binele Patriei sale și a creștinătății și Pronia, ascultând a lui dreaptă rugăciune, a voit a-se descoperi mai întâiu actul domnului Ghica V. V. din 1765 Iulie 6, și apoi actul Ctitorului domn înființatorul școalei dela 1644 și actul domnului Ștefan din 1764 Aprilie 2, prin carele se arată ființa și zestre școalei Domnești înființată de fericitul întru pomenire domnul Vasilie V. V. . . etc. . . .»

Mai târziu, în 1845, în *Expoziția stărei învățăturilor pu-*

(1) *Relația istorică asupra școalelor naționale în Moldova dela a lor restatornicire 1828-1838, înfățișată în seansa ghenralnicului ecsamen în 3 Iulie 1838* de Aga G. Asachi (Tip. Albinei, 1838), p. 237.

(2) *Reclamația epitropiei învățăturilor publice în Moldova asupra egumenilor Monast. Sf. Trei-Erarhi înfățișată divanului Domnesc de referendariul G. Asachi, Vechilul Epitropiei, în Maiu 1839.* p. 26.

blice (1), Asachi vorbește cu aceeași discreție. «Sub asemenea auspicii s'au scos atunci din întuneric documentele vechi, veditoare că la 1644 etc.»

Nici o vorbă deci de faptul descoperirii de către Asachi a documentelor vechi.

Numai târziu de tot, la 1862, cu prilejul *Notiței biografice*, bătrânul scriitor, foarte vanitos, își însușește acest merit, «In curs de cinci ani a petrecerii sale în acea Capitală, el avu norocirea a descoperi și a câștiga vechi documente originale prin care se constată: că călugării Greci a Mănăstirii Trei-Ierarhi s'a fost apropiat și posedau de una sută cinci zeci ani venitul a trei moșii: Tomășenii, Agiudenii și Răchitenii; către care moșii prin îngrijirea și stăruința lui Asachi se adaoase și Văleny, care tus-patru moșii sunt unica proprietate a școalelor publice . . .»

Asachi credeă că nu mai are a se teme de marturi contemporani; vechiul său prieten însă, Săulescu, îl pândia. Vocea lui ne vine astăzi de dincolo de mormânt pentru a pune lucrurile în adevărata lor lumină. Legenda aceasta, trecută ca o moștenire la toți biografilor lui Asachi, trebuie să dispară deci pentru totdeauna.

(Va urmă).

E. LOVINESCU

(1) *Expoziția stărei învățăturilor publice în Moldova dela a lor restatornicire până la anul 1843*, p. 3.

INSEMNĂRI

PRIVITOARE LA ISTORIA CULTURII NOASTRE.

Inaugurarea statuei lui Cuza la Iași.

Evenimentul cel mai însemnat al primăverii a fost inaugurarea statuei lui Cuza la Iași.

Tărănimea din toate colțurile țării a venit în pelerinagiu la mormântul celui din urmă domn român. Regele, moștenitorul tronului și viitorul principe de coroană au fost de față. Gândul întregului neam românesc a fost în ziua acestei memorabile serbări unit la un loc.

Momentul culminant al solemnității a fost salutarea dată de suveran lui Cuza, comandând în persoană soldaților prezentarea armei «pentru onor».

Două idei sunt în deosebi vrednice de relevat. Oamenii, cari n'aveau o conștiință politică destul de delicată, au căutat după vremuri să stabilească o antiteză între Cuza și dinastia ce a venit la Tron în 1866. Azi, după aproape o jumătate de veac, în fața monumentului dela Iași, s'a văzut că acea mișcare a rămas cu totul zadarnică.

Un alt fapt și mai grav a fost întunecarea lui Cuza. A trebuit să treacă aproape întreaga generație contemporană Domnului, pentru ca monumentul dorit de toți Românii iubitori de neam să se poată ridica în piața Unirii. Dar, cu toate piedicile, s'a ridicat.

Aceasta înseamnă că adevărul, cât de târziu, ese biruitor. O fază de cugetare mai critică începe, iar slăvirea lui Cuza în Iași nu e decât începutul dreptății și pentru alți prieteni ai săi: Cogălniceanu, Negri... pe care zarva vieții de club dela războiu încoace i-a aruncat pe nedrept în umbră.

Cu cât crește lumina, dreptatea se apropie pentru toți.

FAPTE, RECENZII, REVISTE.

1. FAPTE

ARCHEOLOGIE. Intre anii 1896—1912, d-l Gayet a întreprins săpături arheologice spre a desgropă de sub nisii orașul Antinopolis, care fusese înființat de către împăratul roman Adrian întru amintirea sclavului său iubit, Antinous. Antinopolis fu ridicat pe țărmul Nilului, la 300 km. depărtare de Cairo, loc unde se înecase sclavul împărătesc, în preajma localității de azi, Cheykh Abedeh. Rezultatul cercetărilor făcute de d-l Gayet și a celor care se vor mai face de acum înainte, pe lângă valoarea artistică a multora dintre obiectele găsite, vor fi în deosebi interesante și prin faptul că ele vor reprezenta oare cum imagina a trei civilizații: cea egipteană, cea elină (căci orașul fusese întemeiat cu o colonie de greci) și cea romană; apoi tocmai atunci cade și epoca în care, pe ruinele lumii antice, se ridică noua concepție a vieții, datorită religiei creștine. Și Antinopolis a fost unul dintre locurile unde s-au manifestat mai cu multă amploare acele frământări sociale. (*La Nature*, 8 Iunie).

C.

ISTORIE. *Seminarul pentru studiile bizantine* (Mittel-u, neugriechisches Seminar) dela Universitatea din München va intra, în curând, în al 15-lea an al existenței sale.

Întemeiat în anul 1898, de Karl Krumbacher, învățatul care a pus temeliile acestei nouă discipline, Seminarul din München a fost și este locul de întâlnire al tuturor celor care-și consacră munca filologiei bizantine.

Afară de Germani, toate țările Europei și însăși America și-au avut aici reprezentanți lor. Mulți dintr'înșii deșteaptă azi, în Universități, interesul pentru aceste studii, înaintea cărora stă încă un întins teren de explorație științifică.

Spiritul organizator al lui Krumbacher a hărăzit Seminarului, în acest timp relativ scurt, o bibliotecă unică. Interesul viu ce i-a purtat, în toată vremea, s'a dovedit odată mai mult după moartea sa: el și-a lăsat, prin testament, întreaga bibliotecă Seminarului întemeiat de dânsul. Două mii de volume au venit astfel să se adauge la numărul cărților strânse până atunci în acest Seminar, în cât el cuprinde astăzi mai bine de 5000 de volume, privitoare la istoria, limba și literatura bizantină.

Nicăieri mai bine decât aici nu se mai poate lucra în această specialitate, de aceea nu rare ori vezi docenți și agregati ai Universităților streine petrecând câte un semestru în München, pentru a-și plăti lucrări în Biblioteca Seminarului de Bizantinologie.

Urmaşul regretatului Krumbachen conduce mai departe, cu aceeaş răvnă, opera începută de acesta. Profesorul Aug. Heisemberg, un învăţat cunoscut prin solidele sale lucrări în domeniul artei bizantine şi prin foarte bune ediţii de autori bizantini, atrage acelaş public cosmopolit prin prelegerile sale variate şi prin devotamentul cu care îndrumază, în lucrările de Seminar, pe calea viguroasei metode ştiinţifice.

Spre a da cetitorilor o idee despre activitatea ce se consacră aici studiilor bizantine, lăsăm să urmeze prelegerile şi lucrările din ultimul semestru (de vară) al acestui an :

1. Gramatica istorică a limbei greceşti.
2. Iconografia artei vechi creştine şi bizantine.
3. Paleografia greacă.

În seminar :

- a) Lucrare ştiinţifică asupra unui manuscris inedit în veacul XIII.
- b) Interpretare din Leontios din Neapolis.
- c) Referate asupra publicaţiilor curente.

Nu putem deci decât recomanda acest Seminar celor cari s'ar simţi atraşi spre asemenea studii, atât de trebuincioase mai cu seamă nouă, cari am primit atâtea înrîuriri din lumea vechiului Bizanţ.

München, 1912.

B. N.

2. RECENSII.

S. DRAGOMIR. *Correspondenţa episcopului Gherasim Adamovici şi mişcarea de emancipare a clerului şi poporului românesc în anul 1791, Sibiu 1911.* Scrisorile schimbate între episcopul Gherasim Adamovici şi mitropolitul sârbesc Ştefan Stratimirovici arată cu mult relief prin ce greutatea a trebuit să treacă Români, până să se ajungă cât de cât a fi luaţi în seamă de stăpânire. Din acea corespondenţă se vede lămurit cum, în lipsa nobilimei, clerul şi în deosebi episcopii au fost reprezentanţii vieţii noastre naţionale şi conducătorii ei fireşti. Mai e vrednică de relevat şi împrejurarea că însăşi duşmanii noştri (*dieta* dela Cluj), din dispreţ către noi, ne-au ajutat, dându-ne sfatul de a pregăti mai bine clerul şi de a da o luare aminte deosebită vieţii economice şi agriculturii.

P.

DUMITRU FURTUNĂ. *Izvodiri din bătrâni*, Vălenii de Munte, 1912. Poveşti în limba populară din susul Moldovii. Povestirea e prinsă după viul graiu al ţăranilor. Limba e interesantă în cel mai înalt grad. Ceea ce se numeşte azi limbă literară e un mănunchiu subţil din puternica vegeaţie a graiului popular. Sumedenie de locuţiuni şi de vorbe stau încă afară din uzul literaţilor. Se înţelege, nu toate vor putea pătrunde în literatura cultă. Toate însă trebuiesc cunoscute de cei ce au dragoste de progresul limbei şi au destul tact spre a şti să aleagă din această

pârloagă a limbei florile cele în adevăr frumoase spre a împodobi mi-riștea uneori uscată a scrisului multor literați. Isvodirile d-lui Furtună sânt vrednice de a fi citite cu cea mai mare simpatie.

s.

ARH. V. PUIU. *Pregătirea clerului în țările române*, Buc. 1912. Un studiu foarte interesant asupra trecutului seminariilor noastre și mai ales interesant prin propunerile ce face cu privire la viitor. Cu drept cuvânt autorul atrage luarea aminte asupra activității apostolice a preotului, lăsând pe o treaptă secundară pe cea extra-bisericească. Arată nevoia grabnică de a se reformă seminariile. Credem că este neexactă afirmarea că studiul limbei latine și eline în aceste școli nu e «absolut de nici un folos». Dimpotrivă, preoților în deosebi le trebuie o serioasă cultură literară, ca cei ce trebuie să atingă sufletul mulțimei. Mai cere o școală specială pentru monahi și o prefacere a corpului didactic seminarial Rămânea să mai ceară și un om care să facă toate acestea.

Cu privire la recrutarea clerului superior dintre boerime, autorul are dreptate să se teamă că oamenii cu stare ar introduce și oarecare deșertăciune în viața bisericească, dacă nu vor avea *vocațiune*. Dar și fără stare, cei ce n'au chemare fac și au făcut același lucru; criteriul prin urmare nu poate fi decât *vocațiunea* lăuntrică.

Lucrarea părintelui V. Puiu e în adevăr meritorie.

m.

3. REVISTE.

LA NATURE, 8 Iunie 1912. La Dayton (Ohio) a încetat din viață, Wilbur Wright «care poate fi socotit pe drept ca creatorul aviațiunii actuale». El, împreună cu fratele său Orville «au construit și manevrat cu succes un aeroplan cu motor.» Ei, cei dintâi, au isbutit să facă sinteză elementelor dispărute, care puteu servi la deslăgarea problemei urmărite. Perfecționărilor, precum eră și firesc, au venit apoi.

REVUE DES DEUX MONDES, 15 Maiu, 1912, publică și un articol de o mai mare întindere al D-lui Robert dela Sizeranne, privitor la caracteristica operelor de pictură și sculptură expuse în anul acesta. Se constată o predominare a operelor de imaginație față de cele a căror directivă e așa numitul naturalism. Un alt semn deosebit e și acela că, în înfăptuirea concepției, artiștii se folosesc de cunoașterea cât mai amănunțită a realității. Pare așa dar să ne aflăm într'o fază de dezvoltare a artei plastice caracterizată prin stăruința ce se pune în a transfigura realitatea prin viziunea artistului, ceea ce încă de mult în trecut, isbutise a face un Davinci, de pildă. Tot ca o notă distinctă se arată a fi și operele de sculptură referitoare la decorația grădinelor.

E.

I. B. BOBESCU

CRONICA ISTORICĂ

DIN CORESPONDENȚA PARTICULARĂ A LUI COSTACHE
NEGRI CU VODĂ CUZA

După înfăptuirea „Unirii Principatelor Române” și dubla alegere a lui Vodă Cuza pe tronurile Țării, Costache Negri, fiind trimis la Constantinopole ca să negocieze recunoașterea, de către Sublima Poartă, a „Unirii”; prin scrisoarea (1) de mai jos, comunică lui Vodă Cuza, apropiata obținere dela Poartă a firmanului, prin care „Unirea Principatelor” eră să fie recunoscută definitiv:

18/30 Aprilie 1861
Constantinopole.

Alteță,

Cu poșta Franceză de mâine, se va trimite tuturor ambasadelor Otomane din străinătate notificarea Sublimei Porți, prin care se confirmă aprobarea tuturor cererilor formulate de Alteța Voastră, în memoriul său. Ambasadele de aici vor primi una identică. Totuși, Turcia, de teamă ca în conferințele ce se vor ține în această privință la Paris, să nu se aducă în discuție chestiuni ce ar privi alte evenimente politice; cere, după cum se spune, ca cestiunea noastră să se hotărască într-o singură ședință; toate părțile fiind, mai dinnainte înțelese, asupra admiterei ei. La început — avân-

(1) Originalul în limba franceză se găsește la biblioteca Academiei Române în Manuscrisul 794.

du-se în vedere înțelegerea comună — se crezuse mai nermerit ca chestiunea să fie hotărâtă la Constantinopole; se pare însă, că d-l de Thouvenel ține ca ea să se adune la Paris; ceeace face mai mult, pe Poartă, să se teamă ca nu cumvă să iasă la iveală cu privilegiul acestei conferințe, alte chestiuni și prin urmare alte încurcături neprevăzute. Cu atât mai mult chestiunea noastră se prezintă mai sigură cu cât, însăși Poarta, împinge lucrările ca ea să se sfârșească cât mai curând.

Însfârșit iată-ne ajunși, Alteță, după multe necazuri în prețuia sigură a îndeplinirii dorințelor noastre cele mai îndreptățite. Să deă Dumnezeu, ca cu aceiași răbdare și cu aceiași prudență, să putem ajunge și la alte rezultate tot atâta de trebuincioase reorganizării și liniștei Țării noastre. În ceeace mă privește, sunt pe deplin mulțumit, fiindcă toate supărările și amărăciunile pe care le-am îndurat aici, vor fi cel puțin răsplătite de mulțumirea ce ne-o va da izbânda. Zic, Alteță, supărare și amărăciune, cu toată răbdarea și liniștea mea, căci, am rămas aceiași ființă care, prostește și de prisos își dă tot sufletul, pentru lucruri asupra cărora aici nu se știe decât să se piardă timpul. În sfârșit, s'a isprăvit și repet, Alteței Voastre, că intru cât mă privește, sunt cât se poate de mulțumit. D-l baron de Prokesch a dat acum câteva zile un mare prânz diplomatic; Ali Pașa, un altul ieri, spre a avea privilegiul—așa se pretinde—ca în mod colectiv, să notifice tutuilor legațiunelor hotărârea luată de Sublima Poartă, în privința cererilor noastre. Nu știu încă nimic sigur de oarece, de atunci, n'am văzut pe nimeni; fiindcă, ne fiindu-mi tocmai bine, sunt silît să stau în casă; din care cauză, n'am putut răspunde nici la onoarea ce mi s'a făcut de a fi invitat la ambele aceste prânzuri. Îndată ce mi se va aduce la cunoștință, pe cale oficială, hotărârea luată de Sublima Poartă; mă voiu grăbi să o comunic A. V. pe scurt mai întâiu, printr'o telegramă; și apoi, în întregime printr'un trimis special. Urez, Alteței Voastre, bune și fericite sărbători de Sft. Paște, și o rog să mă considere totdeauna etc., etc.

(ss) C. Negri.

DELA ACADEMIE

RECEPȚIUNEA SOLEMNĂ A Dr. GR. ANTIPA ÎN ACADEMIA ROMÂNĂ.

Vineri, 25 Maiu a. c. a avut loc la Academia Română o ședință solemnă, prezidată de M. S. Regele, în care *Dr. Gr. Antipa*, ales acum 2 ani membru activ al acestei înalte instituții culturale, și-a pronunțat discursul său de recepțiune.

Subiectul cuvântării sale pentru această festivitate a fost, *Cercetările hidrobiologice în România și importanța lor științifică și economică*, o chestiune de care noul ales s'a ocupat neconținut, timp de peste 18 ani, de când s'a întors în țară dela studiile ce le-a făcut în Universitățile germane și în diferitele stațiuni zoologice din Europa.

D-sa a arătat chiar dela început că scopul urmărit în această lucrare a fost de a privi chestiunea cercetărilor hidrobiologice în general și a indica drumul pe care trebuie să îndreptate aceste studii în România. Cuvântarea sa, zice autorul „este mai mult programatică și ținta ei concordă cu țelurile superioare urmărite de Academie, care în toate ramurile de activitate intelectuală trebuie să stimuleze la lucru, să dea directive și să organizeze munca”.

Intrând în dezvoltarea subiectului, d-sa arată mai întâiu pe scurt cari sunt condițiunile naturale ale apelor din România: la munți pârae limpezi și reci, cari adunându-se unele cu altele formează râurile ce brăzdează pământul țării dela N spre S și spre E; Dunărea le culege apoi pe toate acestea și le duce în Marea Neagră; lagunele de pe coasta Mării și apoi numeroasele heleștee, bălți și lacuri presărate peste tot cuprinsul țării completează tabloul apelor României.

Fiecare din aceste categorii de ape oferă vietăților din ele condițiuni speciale de trai, cărora ele trebuie să se adapteze pentru a putea să-și conserve neamul. D-sa arată prin câteva exemple unele fenomene de adaptare din ape și insistă cu această ocazie asupra felului cum trebuie făcute cercetările hidrobiologice de aici înainte. Astfel, între altele, d-sa a arătat că în pâraele dela munte cele mai multe animale își lipesc corpul și ouăle lor de pietre cu un mucus cleios sau sunt prevăzute cu cârlige sau au corpul ascuțit ca o pană, pentru a nu fi târâte la vale și a se opune puterii curentului.

În Dunăre și bălți nu se observă acest fenomen, dar se întâlnește foarte răspândit un altul; aici animalele și plantele fiind expuse să se usuce din cauza retragerii apelor după inundațiuni, cele mai multe din ele pot să-și facă o membrană groasă (cist) în jurul corpului sau să facă ouă cu o coajă foarte puternică și în această stare ele pot să aștepte până vine o nouă inundațiune. În legătură cu aceasta d-sa arată rezultatul unor experiențe făcute cu pământ din zona inundabilă a Dunării, care după ce a stat mai mulți ani uscat, fiind inundat apoi din nou în laborator, s'au dezvoltat din el un număr foarte mare de animale și plante. De asemenea a mai observat d-sa că chiar unele animale superioare ca: Tritonii, unii Pești, Moluște, Viermi, etc., pot să reziste dela o inundație la alta ascunzându-se adânc în mîl, unde umezeala este întreținută mai mult timp de pătura uscată, compactă de deasupra, care împiedică evaporația. Este destul a se săpa într-o japsă uscată până la 30 cm. adâncime pentru a găsi numeroși țipari, lipitori, scoci, etc.

Firește că sunt încă alte multe fenomene de adaptare și sub multe alte înfățișări ni se prezintă lupta pentru trai în apele noastre; despre unele din aceste fenomene, în special despre cele observate în delta Dunării, d-sa a făcut o conferință în ziua deschiderii Congresului de Zoologie ce s'a ținut la Graz în 1910.

Pentru cunoașterea amănunțită a vieții ce se desfășoară în apele României cu toate particularitățile și variațiunile ei, d-sa a alcătuit un program amănunțit despre observațiunile ce trebuiesc făcute în fiecare fel de ape, atât asupra condițiunilor naturale ale apei, cât și asupra plantelor și animalelor ce trăiesc în acele ape și a raporturilor dintre ele și lumea înconjurătoare.

Alcătuirea acestor programe, pe cari le recomandăm cu toată căldura tinerilor naturaliști, constituie partea originală și pozitivă a lucrării sale și prin publicarea lor d-sa aduce un foarte mare serviciu științei biologice în România. Credem chiar că cuvântarea aceasta, care a fost o adevărată sărbătoare pentru cei de față, va constitui un moment însemnat în dezvoltarea științelor în țara noastră, căci ea va da, desigur, un plus însemnat cercetărilor naturaliste, luminând de aici înainte calea ce trebuie urmată în viitor.

* * *

DELA ROMÂNII DE PESTE HOTARE

O SĂRBĂTOARE ROMÂNEASCĂ ÎN LEIPZIG

Imprejurarea că la Institutul pentru istorie culturală și universală, de sub direcțiunea lui K. Lamprecht, se adună în fiecare semestru studenți din toate țările, concepția de istorie comparată pusă în timpul nostru cu atâta vigoare din nou în mișcare, și mai ales necesitatea de a trăi izolat în mijlocul unui popor atât de social precum sunt germanii, a dat naștere în Lipsca unei societăți studențești internaționale, în care mai ales manifestările caracteristice, tipice-naționale, să-și aibă primul loc.

Adunări, conferințe, excursii, comunicări și discuții asupra feluritelor probleme culturale în forma caracteristică dobândită la popoare deosebite și, pe lângă acestea, organizarea de *seri naționale* cu jocuri, cântece și veselie tinerească, a fost programul acestei societăți.

Serile naționale le-au început Englezii, aducând cu ei și aici, ca pretutindeni, conștiința lor de neam superior al tutulor neamurilor, alături de ceea ce numai ei au pentru asemenea serbări — (humour); disciplinată veselie socială și sentimentalitatea cântecelor germane au fost simțite în altă seară; în glumele, cântecele și danțurile americanilor s'a putut vedea cât de mare este partea de contribuție a sclavilor negri în formarea sufletului american; Ungurii n'au uitat nici de astă dată să se arate moderni, buni asimilatori ai culturii altor popoare și, lip-

sind nota caracteristică ungurească, n'au putut ispiți prea multă lume.

În fața unei săli pline de studențime din toate părțile lumii, dela Burii Africii de sud până la trimișii neamurilor Siberiei, alături de mulți germani, aparținând tuturilor straturilor sociale, — tinerii Români au arătat ceea ce aparține numai sufletului nostru și nimănui altuia pentru o asemenea seară. Cântecele românesce și apoi vioaiele și elegantele jocuri în portul nostru de sărbătoare au adus o notă de căldură și veselie cuceritoare a tuturilor celor ce au privit și ascultat. Laudă sârguinții și demnității tinerilor nu vom aduce, mă tem că o vor respinge; mi s'a părut că aveau numai conștiința că își îndeplinesc o datorie.

O notă neașteptată de surprinzătoare — nu numai pentru Români — a fost adusă la începutul acestei sărbători românești din partea d-lui profesor extraordinar [=agregat] Weigand. Domnul Weigand este cunoscutul filolog, nu romanist, ci balcanic, director al institutului — până acum numai — de limba românească și bulgărească de pe lângă Universitatea din Lipsa. A publicat multe studii de filologie românească doveditoare a unei munci, care trebuie totdeauna recunoscută, orcât de discutate vor fi rezultatele.

D-l Weigand s'a oferit să țină o conferință introductivă asupra țării și poporului românesc (*Rumänien, Land und Leute*); nu numai cu interes, dar, de către Români, și cu entuziasm a fost primită propunerea d-lui Weigand, toți așteptam să ascultăm cuvântul unui învățat, care a colindat întreg pământul românesc, al unui adânc cunoscător al limbii noastre și al unui bun înțelegător al sufletului nostru.

Până la Brașov — ultimă cetățuie a culturii germane spre răsărit — se întinde cultura apusului, de aici începe o altă lume, cu o altă cultură, cea estică bizantină; ca să ajungi la această lume treci pe la Predeal — că numirea e de origină slavă, n'a fost uitată, însă că țara nu e slavă,

s'a uitat — astfel a început d-l Weigand și apoi... a înșirat mai multe proiectii:

Copii îmbrăcați foarte sumar, însă vioi, veseli și expresivi la chip; bătrâni din Vrancea; port românesc din Dâmbovița; neveste tinere, care spală pânză la un pârâu. Apoi au urmat: Lipoveni, Bulgari — împrejurul Bucureștilor toate satele sunt Bulgărești a afirmat hotărât d-l Weigand, — Huțuli din Bucovina, nici ei n'au fost uitați, Nemți din Dobrogea, Ciangăi din Moldova, — singurul tip de oameni voinici și frumoși pe cari i-a văzut d-l prof. Weigand în țara noastră, — Țigani cu urs și fără urs, Ruși bătrâni, beți, o casă cu stuf și trei oameni beți în fața unei cârciumi din Basarabia, biserica lipovenească din Iași și alături de ea o simplă biserică de sat. Trei-Ierarchii, Sf. Nicolae din Iași, Argeșul, Dealul Cozia, Horezul, Dragomirna și toate celelalte podoabe ale trecutului și prezentului nostru, toate au fost necunoscute d-lui Weigand, căci se grăbiă să arate bragagiii și ungurenii — servitori ai străzilor Bucureștilor. Inpestrițări a tuturilor neamurilor acestora — numai Evreii au fost uitați — s'au rătăcit și câteva peisagii de pe valea Bistriții, din Neamțu și dela Sinaia. Toată înșirarea aceasta de „curiozități cinematografice” — calificativul a fost dat de către un străin la adunarea generală a societății — n'a ținut mai mult decât 25 de minute. În treacăt a strecurat d-l Weigand o teorie asupra portului românesc pe care nici astăzi nu mi-o pot explica decât lăsând-o pe seama unei defectuosități de exprimare. Nu există un port național românesc — afirmă d-l profesor —, există felurite porturi (verschiedene Trachten) la Români. Toate aceste porturi, însă, d-le profesor, toate sunt ale Românilor și nu e decât firesc ca Românul din munte să nu poarte aceeași haină ca Românul din câmp, sau ca pescarul bălților, precum e firesc să întâlnești casele învelite cu șindrilă la munte și cu stuf în regiunea bălților. Inșă numai până aici sunt condițiile firești determinante. Simțământul pe care, mai departe, îl are un

popor în alegerea și combinarea elementelor date lui dela natură, aceasta aduce nota lui personală. Țesăturile românești au caracterul lor deosebit, tocmai prin simțul pentru minunatele efecte de lumină și umbră, în gingășia împletiturilor, care nu se întâlnește la nici unul din popoarele vecine nouă. Ce a voit d-l profesor să înțeleagă afirmând, mai în urmă, că portul zilelor de sărbătoare al țăranilor noștri e un port introdus de clasele culte sau de către întorșii dela oaste, aceasta rămâne cel puțin enigmatic.

Lăsând la o parte unele încercări de glumă jignitoare, asta este aproape tot ce a arătat și a spus directorul institutului de limbă românească din Lipsca într'o conferință anunțată: *Rumänien, Land und Leute*.

Nu ne gândim să cerem nimănui mai multă înțelegere pentru ființa noastră ca popor decât o poate avea, avem datoria să spunem d-lui director al institutului de limbă românească de Lipsca, că anunțând conferința „țara și poporul românesc” și expunând cele ce s'a văzut, să-i spunem cel puțin, că a fost lipsit cu desăvârșire de una din eminentele calități ale poporului german: grija de a numi lucrurile totdeauna precis cu numele lor. Alte aprecieri, mai clare, ar fi zădarnice.

E. DRAGOȘ.

CARAGIALE

În lista membrilor societății literare «Junimea» din Iași, listă păstrată de scriitorul acestor rânduri, este înscris la No. 82 numele: «Ioan Luca Caragiale». Iar în deosebitele rubrici ale listei stă însemnat cu însăși mâna lui Caragiale: «Născut în 1853 Ianuarie în 29 în Mărgineni (Prahova)». Iubitul nostru Caragiale nu împlinise încă șaiszeci de ani, când a fost răpit din brațele familiei sale și din mijlocul publicului care chiar în timpul cel mai recent îi arătase atâta dragoste și îi făcuse atâtea ovațiuni.

Caragiale veni întâi în Iași în luna Octomvrie 1878, împreună cu d. T. Maiorescu, cu ocaziunea unei serbări aniversare a societății «Junimea». Încasa mea el cetî întâi și întâi «O noapte furtunoasă», faimoasa comedie care a făcut o revoluție întreagă în teatrul românesc.

Nu-și poate cineva închipui ce efect a produs această piesă, citită de însuș Carageale în cercul «Junimii». Vocea sa cam răgușită ce se potrivea de minune cu personagiile din mahalalele Bucureștilor; jargonul special al acestora; luarea în răs a frazeologiei politicianilor liberali din acele timpuri; garda națională de curând înființată și care, mai ales după vitejia arătată de oștirea noastră în Bulgaria, pe câmpul de războiu da loc la atâtea zeflemele, — toate acestea împreunate cu meșteșugita alcătuire a piesei, încântară pe membrii societății literare din Iași. Într-o unire toți își exprimară părerea că s'a ivit în sfârșit în literatura română un autor dramatic original. Cu acelăș entusiasm fură primite și sceneta «Cuconul Leonida față cu reacțiunea» și câțiva ani mai târziu «Scrisoarea pierdută».

Toți încurajară pe Caragiale să urmeze pe o cale așa de frumos începută; în special eu îl îndeamnam cu neobosită stă-

ruință să scrie și iar să scrie căci, publicând piesele sale întâi ș'ntâi în Convorbiri Literare, revistă pe care o conduceam, eram la locul cel mai potrivit pentru a constată marele efect ce făceau asupra publicului cititor.

În timpurile acelea Caragiale venea adese ori la Iași și în casa mea era considerat ca făcând parte din familie, ca un copil al casei. Odată, abia sosit, după ce-și lăsă sacul de drum la un domn profesor, Cujbă, care-l găzduia, el veni, după obiceiul să dejeuneze la mine și trimise de acolo amicului său d. Petre Missir următoarea scrisorică în versuri de care s'a făcut mare haz :

Missiraș,
Sânt în Iași,
Sau în Iași,
Dacă ieși
De la slujbă
Vin la Cujbă.
Al matale

Caragiale.

Prânziurile le lua toate la mine; serile le petrecea de asemenea obicinuit în familia mea, având o deosebită plăcere să asculte muzică; se făceau câteodată lecturi comune, iar când oarele treceau cu simplă conversație, era o adevărată plăcere să ascuți pe Caragiale, totdeauna vesel și totdeauna dispus să ia în râs cu mult spirit persoanele cu pretenție de mare cultură și starea noastră socială în deobște.

Într-o zi Caragiale îmi propuse să scriem împreună o operă comică. Primind, împrumutarăm subiectul dintr-o novelă a d-lui Nicu Gane «Hatmanul Baltag» și ne propuserăm să începem lucrul de îndată. Dar Caragiale se hotărâ foarte greu să înceapă o lucrare și adesea eram desperat când, cu toate îndemnulile mele, colaboratorul meu îmi tot repetă că trebuie să avem răbdare și «*să așteptăm momentul inspirației*». În sfârșit lucrarea începui; Caragiale făcui proza, eu versurile, iar înscenarea o combinarăm împreună. Muzica fii compusă de D. Eduard Caudella și Teatrul Național din București puse opereta în repetiție. Reprezentată spre sfârșitul stagiunii 1885, «Hatmanul

Baltag» avu mare succes, fiind în gustul publicului și muzica și textul și jocul artiștilor (Iulian, Mateescu, Dăneasca, etc.).

Reprezentările au fost numeroase; cupletele se repetau pretutindeni, iar valsul «Un bărbat ce se respectă», o fericită inspirație a compozitorului, se auzea în toate localurile publice și se flueră pe toate ulițele. Dar, cum e la noi, opereta n'a mai fost pusă niciodată în repertoriul teatrului național: prea erau năcăjiți compozitorii din București de succesul d-lui Caudella din Iași. Interesant este că în cursul acestei primăveri, după aproape treizeci de ani, Hatmanul Baltag a fost reprezentat la Cernăuți de o trupă de amatori, cu mare succes, pe cât aud.

Reușind această lucrare comună, Caragiale m'a îndemnat adesea și cu multă stăruință să scriem împreună o dramă, dar eu n'am primit propunerea în nici un chip, nesimțindu-mi de loc dispoziții pentru lucrări de acea natură.

Caragiale se puse atunci singur pe lucru și compuse drama în două acte «Năpasta» care și ea, ca toate celelalte opere teatrale ale sale (afară de «De-ale Carnavalului»), făcu epocă pe scena Teatrului Național.

Până la un timp nu numai piesele dar și toate celelalte scrieri ale lui Caragiale s'au tipărit în Convorbiri Literare: *O făclie de Paște*; *Grand Hotel Victoria*; *Amintiri din teatre* etc. Mai târziu însă el părăsi Convorbirile fiind cam supărat pe Directorul acestei reviste.

Cauza eră următoarea: Prin anul 1888, devenind vacant postul de Director general al teatrului național, el solicită această funcțiune dela d. T. Maiorescu, atunci ministru al Cultelor și și Instrucțiunii Publice. Ministrul ezită și mă consultă și pe mine.

Fără șovăire, deși eram cel mai bun prieten al lui Caragiale, eu îmi dădui părerea că ar fi mai bine să i se găsească o altă funcțiune mai potrivită caracterului său: Prea eră grea o administrație atât de vastă și de complicată pentru o natură mai predispusă la lucrări de imaginație decât la o muncă istovitoare de seacă administrație și la conducerea acelei «gens

irritabilis, acelei clase de oameni susceptibili și nervoși cum sunt artiștii și artistele dramatice.

Părerea mea i-am spus-o lui Caragiale în persoană și el nu mi-a ertat-o. El eră oarecum născut și crescut în teatru; iubea teatrul peste măsură și visul său, încă din întâia tinereță, eră să ajungă odată Director general al Teatrului Național din București. Stăruințele sale isbutiră până în sfârșit. D. Maiorescu riscă încercarea și îl numi în funcțiunea atât de mult dorită. În curând avui însă măhnirea să constat că nu mă înșălaseram în prevederile mele. Teatrul mergea rău, tot mai rău. Caragiale nemulțumit, desgustat, nu știu cum să scape mai repede de locul pe care îl crezuse încântător și îi procurase numai desamăgiri.

Deatunci încoace relațiile noastre se mai reciră; scrierile sale ulterioare el nu le mai publică în *Convorbiri Literare*. Negreșit că «Momentele» și alte novele și schițe nu se pot compara cu scrierile sale dintâi. Toate dovedesc însă că sânt lucrările unui autor de mare talent, cu o admirabilă fineță de observare, minunat cizelate și scrise într'o limbă bogată și frumoasă.

Am aflat că în anul acesta chiar, Caragiale, mai ales după indemnul actualului director al Teatrului Național, d. I. Bacalbașa, ar fi scris aproape în întreg o piesă nouă ce va fi reprezentată la iarna viitoare. Cei care cunosc lineamentele ei generale susțin că ar fi tot așa de bună ca întâile sale comedii.

Convorbirile Literare pierd prin moartea prematură a lui Caragiale pe unul din cei mai însemnați colaboratori ce au avut, toți iubitorii de literatură și de teatru pierd un autor care timp de treizeci de ani i-a desfătat cu creațiile sale și a provocat câteodată un nădăscris entusiasm, iar scriitorul acestor rânduri își aduce aminte cu duioșie de orele neprețuite, petrecute cu Caragiale.

IACOB NEGRUZZI.

BIBLIOGRAFIE

- Em. Grigoraș, *Star oil and comp.* (piesă în 3 acte), Buc. 1912.
I. Răducanu, *Le crédit populaire en Roumanie*, Gand 1912.
P. Herescu, *Leçon d'ouverture (Extrait de la Presse médicale)*, Paris 1912.
Liviu Marian, *Printre Stupi*, Suceava 1912.
Giorgio la Corte, *Storia e psicologia dei Rumeni*, Roma 1912.
I. Nistor, *Handel und Wandel in Moldau bis zum Ende des 16. Jahrhunderts*, Cernăuți 1912.
Arh. V. Puiu, *Pregătirea clerului în țările române*, Buc. 1912.
Ioan Lupaș, *Misiunea episcopilor Gherasim Adamovici și Ioan Bob-la Curtea din Viena în 1792*, Sibiu 1912.
D. Furtună, *Izvodiri din Bătrâni*, Vălenii de Munte 1912.
Al. Cazaban, *Tovarășul de drum*, (Buc. Librăria nouă).
S. I. Simeon, *Psichologie și educație* (Trad. din Will. James, Buc. 1912,
F. Bettor, *Minunea* (trad. de I. Negoita, cu o prefață de Ioan Mihălcescu).
Buc. 1912, Bibl. teologică.
S. Dragomir, *Correspondența episcopului Cherasim Adamovici în anul 1791*.
Horia Petra-Petrescu, *La sate* (comedie într'un act, prelucrată după Octave Feuillet), Brașov 1912.
Maxim Gorki, *Omorul*; Librăria nouă, Buc. 1912.
Leonid Andreev, *Prăpastie*, Librăria nouă, Buc. 1912.
-

GENERALA^{SA}

SOCIETATE ROMÂNĂ

DE ASIGURĂRI GENERALE

CAPITAL SOCIAL DEPLIN VÂRSAT LEI 3.000.000
FONDURI DE GARANȚII FESTE LEI 19.000.000

Sediul:
BUCUREȘTI

Str. Corăbiei 2
(Dela Sf. Dumitru 1908 în
edificiul propriu
Str. Smârdan
prelungită).

Agenții:

În toate orașele țării

ASIGURĂ CONTRA DAUNELOR
DE
INCENDIU, GRINDINA
ȘI
TRANSPORT
(FLUVIAL, MARITIM ȘI TERESTRU)

ASIGURĂRI ÎN RAMURILE:

VIAȚA

ACCIDENTE

Asigurări după combinațiuni foarte
favorabile și în condițiunile cele
mai avantajoase.

Asigurări cu bonificare de 3% (trei
la sută) asupra tuturor primelor
plătite, etc.

Rente imediate și amânate

Asigurările individuale cu și fără
restituirea primelor.

Asigurări colective pentru lucrători
industriali și agricoli.

Asigurarea responsabilității civile.

PROSPECTE ȘI ORICE LĂMŪRIRI LA CERERE

4260145

2382

1/2

MARMOROSCH, BLANK & CIE

SOCIETATE ANONIMĂ CU UN CAPITAL DE 10.000.000 LEI

STRADA LIPSCANI, 8, și Sucursală în CALEA
VICTORIEI 17, (sub Hotel de France)

BUCUREȘTI — BRĂILA — CONSTANȚA — CALAFAT — GIURGIU
SULINA — TULCEA

Efectuează toate operațiunile de bancă în general. Cumpără și vinde efecte publice. Emisiuni de scrisori de credit asupra tuturor țărilor.

Avansuri asupra valorilor în depozit și orice fel de operațiuni financiare.

Sucursalele din Brăila și Constanța, afară de operațiile de bancă mai sus citate, se ocupă și cu vinderea cerealelor în comision.

ANTICIPAT TIMISOARA
- L. 10

„CREDIT PETROLIFER“

SOCIETATE PENTRU FAVORIZAREA INDUSTRIEI PETROLIFERE DIN ROMANIA

Sediul: BUCUREȘTI, STRADA LIPSCANI, No. 10

Adresa telegrafică: CREDIPETRO, București

CAPITAL SOCIAL AUTORIZAT 6.000.000 LEI

CAPITAL EFECTIV 5.000.000 LEI

Casa de bancă: Direction der Disconto-Gesellschaft, Berlin; S. Bleichröder, Berlin; Banca Generală Română, București; Max I. Schapira, Ploști

SUCURSALA: PLOEȘTI, AGENȚIA BUȘTENARI

CONDUCT PROPRIU: Buștenari, Grăușor, Băicoiu Buștenari. Participațiuni la întreprinderi petrolifere. Închirieri de vagoane-cazane, vânzări și cumpărări de petrol brut, precum și de toate derivatele petrolului. Birou tehnic special pentru instalațiuni de ars pănă, întocmește planuri și devize.

Atelier mecanic Câmpina: Instalațiuni complete de sondaj, boreranuri de orice sistem, rezervoare, căldări de aburi, tuburi nituite de sondaj, reparațiuni radicale de mașini cu aburi și pompe. Toate materialele și uneltelē necesare la exploatarea petrolifere.

Stațiune de pompe Doltana: Furnizează apă exploatarea petrolifere din regiunea Buștenari-Grăușor.

Uzina electrică: Misișoara: Furnizează lumină electrică exploatarea petrolifere.

Exportațiunea: de benzină, petrol lampant, ulei de gaz, uleiuri pentru motori, uleiuri lubrifiante și păcură.

Stațiuni de transbordare: BRĂILA și CONSTANȚA